

AUREL ONCIUL

6064/7

66252

Organizația
României mari
STUDIU

EX LIBRIS
ONISFOR CHIBU
CLUJ-SIBIU

LIBRARY
CLUJ-SIBIU
1920

CERNĂUȚI

TIPOGRAFIA HERMANN CZOPP, Strada Gregor No. 3

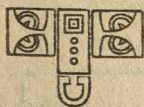
— 1920 —

Organizația României-Mari

STUDIU

DE

AUREL ONCIU

Editura Autorului

CERNĂUȚI

TIPOGRAFIA HERMANN CZOPP, Strada Gregor 3

1920

~~Institutul de Studii Interioare și Social-Politice
de pe strada 6. a. a P.C.A.
BIBLIOTECA DOCUMENTARĂ~~

~~Inventar nr. 77.299/80~~

BIBLIOTECA
CENTRALĂ UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI

PREFAȚA

Visul secular al Românilor s'a împlinit; unirea lor într'o Românie Mare este fapt complet.

Deocamdată însă, România Mare formează numai o unitate geografică, nu însă un Stat, deoarece se compune din elemente răslețe, o evoluție istorică, în mare parte deosebită, și cu întocmiri publice separate. Unificarea lor este o necesitate imperioasă.

Dară unificarea nu se poate îndeplini, dacă nu este cunoscută mai întâi evoluția și structura părților diferite. Abia din cunoștința lor, în combinație cu rezultatele științei moderne, se pot deduce principiile pentru o unificare potrivită.

A arăta pe scurt evoluția și structura elementelor din care se compune România Mare, a analiza principiile doctrinei moderne de Stat și a trage din premisele aceste concluziunile ce rezultă pentru organizația viitoare, este scopul scrierii de față. Ea tinde a înșira, fără citate și trimiteri, singur faptele reale, și numai în conturile necesare pentru a arăta deosebirile, rezervând detajurile acțiunii legislative individuale. Dacă va fi succes să mijlocească publicului o privire generală asupra materiilor din chestie, ea-și va fi atins ținta.

Fundul-Dornei, în vara anului 1919.

Autorul.

PARTEA I. (Trecutul)

Evoluția Istorică

§ I.

Organizația în Dacia Traiană

1. În două războaie crâncene Impăratul Traian cuceri țeara situată între Carpați și Dunăre (Oltenia, Temișana și Transilvania de azi) și o transformă, la 107, în provincia romană, numită Dacia. Provincia aceasta era împărțită mai întâi în două părți, Dacia inferioară și cea superioară, iar mai târziu în trei, și anume Dacia Poroliensis, Apulensis și Nalvensis.

În fruntea întregii provincii se afla un *legatus Augusti propraetore*, cu reședința în Sarmisegetuza, un fel de guvernator general, care avea sub ordinele sale, pentru fiecare parte, câte un *legat*. El fiind un mandatar al Impăratului, trebuia să se adreseze în activitatea lui, la centru; din cauza mării depărtări dela Roma însă, i se delegau oarecari atribuțiuni mai întinse. El avea imperiul propriu zis, comanda deci puterea armată, supraveghia executarea tratatelor internaționale, exercita jurisdicțiunea și administra provincia. Sub președinția lui se aduna un „*concilium provinciac*“, care avea mai mult un caracter religios, putea însă face plângeri în contra lui.

Serviciul financiar îl îndeplinea sub controlul guvernatorului câte un *procurator* în fiecare parte a provinciei. Impozitele erau de două feluri, *directe* și *indirecte*. Impozitele directe cuprindeau *capitatio terrena*, *capitatio humana* și *colatio lustralis*. *Capitatio terrena*, numită și *tributum*, era un bir fonciar, evaluat cu ajutorul unei harte și unui cadastru în care se arăta calitatea pământului. *Capitatio humana* constituia un bir personal care-l plă-

tiau, pe lângă cetățeni, atât sclavii cât și femeile, însă numai pe jumătate. *Colatio lustralis* în urmă era un fel de patentă. Impozitele indirecte aveau de obiect centesima rerum venalium, o taxă de 1 la sută asupra vânzărilor, vicesima hereditatis, o taxă de 5 la sută asupra moștenirilor și vicesima libertatis, o taxă ce avea loc la liberarea unui sclav, mai departe vămile și probabil diferite prestațiuni în natură, numite *vectigalia*, cari se arendau la publicani. În urmă exista și monopolul sării.

Sub administrația provincială funcționau administrații locale pentru *coloniae*, *pagi*, *vici*, *canabae* și *castella*.

Coloniile erau orașe formate din veterani, soldați liberați cu *honesta missio*, cari aveau o constituție copiată după aceea a Romei, deosebindu-se în *coloniae civium romanorum* cu *jus suffragii et honorum* chiar la Roma și în *coloniae juris latini* fără de aceste drepturi politice.

În frun ea amânduora se afla câte un patron al orașului, numit și *defensor*, care era chemat a apăra interesele coloniei înaintea administrației provinciale și „*ordo decurionum*“, un organ reprezentativ, compus din 100 de membri numiți „*decuriones*“. Lista lor se chema „*album*“ și cuprindea 7 categorii de dignitari: *pateoniul*, *quinquenales* (cari întocmeau alegerile), *duumvirales* (judecătorii), *aediles* (polițaii), *quaestores* (casierii), *pedanii* (senatori fără de resort) și *praestarii* (fiii senatorilor fără de vot). Senatul acesta îngrijea de toate interesele orașului și în deosebi de repartizarea capitației impuse în mod solidaric comunei întregi. Regulamente speciale determinau procedura și fixau numărul senatorilor ce trebuiau să fie prezenți.

Președintele împărțășea ordinea zilei (*relatio*), cerea părerea senatului (*sententia*) și punea la vot diferitele chestii, prin buletin (*per tabulas*) sau prin despărțire în două partide (*per secessionem*). Organe executive erau *duumviri*, din cari unul, numit *primus*, funcționa ca un fel de primar, iar al doilea ca ajutor. Ei distribuiau și justiția. Pe lângă ei serviau: *edili*, însărcinați cu inspecțiunea piețelor și a târgurilor, *chestori* și mai multe feliuri de preoți, precum *pontificii*, *flaminii*, *antistiții*, *sacerdoții*, *augurii*, *aruspicii* și clasa numeroasă a *augustalilor*.

Pagus era o circumscripție rurală, analogă comunelor noastre. El era dependent de orașul cel mai apropiat și se administra de un funcționar numit *magister pagi*. *Vicus* însemna o aglomerare de case, ca satele noastre, depindea asemenea de orașul cel mai apropiat și se administra de un *magister vici*. *Locumitorii* se cheamau

vicini, din care cuvânt s'au format mai târziu termenul român „vecini“ pentru persoanele lipite pământului. Canabae erau aşezăminte din jurul lagărilor stabile ale legiunilor, administrate de un magistrat propriu, iar castella se numiau locurile fortificate.

Pe lângă organizația comunală exista și organizația confesională a colegiilor. Caracterul lor era complex. Ele serveau atât pentru asigurarea unui cult comun, cât și pentru nevoile particulare ale membrilor, formând astfel niște societăți cooperative, sub scutul religiei. Colegiile cuprindeau pe toți membrii aceleiași profesii. Reprezentanța lor era un consiliu analog consiliului comunal, membrii lui purtând așisderea numele de decurioni. Sub ei stăteau fruntașii și apoi grămada. Organul executiv al colegiului era magistrul asistat de patroni și de defensori. Colegiile cele mai importante erau cele ale fabricelor, fierarilor, dulgherilor, croitorilor, aurarilor, (băiașilor), centonarilor (negustori de lână), dendroforilor (plutașilor), neguțătorilor, lecticarilor (palancari) și temionilor (muncitorilor).

Locuitorii Daciei erau sau cetățeni romani, sau latini sau peregrini. Cetățenii romani aveau jus suffragii, jus honorum, jus connubii și jus commercii, deci toate dreptățile politice și civile. Dreptul de proprietate, „dominium ex jure quiritium“ nu-l exercitau însă, dacă nu aveau parte și de „jus italicum“. De alta nu aveau, relativ la pământ, decât uzul și uzufructul său dreptul de possidere, frui, licere, pe când „dominium eminens“ era rezervat împăratului. La ini aveau numai jus suffragii și jus commercii.

Peregrinii în urmă nu aveau nici un drept și erau judecați după jus gentium, puteau însă contracta un matrimonium secundum leges moresque peregrinorum, care producea anumite efecte. La peregrini exista și adopția fraternă, „înfrățirea de mai târziu.

2. După retragerea legiunilor romane la 271, în Dacia rămân doarândul Goții, Hunii și Gepizii, Avarii, Slavii și Bulgarii, cari distrug instituțiile romane, încât abia rămâne o urmă de ele. Par'că o ceață deasă acopere, prin 600 de ani, evoluția ulterioară a țării, ascunzând sub ea transformarea colonilor romani în poporul român. Abia după ce încetează migrarea popoarelor, în secolul al noulea, ceața dispăre și lasă să iasă la iveală elementul român ca individualitate etnică gata, ca un popor de țărani aşezați în centrul ardealului și la poalele munților apuseni, dela Maramureș până la Dunăre, și împrăștiati în sate răzlețe, locuite de regulă de coborâtorii aceleiași familii, după care-și aveau și numele. Vatra satului și țarina erau împărțite, imașul, pădurea, apa

și siliștea erau obștești. Din cauza aceasta, partea din țarină, numită „bătrân“ sau „frate“, nu se putea vinde după plac, ci avea de premisă primirea cumpărătorului în obștie prin „înfrățire“. Fiecare sătean putea să o împiedice, cumpărând el partea scoasă la vânzare, iar vânzătorul era dator a o oferi mai întâi tuturor sătenilor. Chiar dacă vânzarea era perfectă, străinul se putea scoate din sat, restituindu-i-se prețul de cumpăratură, „aruncându-i-se banii“.

În fața judecătorului, obștia se prezenta ca o unitate, lua parte la judecată în totalitatea ei, iar judecățile se înmănuau membrului celui mai bătrân. Pierzându-și un „frate moșia“, ea devine din nou proprietatea obștei. În caz de moarte, „moștenirea“ se împărția în părți egale, fără deosebire de sex, între toți ascendenții și descendenții. În cadrul acesta, fiecare cap de familie era stăpân pe partea sa „ocina“. El nu avea decât îndatorirea de a servi ca ostaș în război și de a plăti „birul“, (tributul).

În fruntea satului stetea „judicele“ sau „kenezul“, țăran și el, având însă o parte mai mare și separată din pământul obștesc, numită „jârabie“, și dreptul exclusiv de a măcina și de a vinde băuturi. Moara și cârciuma erau ale lui. Judicele se alegea, firește dintre frunțașii cei mai bogați și cu vază. Calitățile acestea întrunindu-le de regulă fiul și moștenitorul fostului judece, dignitatea respectivă deveni cu timpul aproape ereditară. Progenitura judicilor sau kenezilor se ridică deasupra gloatei din sat și forma o clasă socială deosebită, cea a nobililor, numiți „boieri“. Ca boieri, judicii făceau servicii militare și comandau sătenii în caz de război. Apoi ei încasau birul, păstrând o parte pentru ei. În urmă ei judecau certele din sat, asistați fiind de patriarhii satului, „oamenii buni și bătrâni“. Pentru judecată li se plătea lor o taxă oarecare „li se dădea legi“.

Ei apoi „puneau zi“ de judecață, și în ziua cutare se așezau „în scaun“, ca să „țină legea“. Pârătorii produceau sau „cărți“ sau șase „jurători“, cari însă nu depuneau asupra unor fapte, ci asupra calităților pârătorului.

Dacă pârătul nu avea de obiectat nimica, procesul se termina „legea se rumpea“. În caz contrar, pârătul putea opune celor șase pârători ai pârășului alți 12 pârători pentru care i se da un termen nou „lege peste lege“. Și pârășul putea produce în contra jurătorilor pârătului un număr îndoit de jurători, și așa mai departe. Cei ce avea jurători mai mulți, câștiga procesul; cel alt „rămânea de lege“.

Mai multe sate formau un „ținut“ sub un „voievod“, mai

întâi ales, apoi aproape ereditar. Voievodul avea să apere țara, era deci comandant în războiu. Apoi el percepea birul, compus din „dijmă“ și din „cinquazesima oilor“, cât și în caz de judecată „gloaba“. În urmă, el judeca apelurile în contra sentințelor judecilor. Pentru scopul acesta, el cutreera ținutul, ținând „scaun“. Pe terenul foastei Dacii era o mulțime de voievozi, cari stăpâneau teritorii mai mici câte o vale, și chiar mai mari. Așa se amintește un voievod Menumerol pe Someș, altul Gelu în Ardealul de Nord, Glad în Banat, Kean în Ardealul de Sud, Lytnon în Ol enia și Seneslau în Muntenia. Organizația mai înaltă, care să fi cuprins mai multe voievodate, nu exista la Români, deși se deosebeau „țeri“, ca Maramureșul, Ardealul, Țeara românească și altele, dară numirile acestea erau numai geografice, fără substrat politic. Comună voievodatelor nu era decât dependența de împărăția bulgară. În starea aceasta, Românii, între 884 și 894, fură surprinși de invaziunea maghiară.

§ II.

Evoluția în Ungaria

1. Conform tradițiunii, Ungurii, în secolul al nouele, împinși de alte cete de nomazi, s'au pus în mișcare, și au trecut din Caucaz peste Tauria la Atelcuzu (probabil Basarabia de azi). Încă înainte de a se pune în mișcare, capii celor 7 triburi în cari se împărțiau, încheiară un pact cu principele Almuș și fiul său Arpad, conform căruia dignitatea de duce al tuturor triburilor avea să fie ereditară în progenitura lui Almuș și Arpad, în schimb cu obligațiunea ei, de a împărți prada și pământurile cucerite cu progenitura principiilor celorlalte triburi, de a asculta de sfatul lor și de a le da partea cuvenită la regularea afacerilor publice. Pactul acesta formează fundamentul constituțiunii ungurești, care, cu toate schimbările timpurilor, s'au păstrat prin mai mult de 1000 de ani.

Organizați astfel, Ungurii părăsiră Atelcuzu. Un trib, Secuii, ajunseră pe la mijlocul secolului al nouele în țeara Oltului de sus și se așezară în munții răsăriteni ai Ardealului, celelalte triburi trecură Carpații pe drumul tătarilor, străbătură în valea Tisei și cuprinseseră, la finea secolului al nouele, șesurile pe ambele maluri ale Dunării. Intrând în țeară, ei detersă de Români, nu se așezară însă între ei, ci lângă ei, spre apus, începând dela malul drept al Tisei, care prin lungă vreme încă forma hotarul între Ungurii și Români. Unul din principii ungurești, Tuhutum, învinse după legendă pe voievozii Românilor Menumorol, Glad și Gelu. Infrângerea Românilor nu avu de urmare cucerirea respectivelor teritorii, ci numai închinarea voievozilor sub supremația Ungurilor, dcoarece voievozii, cel puțin unii continuară a stăpâni mai departe după obiceiul pământului numit „jus valachicum“. Starea aceasta dură prin 100 de ani, în decursul cărora Ungurii duceau o vieață mai mult nomadă, năvălind în țerile vecine și prădându-le.

2, Abia după înfrângerile îndurate lângă râul Lech și la Adrianopole, sub ducele Geiza, fiul acestuia, Ștefan, numit cel Sfânt, puse țeara pe temelii mai trainice. El trecu la legea catolică și primi, dela Papa, drept răsplată, coroana de Rege. După ce răpuse pe principii rebeli, între cari, la 1002, și pe Gyula, strănepotul lui Tuhutum, instituind în locul lui pentru Ardeal un voievod numit de Rege, el organizează țeara după modelul Germaniei, pe temeiul sistemului feudal.

În fruntea țerii stă ea Regele; dignitatea sa era simbolizată prin coroană Sf. Ștefan, ereditară în familia lui Almus Arpad; între mai mulți membri ai casei domnitoare hotărea însă alegerea. Succesiunea era deci electivă ereditară, în caz că se stingea dinastia chiar pur electivă. Domnia era patriarhală. Regele reprezenta Statul, comanda oastea, administra veniturile rezervate lui (regaliile), era patronul suprem al bisericii, judeca în persoană sau prin delegatul său în prezența poporului și exercita „dominium eminens“ în întregul teritoriu considerându-se ca proprietatea lui, din care el, prin întărirea vechii proprietăți particulare sau prin danie regală ceda părți delimitate (praedia, moșii) unor familii anumite (genera) pentru folosința creditară (aviticitas).

În afacerile țerii, Regele era asistat de un sfat (senatus, concilium) compus din prelații bisericești și din dignitarii curții, cari totdeauna funcționau și ca diregători ai țerii. Astfel de dignitari erau în decursul vremurilor: palatinus (prefectul curții), iudex curiae (judecătorul suprem, vornicul), banus (gubernorul Croației și al Slavoniei), tavernicarum magister (vistiernicul), pincernarum magister (păharnicul), dapiferorum magister (stolnicul), agaronum magister, cubiculariorum magister (ciucerul), janitorum magister (ușierul), curiac magister (postelnicul), capitaneus turmae praetorianae (comandantul gărzii).

Țeara fu împărțită în *comitate*, guvernate de „comites“ (fö-ispan) numiți de Rege, cari își numiau înșiși substitutul (álispan). Centrul comitatului îl forma o cetate regală, (castrum).

Populațiunea era împărțită în *nobili*, *libertini* și *țerani*. *Nobilii* se recrutau parte din descendenții vechilor familii, parte din funcționarii Regelui (jobagiones castrenses, servientes regis). Ca și proprietatea, și nobilimea emana dela Rege. El o întărea sau o conferia, mai întâi dimpreună cu proprietatea, prin danie regală, apoi chiar numai prin simplu decret (litterae). Nobilimea era obligată a servi în oaste și a se scula la chemarea Regelui (*insurrectio nobilium*); în schimb, ea era scutită de bir și avea di-

ferite privilegii. Numai ea constituia națiunea (populus). Deja de la 1061 încoace, ea se aduna în jurul Regelui cu ocaziunea termenelor de judecață.

Libertinii se recrutau din funcționarii mai mici (ministeriales), din locuitorii cetăților (civiles, castrenses) și din ostași (milites). Ei erau împreunați în corporațiuni și corporațiunile făceau parte din nobilime și exercitau colectiv privilegiile acesteia. *Teranii* în urmă formau „plebea“, nu aveau drepturi politice, plăteau birul și erau obligați la clacă, fără să fie robi sau chiar numai lipiți pământului.

3. Organizația aceasta îndură modificări esențiale din cauza sistemului electiv ereditar. Consecințele fatale ale acestui sistem, luptele neîntrerupte de succesiune între diferiții preendenți slăbiră tot mai mult puterea Regelui și dădură nobilimii o preponderanță faptică, care prin chrisovul dela anul 1222, stors dela Regele Andreiu II, deveni și legală. Din asistența nobililor la judecățile Regelui se desvoltă pe încetul *dieta*, numită „convocatio“, în care, în ziua de Sf. Ștefan (20 August), pe câmpul Rákos, se întruneau prelații, nobilii, distinși deja în magnați (barones) și în nobili de rând (servientes regis) și delegații Cumanilor, ai Sașilor și ai cetăților regale, ca să sfătuească și să hotărească împreună cu Regele. Dreptul Regelui de a domni și de a governa rămânea în tact; se proclama însă principiul, că puterea regală emană dela națiune și conferă din voia ei prin sfânta coroană. Parte din sfânta coroană face și nobilimea, care drept aceea este liberă și are dreptul de a participa la legislație. Numai „universitas nobilium“ este autorizată a încuviința biruri și dări. Plata birurilor neîncuviințate de ea este oprită sub amenințarea pierderii nobilității și a onorii. Mai întâi palatinul, și apoi ceilalți sfetnici ai Regelui se aleg de dietă și sunt responsabili dietei pentru faptele lor. Regele și sfetnicii lui sunt numai chieamați a aproba hotărârile dietei.

Pe lângă dietă se desvoltă și *comitatul*. Servienții Regelui se întruniră deja la 1232 în adunări, în cari ei judecau și puneau la cale trebile comitatului. Pe lângă comitele numit de Rege și substitutul (alispán) instituit de el, se alegea magistrate, compuse din notari și „judices nobilium“ (solgabirai) cari puseră capăt jurisdicțiunii comitelui și aveau dreptul de a apela în contra sentințelor palatinului direct la Rege. Toate enunțările Regelui, chiar chieamarea la oaste, trebuiau să se adreseze comitatului.

Și drepturile *nobilimii* fură determinate. Deși baronii, deja

dela începutul secolului al patrusprezecele încoace, deliberau în dietă într'o adunare separată, din care s'a dezvoltat casa magnatilor, și se prefăceau tot mai mult din dignitari ai statului într'o oligarhie ereditară, totuși, în principiu, servienții le erau echipați, nobilimea formând o stare uniformă. Obligațiunea ei militară fu redusă, având ea a lupta numai în țeară și a se scula numai întru apărarea țerii.

Moșiile ei, cari prin scurtă vreme erau lăsate în discrețiunea proprietarilor, fuse rezervate familiei, având să succedă, în cazul unei lipse de descendenți, agnații fără limită. Pe moșia sa, nobilul exercita drepturi dominicale; el era diregător, judeca pe supușii săi chiar la moarte (*jus gladii*), lua dijma și avea monopolul măcinatului și al cârciumăritului.

În urmă fu regulat și raportul între dominiia și țeranii. Țeranii dătoriau proprietarului moșiei robot de o zi pe săptămână, dijma și a noua parte din recolta grânelor și a vinului. Dările aceste erau obligatorice, dacă un proprietar nu le încasa, Regele avea dreptul să sechestreze moșia și să încaseze dările. Scopul regulării acesteia era de a opri migrarea țeranilor și de a-i lipi pământului, împiedecându-i dea găsi aiurea condițiuni mai favorabile.

În măsura în care creștea pnterea nobilimii, starea țeranilor deveni tot mai insuportabilă, fiind ei siliți a munci stăpânului 4—6 zile pe săptămână, chiar în zilele de serbătoare. Dacă se înmulția familia, și toți băieții erau luați la lucrul boierului, adese ei erau ținuți în locuri depărtate, într'una câte 3—4 săptămâni, de nu-și puteau griji de gospodărie. Femeile și fetele țeranilor erau înrebuințate la curte, la tors, la țesut și la slujbe de rând. Cu toate că aproape tot timpul țeranilor era răpit de nobil, el era supus încă la fel de fel de dăjdii. Avea să plătească pe an 2 florini și 33 cruceri, și să deie în naturalii un stângen de lemne, o cofă de unt, la nașterea unui prunc al boierului o găină, de Paști două coaste afumate de porc, la Sf. Gheorghe un miel gras, la Crăciun o găină și 10 ouă, vara câte doi pui, două măsuri de ovăs, 200 de colbeci și o bucată de rășină, din pescuit din doi pești unul, mai departe penele și puful găștelor gunoiul vitelor și altele. Jafurile și asupririle aceastea provocară revolta dela 1437, care însă fu suprimată.

În zădar Regele Matei Corvinul „cel drept“, încercă să ușureze soarta țeranilor, regulând prin „*decretum majus*“ raportul lor față de nobilime, oprind răpirea țeranilor și garantându-le

liber a'ea migrării. Nobilimea opusă reformelor acestora rezistența cea mai îndârjită și sili pe urmașul lui Matei Vladislav II, nu numai să revoace „*decretum majus*, ci să jure chiar că nu-l va reactiva niciodată. Urmarea a fost o nouă revoltă generală a țeranilor, la 1514. Și ea fu înecată în sânge, și iar soar'ea țeranilor deveni încă și mai grea. Frământările continue rezultate din nemulțumirea țeranilor și din lăcomia nemărginită a nobilimii consumară tot mai mult puterile țerii, până ea se prăbuși la 1526, în bătaia dela Mohacs, căzând pradă urgiei Turcilor.

3. In cadrul organizației de mai sus fură băgați și Români. *Răseșii* ce nu slujiau în oaste fură înrolați în rândurile țerenimii, împărțășind soar'ea celorlalți țerani ajungând tot mai mult sub jugul nobilimii. *Răseșii-ostași* deveniră libertini, iar *boierii* și *voievozii* fură încorporați nobilimii ungurești. Ca și nobilii unguri, și ei luau parte la congregațiunile comitelor și chiar la adunările dietei și obținură aceleași privilegii. In măsura însă în care creșteau drepturile lor se potența și presiunea exercitată asupra lor de Regii ungurești, pentru a-i converti la legea catolică. Presiunea aceasta începuse deja sub Regele Ștefan, însuși trecut la catolicism și de tot deferent față de Papă. De atunci Papii nu încetară a insista asupra Regilor ungurești, să aducă la confesiunea catolică și pe Români. După ce ei, prin mijlocirea primatului unguresc, înființaseră încă înainte de 1096, episcopia Milcovului, ei o reorganizaseră la 1228, și, la anul 1234, Papa Grigorie IX, invită prin o scrisoare pe Regele Ungariei Bela IV, să aducă la adevrata cunoștință de Dumnezeu pe poporul valah, îl rugă să puie mai curând în lucrare făgăduința respectivă ce-i dăduse și să silească pe Valahi să asculte de episcopul catolic. Tot așa și Papa Nicolai III, invită la 1279 pe tot clerul și poporul Ungariei să deie ajutor legatului său pentru a alunga pe Români schismatici din ho'arele țerii. Deja Bela IV, jură a aduce la biserica romană pe toți creștinii și pe închipuiții creștini din țerile sale, și, având în vedere energia probată de el la restaurarea țerii după năvala Mongolilor, nu încapă îndoială, că a făcut totul pen-a-și împlini juruița. Sub urmașul său, Vladislav Cumanul, pe timpul minorității acestuia, persecuțiile îndreptate contra necredincioșilor din Ungaria, luară la stăruința bigotei Regine-mume Elisaveta, dimensiuni atât de mari, încât provocară la 1290, o revoltă generală a Românilor.

Față de presiunea aceasta, reacțiunea Românilor a fost de două feluri. Unii din ei, îndeosebi voievozii și nobilii, s'au supus

și au trecut la legea catolică, contopindu-se apoi cu totul cu nobilimea ungurească. Îndeosebi în Ardeal, nobilii români seamănă să fi trecut la catolicism în număr atât de mare, încât în dieta Transilvaniei, care deja în secolul al 13-lea a început a se împărți în curii naționale, Românii neavând nobili, nu mai erau reprezentați, și teritoriul locuit de ei, se considera de unguresc, după naționalitatea nobililor ce-l posedau. O mulțime din cele mai mari familii ungurești, precum Hunyadi-Corvin, Mailat, Nopcea, sunt de origine română.

Alții, mai ales răseseii, părăsiră țeara, roiră peste Carpați și se așezară dincolo, dealungul munților, începând dela Câmpulungul bucovinean, peste Vrancea, până în Oltenia, formând mici republici țerănești. Lor le urmau în fine, după răscoala dela 1290 și voievozii cu alaiul lor întreg de boieri, răsesei și slugi, cari așșderea trecură munții și descălicară dincolo țeri noi, Muntenia și Moldova.

Evoluția în Transilvania și Ungaria dela 1526 până la 1918

1. După bătăia dela Mohács, prin moartea Regelui Ludovic II, stângându-se dinastia Iagelonilor, magnații aleseră Rege pe arhiducele Ferdinand de Austria, iar cealaltă nobilime pe Ioan Zápolya. Ioan, fugărit întâi de Ferdinand până în Polonia, se întoarse cu ajutorul Sultanului Suleiman II, învingătorul dela Mohács, și luă în stăpânire partea răsăriteană a Ungariei.

Războiului civil între ambii pretendenți îi făcu capăt pacea încheiată la Oradea-Mare, 1538, prin care Ardealul și mai multe comitate ungurești fură cedate Regelui Ioan, pe viață. Murind el însă în anul 1540, regenții proclamară pe fiul său minor Ioan Sigismund ca voievod al Ardealului sub suveranitatea Turcilor.

Voievodul era electiv și exercita aceleași drepturi, ca mai înainte Regele Ungariei; alegerea sa însă era supusă aprobării Sultanului, care se folosea de prerogativa aceasta pentru a storce sume tot mai mari dela pretendenți. Pe de altă parte nobilimea abuza de dreptul ei de alegere, pentru a slăbi tot mai mult puterea voievodului și a-l supune cu desăvârșire arbitriului dietei, silindu-l a primi încheierile ei fără veto.

Dieta Transilvsniei se împărția, ca și mai înainte, în trei curii, cea ungurească, cea secuiască și cea săsească. Numai nobilimea popoarelor acestora constituia națiunca; poporul român, neavând nobilime, nu era decât tolerat. Așișderea numai confesiunea catolică, lu erană, calvină și unitară erau recunoscute, pe când cea ortodoxă nu era decât tolerată.

Intre națiunile și confesiunile dominante era stipulată pace eternă. În comun acord regulau ele numai obligațiunile militare și contribuțiunile, hotărârile respective având lipsă de aprobarea

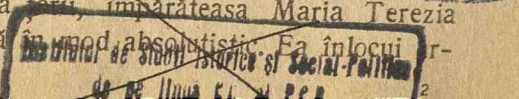
tuturor trei curii. De alta curiile erau autonome și alegeau, fiecare pentru sine, câte 7 sftetnici ai voievodului.

Organizația comitatensă era aceeaș ca în Ungaria, acomodată însă celor trei națiuni dominante. *Nobilimea* își păstră și-și lărgi privilegiile; *libertinilor* li rămaseră drepturile de mai înainte, participând ei corporativ la deliberările dietei. Numai țeranii cari drept răsplată pentru revoluția dela 1514 pierduseră dreptul liberi mișcări, lipindu-se pământului fură subjugați tot mai rău.

2. Pe când partea răsăriteană a Ungariei forma un principat autonom sub suveranitatea Turcilor, partea apuseană era pașalic turcesc, afară de un mic teritoriu stăpânit de arhiducele austriac și degradat de el la rolul de simplă provincie. Firește că, în împrejurările aceste, Regele nu prea ținea seamă de constituția ungurească, ceea ce avu de urmare reclamațiuni (gravamina) fără capăt și revoluții repețite cu succes schimbător până ce victoriile prințului Eugen de Savoia făcură capăt stăpânirii turcești și câștigă pentru casa Habsburg și Transilvania, la 1691. Raporturile ei fură regulate de Impăratul Leopold prin diploma din 4 Decemvre care recunosc independența Transilvaniei. Principatul avea să aibă un guvern propriu. Ligislațiunea română rezervată dietei, suveranul însă nu era obligat a aproba toate deciziunile ei. Consiliul feudal de mai înainte fu menținut; însă transformat în gubernie provincială, și subordonat, dela 1695 înainte, unei autorități birocratice, cancelariei aulice dela Viena ale căreia atribuțiuni creșteau mereu, până ce obțină dreptul de a ordona guberniei, de a cere rapoarte dela ea și de a decide în ultima instanță în toate afacerile administrative și judecătorești.

Privilegiile nobilimii rămaseră neatinse, totașa și raporturile mizerabile ale țerănimii, cu toate că guvernul împărătesc stăruia să îndrepte starea ei și pentru scopul acesta propagase, la 1697 unirea bisericii greco-orientale cu cea catolică. În desperarea ei, țerănimia se revoltă din nou, la 1784, sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan.

Analogă era și evoluția în Ungaria. Primul efect al victoriilor armatelor împărătești fu recunoașterea dreptului ereditar al casei Habsburg. Dieta din anul 1722—23 renunță la dreptul de a alege Regele, acceptă chiar succesiunea femeilor și declară separată și indivizibilă legătura cu țerile ereditare austriace. Comuna avea să fie dinastia și apărarea. În schimb nobilimea își rezervă scutirea ei de orice bir. Refuzând dieta și contribuțiunile indispensabile pentru apărarea țerii, împărăteasa Maria Terezia nu o mai convocă, ci guvernă în mod absolutist. Ea înlocui

77.299/10

mata nobililor prin o miliție stabilă, plătită din contribuțiunile plebei, transformă justiția feodală într'o justiție distribuită de profesionali, birocratiză administrația și regulă drepturile și datoriile țeranilor printr'un urbar. Și mai departe merse împăratul Iosef II, care înlătură cu totul instituțiunile feudale și după revoluția lui Horia, desființă, la 1785, iobăgia.

Rezistența nobililor în contra reformelor acestora fu atât de îndârjită, încât succesorul lui Iosef II, Leopold II, fu silit să le revoace în parte și să convoace din nou dieta, la 1790. Deși ea reclamă vechile privilegii, totuși recunoscuse necesitatea unor reforme moderne. Îndeplinirea lor însă fu împiedecată prin războaiele napoleonice, iar stăruințelor de a le continua după terminarea lor le făcu capăt mișcarea națională și revoluția dela 1848/9.

3. Revoluția înlătură autonomia Transilvaniei și încorporează țeara aceasta Ungariei. Totodată ea desființă toate privilegiile feudale, între cari și clacă, și încercă să întemeieze statul pe principii democratice. Ea fu însă înăbușită și constituția desființată, până ce înfrângerea dela Königgrätz (1866), sili pe împăratul Franz-Iosef să o restituie. La 1867, Ungaria deveni din nou Stat independent, în aparență democratic, în realitate însă stăpânit și mai departe de nobilimea maghiară, sprijinită de marele capital, continuând vechiul sistem al suprimării claselor și îndeosebi a naționalităților nemaghiare. Faptul din urmă a fost adevărata cauză a războiului mondial, care se termină cu înfrângerea Ungariei și cu eliberarea popoarelor subjugate, între cari și a Românilor. Teritoriile locuite de ei fură împreunate cu România prin decretul regal din 18 Decembrie 1918, No. 3749, rămânând în vigoare legile de mai înainte.

§ IV.

Evoluția în Principate și în țerile de- frunchiate de ele

1. După tradiție, un voievod din țeara ungurească, Radu Negru, mare herțog pe Amlaș și pe Făgăraș, rădicatu-sa deacolo la 1290, cu toată casa lui și cu mulțime de noroade, Români, Papistași, Sași și tot felul de oameni și pogorându-se pe apa Dâmboviței, a început a face țeară nouă. Întâi a făcut orașul ce-
zice Câmpulung; deacola a descălicat la Argeș și și-a pus scaunul de domnie. Iar din banatul Olteniei al Basarabilor, care exista de mai înainte. „Băsărăbeștii cu toată boierimea s’au sculat cu toții de au venit la Radu Vodă, închinându-se să fie sub porunca lui, și numai el să fie peste toți stăpânitor“.

Mai departe spune cronicarul Urechie că: „după multă vreme, când ficiorii cei de domn din munții ungurești, pogorând după vânat, au nimerit la apa Moldovei, văzând locuri desfătate, cu câmpii deschise, cu păduri dese și cu ape curgătoare, îndrăgind locul, au tras pe ai săi dela Maramurăș, și pe alții au îndemnat de au venit și au descălicat, întâi sub munte, mai apoi, îmulțindu-se și crescând înainte, nu numai apa Moldovei și Siretul le-a fost hotar, ci până la Nistru și până la mare s’au lățit“.

Esența tradițiilor acestora, a căroră critică și analiză începe în cadrul istoriei universale, este faptul, că, sub presiunea propagandei catolice a Regilor ungurești și în consecința revoluției îndreptate în contra ei, un număr mai mare de Români din Ungaria, la finele secolului al 13-le și în decursul secolului al 14-le, și-a părăsit patria și a emigrat peste Carpați, o parte spre Sud, în Țeara Românească, cealaltă spre Est, în Moldova. Acolo gă-sind la poalele munților conaționali veniți de mai înainte, iar la șes o populațiune slavă, rară și puțin organizată, ei s’au așezat

peste ea, au străbătut, în mod pașnic, țeara până la mare și au înființat două state noi, Valahia și Moldova. Organizarea lor, emanând dela acelaș element etnic și urmând în împrejurări analoge, cât și evoluția lor ulterioară a fost de tot la fel și a rezultat din combinația obiceiului pământului, influențat de întocmirile slave luate dela Bulgari, cu ideile feudale, împrumutate de a Unguri.

În capul Statului stetea *voievodul*. Voievod, în vremile vechi nu putea fi, de cât un „fiu de Domn“, dară chiar și un fiu ilegitim. Între mai mulți fii de Domn hotărea alegerea.

Voievodul, după vederile slave, era dămnitor absolut (*samoderjavnei*) și întrupa în sine statul. El declara război, încheia pace și comanda oastea.

Oastea se compunea din băștinași și din lefegii. În timpurile vechi prevalau cei dintâi, mai târziu cei din urmă.

Băștinașii se deosebeau în curteni, călărași, dărăbani și gloată. Curtenii și călărașii erau călări, dărăbanii și gloatele pedestrii. Toți slujeau „în dobândă“, adică pe speranța prăzii, grijind înșii de înarmarea, îmbrăcămintea și chiar de hrană lor. Hrana o purtau pe oblâncul șelei, „brânză de burduf și pâne albă“. Ei erau împărțiți în cete de câte 1000, 100 și 10 oameni, comandate de căpitani, respective de hotnogi și de căușei.

Tot voievodul punea dări după plac și le ridica. Darea de căpetenie era „birul“ (capitația), luat din Ungaria, de mărime nelimitată, care mai târziu se plătea în patru rate anuale, numite „sferturi“. El se impunea satului întreg și se repartiza princisă sub garanția solidarică, asupra biruicilor individuali. La bir se aduseseră în decursul vremilor și mai multe dări indirecte (dăjdii), datorite de toți supușii fără deosebire, precum vămile, darea pe sare, zecimile pe miere, pe ceară și pe vin, dările pe animale, așa oieritul, porcăritul (*gostina*), albinăritul (*desetina*), pe grâne ca găletăritul, pe cărșme (*vinăriciul*), pentru întreținerea garnizoanelor ca *posadul*, în urmă niște prestațiuni în natură, precum cail de olac boii de *podovadă*, căratul bușilor, facerea morilor, pescuitul moranilor.

Mai departe voievodul era supremul judecător, pe vieață și pe moarte. Judecând, el, de regulă, cerea și sfatul altora. Votul sfetnicilor însă era totdeauna numai consultativ; de hotărât hotărea numai voievodul însuși și executa câteodată chiar în persoană, ca *buzduganul*, senșenta. Câteodată el delega jurisdicțiunea

unor organe externe, în deosebi cercetarea la fața locului, admiterea jurătorilor și ascultarea martorilor.

După teoria feudală ungurească, voievodul în urmă era stăpânul întregului teritoriu ocupat. Stăpânirea aceasta o exercita el în două chipuri. Pe răzeșii români așezați încă mai înainte de descălicare, el îi lăsa în proprietatea lor (ocină), întărindu-le numai vechile drepturi, și orice transmitere a lor; toate celelalte teritorii deveniră „domnești“. Din ele voievodul cedau prin danie domnească, sau pentru mărirea lui Dumnezeu mănăstirilor, sau drept răsplată pentru servicii făcute și îndeosebi pentru fapte vitejești, unor persoane distinse părți delimitate și de regulă locuite, numite, ca și așezările Românilor în Ungaria, „sate“, cari prin danie deveniau „sate mănăstirești“ sau „sate boierești“.

Autoritatea voievozilor o caracterizează Demitru Cantemir în modul următor: „Se întinde puterea lor nu numai asupra boierimii și a locuitorilor, ci încă și asupra altora, de orice stare ar fi, când se află în țeară“. Vieața și moartea lor este în mâinile domnului. Judecând el pe cineva la moarte, la bătaie, la surghiun sau la pierderea tuturor moșiilor, măcar și cu strâmbătate și tiranie, apoi cei loviți pot numai să se roage prin graiu sau scrisoare, dare nime nu are voia de a contrazice sau a se împotrivi judecății domnești.

Și iarăși dacă va voi să libereze pe vre-unul judecat la moarte de toată țeara, nimic nu poate să se opuiе voinței lui. Toate diregătoriile militare și civile atârnă de bunul său plac, le dă celor iubiți, le ia dela cei urâți. Pentru împărțirea lor, domnul nu are nici o regulă prescrisă. Dacă ar vroi să facă pe un țeran logofăt mare, nimene nu cutează a i se împotrivi, și din contră când ar vroi să lipsească din post pe unul, fie măcar și din neamul cel mai de frunte, îndată acela caută a se supune hotărârii domnești. Asemenea putere are nu numai asupra celor mai de jos ai clerului bisericesc, ci încă și asupra mitropolitului, episcopilor, arhimandriților și egumenilor, și asupra tuturor celor ce sunt de tagma bisericească. Neîmpiedecat poate să-i scoată din diregătoriile lor, deși nu din cele sacerdotale, și cerând trebuința poate și cu moarte să-i pedepsească“.

În trebile domnești, voievodul era sprijinit de „divan“, un sfat compus din mitropolitul țerii și din o sumă de dignitari ai curții, cari totodată funcționau și ca cei mai înalți diregători. Dignitarul cel mai de căpetenie în Muntenia era banul Craiove urmașul foștilor bani ai Olteniei, întâiul după domn, înzestrat cu

putere teritorială dela Poarta de fier până la Olt, dignitari în Moldova vornicii (judecătorii supremi), în număr de trei (de țara de jos, de țara de sus și de Suceava), iar în ambele principate, logofătul mare (cancelarul), postelnicul (mareșalul curții), vistierul (capul finanțelor), păharnicul (maestrul băuturilor), stolnicul (marele bucătar), clucerul (maestrul cămărilor), pitnicerul (marele magazinar), și comisul (prefectul grajdurilor), la cari se adăuseră mai târziu hatmanul (comandantul armatei), sârdarul (comandantul călărimii), mevelnicerul (care vărsa domnului apă pe mâni), aga (prefectul poliției), cihodarul (mai mult rele peste încălțămintele domnului), șatraru (prefectul corturilor), armașul (executorul pedepselor capitate), spătarul (care ținea spada domnului), ușierul, portarul și alții. Divanul se întrunea în curtea domnească, de câte ori îl chema voievodul, și-și dădea votul în toate afacerile politice și judecătorești, fără ca voievodul să fi fost obligat a ține seamă de el. Alt corp colegial nu exista, și mai puțin vre-un corp reprezentativ.

Țeara era împărțită în județe, în parte de origine anterioară descălcării, cari formau subîmpărțiri administrative, fără caracter de corporațiune. Autoritatea supremă în județe o exercitau câte doi „pârcălabi“ sau „staroști“, numiți de voievod, cari își aveau scaunul în orașul de reședință al județului. Ei aveau oare cari căderi judecătorești, erau însărcinați în deosebi cu adunarea dărilor, din cari o parte se cuvenea lor drept răsplată pentru serviciile lor, și grijau și de oareșicari interese comunale. Sub pârcălabi și staroști funcționau în urmă mai mulți agenți inferiori, însărcinați în special cu încasarea dăjdiilor, precum birarii, globnicii, deșugubinarii, etc.

Clasa privilegiată a poporului erau *boierii*, urmașii boierilor găsiți în Oltenia și ai nobililor veniți din Ungaria. Ca și Regele unguresc, astfel și voievodul avea dreptul de a crea nobili. Nobilitarea urma, la început, totdeauna prin dania unei moșii, mai târziu prin conferirea unei boierii. Nobilii erau obligați a face slujbă la oaste, între curteni, ca călăreți. Pentru aceea erau scutiți de bir și chemați a ocupa dignitățile, numite boierii. Titlul boieriei rămânea pe viață, după retragerea din activitate cu adăusul „biv“ (bivșei, fost). Noblețea era creditară. Boierii se deosebeau în trei clase, și exercitau drepturi domenicale pe moșiile dăruite lor de Vodă,

După boieri ranjau țeranii liberi, numiți în Muntenia „moșneni“, iar în Moldova „răseși“. Ei slujeau în oaste parte ca că-

lărași, parte ca dărăbani și plătiau „birul“. În schimb erau proprietari ai „ocinii“ lor. Vatra satului și țarina era împărțită, imasul, pădurea și apa erau obștești. Echiparați țeranilor liberi erau întrucâtva locuitorii orașelor, cari aveau oareșcare autonomie, cârmuindu-se de 6—12 pângari aleși, în frunte cu primarul, numit în Muntenia „județ“, iar în Moldova „șoltuz“.

Clasa cea mai de jos o format țeranii supuși, numiți în Muntenia „runâni“, iar în Moldova „vecini“. Ei se recrutau din slugile venite din Ungaria, îndeosebi însă din populația slavă aflată la descălicare în „Țeara Românească“ dela care își vor fi primit numele, și în Moldova. Proprietatea ce o avuseseră mai înainte le rămase. Voievodul obținu însă o proprietate superioară la fel cu „dominium eminens“ al Regilor ungurești, care o exercita sau în persoană în satele domnești, sau o transmitea asupra mănăstirilor și boierilor în satele mănăstiroști și boierești. Pe seama acestei proprietăți superioare, țeranii erau obligați a plăti dijma, a zecea parte din recoltă, și să facă clacă, adică să lucre gratuit o zi pe lună. De alta ei erau liberi și se puteau mișca după plac.

Dreptul penal și civil se întemeia pe obiceiul pământului. După împărțirile lui D. Cantemir, Alexandru cel Bun a codificat, într-o „Pravilă“ regulele obiceiului pământului, relative la moșteniri, la testamente, la împărțirea moștenirilor, la hotărnicii și la servituți, adăogându-le și un extras din legile bizantine, cuprinse în „Basilicatele“ rezultate din dreptul roman.

2. Organizația descrisă îndură, ca și în Ungaria, schimbări fundamentale, din cauza nefericitului sistem electiv-electoral. Concurând mai totdeauna mai mulți „fii de domn“, iar în sfatul țerii ce avea să aleagă pe domnitor voturile fiind de regulă împărțite, față de fiecare pretendent se scula un contra pretendent și între ambii trebuiau să hotărească în sfârșit armele. Pretendentul mai slab recurgea la ajutorul vecinilor și chema în țeară pe Unguri, Poloni, Cazaci, cari totdeauna erau gata să se amestece în trebile interne ale principatelor. Ingerența străină deveni și mai intensivă, după ce Muntenia, la 1462, și Moldova la 1512 se închiase Turcilor. Deși închinarea nu cuprindea decât numai plata unui tribut, (haraciu) lăsând intactă autonomia principatelor și în deosebi libertatea lor de a-și alege domnitorii după plac, totuși atotputernicii Turci se foloseau de orice prilej — și pentru scopul acesta ajungea deja jalba câtorva boieri nemulțumiți — spre a instala cu forță pe tronurile principatelor pe candidații lor. Ei

țineau anume în cetățile Siriei și pe insulele grecești o colecțiune întreagă de „fii de Domn“, ca să aibă totdeauna la îndemână pretendenți pentru cari să poată interveni. După căderea Ungariei, la 1526, și slăbirea Poloniei, Turcii își arogară chiar un drept exclusiv de a numii pe Domnii Munteniei și ai Moldovei. Ei nu recunoscă ca Domn pe nime, care nu primise dela Sultan „sangeacul“, un steag mare, semnul domniei. Iar sangeacul costa o sumedenie de bani. Pretendentul, ca să-l obțină, trebuia să facă daruri bogate Sultanului și Sultanei valide, și să cumpere cu mari sume pe toți funcționarii Porții, începând dela Marele Vizir și până la ultimul ușier. Locul luptei pentru tron îl luă deja în decursul secolului al 19-le, licitația. Ceata pretendenților se întrecea în aur, scule, blăni și în mărirea haraciului. Și jertfele acestea nu se aduceau numai pentru dobândirea domniei, ci și pentru păstrarea ei. Pentru a sioarce cât mai mulți bani, Turcii introduseseră obiceiul de a reînoi domnia tot după trei ani. Reînoirea era împreună cu aceleași taxe ca și conferirea și menținerea în cazul unei plângeri a boierilor sau al stăruințelor unor contrapretendenți. Plățile nu mai aveau capăt. Pentru a le face față nu ajungea numărul pretendenților. Ei se văzură deci siliți a împrumuta bani, iar bani de împrumutat se găseau numai la mării comercianți grecești din Fanar. Ei îi dădeau cu drag în împrumut, de regulă cu obligațiunea de a întoarce o sumă de cinci ori mai mare. Sorți de a primi îndărăpt suma aceasta, ei îi aveau însă numai în caz că dătornicul obținea domnia.

Deaceea ei deveniră ca interesați la succesul lui, iar interesul acesta era de mai mare folos pentru pretendent. Căci bancherul grecesc cunoștea toate ușile la Poartă și avea trecere mare. Din cauza comerțului adică, grecii deprinseră limbi streine și în deosebi limba francă, încât Turcii, necunoscători de limbi străine, în raporturile lor diplomatice cu celelalte țeri, erau direct avizați la intervenția bancherilor grecești. Aceștia, în aparență, funcționau cu „dragomani“; în realitate, ei erau adevărații miniștrii ai afacerilor streine și ca atari aveau influența cea mai mare. Protecția lor contribuia la succes într'aceeași măsură ca și mita. După ce acești doi factori deveniseră hotărâtori pentru conferirea domniei, dela pretendent nu se mai cerea calitatea de „fiu de Domn“. Eliminându-se condițiunea aceasta, protectorii dară de gust, că, tot așa de bine ca pentru alți pretendenți pot utiliza influența lor și în folosul propriu și se făcură însiși pretendenți. Deja la finele secolului al 17-le ajunseră pe tronurile principatelor primii Fa-

narioți. Dela începutul secolului al 18-le însă, după ce față de agresiunea Rușilor principii băștinași se arătaseră destoinici pentru Turcia, domnia fanarioților deveni regulă. Sub ea, licitația și corupția urma pe o scară încă și mai întinsă. Aurul curgea potop în Turcia, iar domniile se schimbau tot mai des. Caracteristic pentru succesiunea în principate este faptul, că dela descălicarea până la unirea lor (1859), deci în decurs de cinci secol și jumătate, domniile s'au schimbat în Muntenia de 133 de ori, deci în mediu tot la patru ani, iar în Moldova de 145 de ori, deci tot la trei ani.

Schimbul acesta continuu al domnilor avu consecințele cele mai fatale pentru clasa privilegiată a boierilor. Câtă vreme armele hotăreau succesiunea, boierii, vrând nevrând, trebuiau să ia parte pentru unul sau celalt pretendent, riscând totdeauna existența lor. Căci învingând contrapretendentul, ei pierdeau boieria și moșia, și dacă nu scăpau de cu vreme peste hotare, chiar viața.

Soartea lor atârna dela darul de a ghâci, care din diferiții pretendenți va învinge, și de oarece nime nu putea ghâci totdeauna sfârșitul, ei, ba ocupau direcțiile cele mai înalte, ba pribegeau în străinătate, avizați la mila gazdelor lor, dacă nu se pierdeau cu totul. Arareori se tăia o mulțime de boieri. Nesiguranța aceasta îi făcu vicleni și necredincioși, iar necredința lor, la rândul ei, înduplecă pe voievozi, să nu se razime mai departe în boieri, ci în legegii. Boierii se înstrăinară deci de serviciul militar, și, după ce domnia devenise venală și încetaseră luptele de succesiune, i se sustraseră cu totul. Cu serviciul militar însă încetă și partea din pradă și dania domnească drept răsplătă pentru fapte vitejești cu atât mai vârtos, cu cât moșiile domnești, prin danii prea dese, îndeosebi în favorul nenumăratelor mănăstiri, se istoviseră aproape cu totul.

În lipsa lor, domnul ca să respălătească serviciile, făcute lui, ceda dignitarilor o parte din veniturile sale. Cu fiecare boierie erau împreunate și venituri anumite. În împrumutările acestea, singurul mijloc de a-și păstra averea, cu toate împărțirile, și prin ea și poziția privilegiată, erau boieriile, ale cărora venituri, prin abuzuri, se puteau spori mereu. Toți boierii râvniau deci la boierii, și numai cei cu boierii rămâneau mai departe la curte. De oarece însă numărul boierilor era restrâns și concurența prea mare și mulți boieri nu puteau fi îndestulați, devenind „mazili”. Mazilia îndelungată involvând pericolul de a dispărea dela curte, și de a fi degradat, în cazul împărțirii unei moșii la gradul de răzeș

cei maziliți firește că încercau tot chipul și modul, ca să ajungă iarăși la putere, și modul cel mai simplu era de a răsturna pe voievod. Rezultatul sistemului acestuia erau intrigi continue și nenumerate plângeri la Poartă căreia neajunsurile acestea îi veniau bine, pentrucă se folosea de ele spre a stoarce noi bani dela Voievozi. În loc însă de a profita de procedura aceasta, boierii o nimeriră și mai rău, și-și creară o concurență periculoasă. Căci domnul stors, nevoit a face datorii, se văzu silit, pentru garanția și plata lor, să se înconjure cu oameni de încredere ai creditorului său fanariot, și ei greci, și să le încredințeze lor funcțiile principale, îndeosebi boieria de vistiernic, iar boierii grecaști trăgeau după sine, pentru încasarea dăjdiilor, o ceată întreagă de alți greci, cu toții lacomi de boierii și mai destoinici pentru slujbe deoarece știau a stoarce banii mult mai bine. Deja la începutul secolului al 17-le, numărul Grecilor era atât de mare și concurența lor atât de insuportabilă, încât atât boierii din Muntenia, cât și cei din Moldova se revoltară și cerură numirea unor voievozi antigreci. Dară chiar voievozii aceștia (Matei Basarab în Muntenia și Vasile Lupu în Moldova) se văzură siliți, ca să se mențină, a recurge în fine la ajutorul Grecilor. Decând domniile în urmă, ajunseră pe mâinile fanarioților, Grecii inundară ambele curți și-si arogau toate boieriile. Nobilii de mai înainte, în cea mai mare parte, dispărură dela curte, fură maziliți la țeară și se prefăcură în moșteni și răzeși.

Și mai tristă fu soarta *moșnenilor* și *răzeșilor*. Deja neîntreruptele lupte de succesiune, la cari ei trebuiau să ieie parte pe cheltuiala proprie, zdruncinară situația lor materială. Starea lor deveni și mai rea, când locul oștii băstinașe îl luară lefegii, pentrucă plățile se țineau lanț și se urcau în urma licitației tronului și a sporirii continue a haraciului la sume insuportabile. Haraciul se acoperea din bir, care cu vremea făcea de cap de familie câte un galbăn pe an și avea să se plătească în patru sferturi. Voievozii scotiau însă sferturile de repețite ori, chiar de două ori pe lună, sau de 24 ori pe an, și luară deci câte 6 galbeni, o sumă colosală pentru timpurile de atunci, a căreia plată era cu atât mai simțitoare, cu cât trebuia să urmeze în numărare, iar numărare, din cauza economiei naturale și a neputinței de a vinde grânele rezervate pentru Turci, era de tot rar. Dacă însă plata nu urma la timp, întregul sat, răspunzând solidarnic pentru bir, devenia supus Domnului și cădiau rumănie. Pentru a scăpa de răul acesta, moșnenii și răzeșii luau în împrumut banii nece-

sari dela boierul avut, garantându-i cu averea și cu persoana lor. Nepu ând însă plăti la soroc, din pricina nouilor biruri, ei, dimpreună cu moșia lor, se făceau rumânii boierului. Numărul moșnenilor și răzeșilor, ajunși rumâni, sau vecini, crește dela începutul secolului al 17-le mereu. Unele familii boierești dobândiră astfel sute de sate. Vitejii răzeși cari odinioară formaseră grosul oștilor lui Ștefan cel Mare, și cu ei și urmașii boierilor maziliți, descendenții celor mai mari familii românești, cari cu sângele lor au descălicat și apărat țeara, deveniră astfel robii cămătarilor greci, veniți din Fanar.

De tot rău le merse *rumânilor și vecinilor*. Lăcomia boierilor spori claca dela 12 zile la 56, 72 și chiar 120 de zile pe an, iar dăjdiile crescură astfel că țeranilor abia le rămânea hrana de toate zilele. Cu timpul, boierii reclamară pământurile țeranilor ca proprietatea lor. Rumânii și vecinii se considerau ca locuitori fără de moșie, însă încă ca oameni liberi, deoarece nu puteau fi cedați altui proprietar de moșie, fără de pământul lucrat de ei. Dreptul acesta însă fu în curând prefăcut în datorie. Țeranii împilați, despoiați de moșia lor, vroind să părăsească satul și să se așeze aiurea, fură împiedecați de boier și readuși cu forța. Ei nu mai aveau voie să se despartă de glie și deveniră robi. Reforma agrară, îndrumată de Constantin Mavrocordat, 1745 în Moldova, 1747 în Muntenia, le dădu în aparență libertatea, stabilind că țeranii nu sunt robi; totdeodată ea însă sancționează principiul, că glia nu este proprietatea lor și ei nu au dreptul a părăsi satul fără de încunoștiințarea boierului. Pe deasupra, funcționarii îi jăfuiau după plac.

Pe când astfel instituțiunile dreptului public degenerau tot mai mult, dreptul penal și cel civil fu amplificat în secolul al 17 prin trei codificări, și anume: Pravila lui Vasile Lupu, Pravila dela Govora și Pravila cea mare a lui Mateiu Basarab. Normele pravilelor acestora, sub influența grecească, înlocuindu-se tot mai mult prin rândurile grecești, codul Caragea în Muntenia, cât și codicele lui Andronache Donici și condica lui Scarlat Calimach în Moldova, încercară a moderniza dreptul civil. Dintre ele, codicele lui Calimach fu publicat și aplicat și în Basarabia.

3. Dupăce, în decursul decadenței principatelor se pierduse la 1775 Bucovina, iar la 1812 Basarabia, revoluția lui Tudor Vladimirescu în contra Grecilor, deși înăbușită, făcu capăt domniei Fanarioșilor, iar pacea dela Adrianopole, 1829, și ocupația rusească ce-i urmă puseră, prin regulamentul organic, Principatele pe

o temelie nouă, constituțională. Regulamentul însă nu acordă drepturi publice întregului popor, ci numai boierilor. Alegerea domnului, legiferarea, funcțiile, pensiile și gradele din armată erau rezervate boierilor. În adunarea electivă, dintre 150 de deputați, 123 erau boieri, și numai 27 reprezentau clasele de jos, și anume comerțanții și meseriașii, pe când țăranii, marea masă a poporului, erau excluși. De adunarea ordinară făceau parte numai 42 boieri, și anume, pe lângă trei prelați 20 de boieri de clasa întâia, și 19 reprezentanți ai celor 2000 de boieri de clasa a doua și a treia. În folosul poporului, se desființă o sumă de dări, precum dijma, tutunăritul, vinariciul, oieritul, desetina și vădrăritul, mai departe căminăritul, fumăritul, gărdăritul, soponăritul, groșăritul, harabagilăcul, cântărăritul, cunița, spendonia și vama internă, înlocuindu-se prin o singură capitație de 30 de lei pe cap de familie, ridicată dela țăran sub forma cisei și impusă personal familiilor foștilor mazili și ruptași. Pentru meseriași și comercianți, capitația fu întocmită prin o patentă proporțională cu întinderea caraverilor. Boierul și clerul fură scutiți de orice impozit. În privința socială, Regulamentul organic redus claca la 12 zile pe an, urcă însă nartul muncii așa, că cerea un lucru de 53 zile. Totdeodată servituțile țăranului de fânaț și îmaș pe proprietatea boierului la jumătate.

Firește că în împrejurările acestea, Regulamentul organic întâmpină nemulțumiri generale, atât la masele poporului, cât și la intelectualii contrari ingerenței rusești, stabilită de el. Nemulțămirea aceste se manifestă prin revoluțiile izbucnite la 1848 atât în Moldova cât și îndeosebi în Muntenia.

Revoluțiile se înăbușiră, dară ideile propagate de ele se menținură și deteră naștere schimbărilor esențiale, produse de hotărârile conferenței de pace dela Paris din anul 1856. Prin ele se stabilise următoarele: Principatele Moldovei și Valahiei vor urma înainte a se bucura, sub suveranitatea Porții și sub garanția pu erilor contractante, de privilegiile și scutirile în a cărora stăpânire se află, nici o protecție exclusivă nu va fi pusă în lucrare de nici una din puterile garante. Nimene nu va avea dreptul de a se amesteca în trebile lor lăuntrice (art. 22). Sublima Poartă se obligă a concede Principatelor o administrație independentă și națională, precum și deplina libertate de cult, legislație, comerț și navigație. Legile și statutele vor fi revizuite. Pentru a întemeia o înțelegere deplină asupra acestei revizuirii, o comisiune specială se va întruni la București, va cerceta starea de față și va pro-

pune bazele viitoarelor organizări (art. 23). Șultanul va convoca îndată, în fiecare din acele două provincii, un divan ad-hoc, compus astfel, ca să constituie reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societății. Aceste divanuri vor fi chemate să exprime dorința populațiilor asupra organizării definitive a Principatelor. O instrucțiune a congresului va regula raporturile comisiunii cu aceste divanuri (art. 24). Considerând opinia divanurilor, comisiunea va transmite fără întârziere rezultatul lucrărilor sale congresului. Înțelegerea finală cu puterea suverană va fi consfințită prin o convenție încheiată la Paris între puterile contractante și un hatiserif, conform cu stipulațiile convenției, va așeza în chip definitiv organizarea acestor provincii, puse de acum înainte sub garanția colectivă a tuturor puterilor semnate (art. 25). Se înțelege că Principatele vor avea o putere armată națională, organizată în scopul de a menține siguranța internă și de a apăra frontiera. Nicio piedică nu se va putea opune măsurilor extraordinare de apărare, întreprinse împreună cu Poarta pentru a respinge orice atac străin (art. 26). Dacă liniștea internă a Principatelor s'ar amenința, sau s'ar compromite Poarta se va înțelege cu celelalte puteri asupra măsurilor de luat pentru a menține sau restabili ordinea. Intervenții armate însă nu vor putea avea loc, decât după o înțelegere prealabilă cu aceste puteri (art. 27).

Divanurile ad-hoc, întocmite pe baza tratatului dela Paris, în 22 Septembrie 1857 în Moldova și în 30 Septembrie în Muntenia, votară în unanimitate următoarele principii: 1) Garanția autonomiei țărilor românești și a drepturilor lor internaționale, astfel precum ambele sunt definite prin capitulațiile încheiate între țările române și Poarta suzerană în anii 1398, 1460 și 1513 precum și neutralitatea teritoriului, moldovo-românesc, 2) unirea Munteniei și a Moldovei într'un singur Stat și sub un singur guvern, 3) principe străin cu ereditatea tronului ales din una din dinastiile domnitoare din Europa, ai căreia moștenitori născuți în țeară să fie crescuți în religia ei, 4) guvern constituțional reprezentativ și potrivit cu vechile obiceiuri ale țării, o singură adunare obștească, întemeiată pe o largă bază electorală, astfel ca să reprezinte interesele generale ale populației românești. La acesee principii, țeranii din Moldova, în ședința din 16 Decembrie, adăogă următoarele dorinți: înlăturarea bătăii, a tuturor belicurilor havalelelor și a birului pe cap și înlocuirea tuturor acestor îndatoriri prin un bir pe averea fiecărui, fără deosebire în țeară; sa-

tele să-și aibă diregători aleși din sinul lor, și rescumpărarea boierescului cu toate povarele lui, motivându-le în modul următor: „Până astăzi, toate serviciile cele mai grele, numai asupra noastră au fost puse, și noi mai nici de unele bunuri ale țerii nu ne-am îndulcit. Iar alții, fără să fie supuși la nici o povară, de toată mana s'au bucurat. Că noi biruri grele pe cap am plătit; oameni de oaste numai noi am dat; ispravnici, judecători, priveghietori și jandarmi numai noi am ținut. Drumuri, poduri și șosele numai noi am lucrat; beilicuri, podvezi și hotarele numai noi am făcut; boierescuri, zile de meremet numai noi am îndeplinit; clacă de voie și fără de voie numai noi am dat; la Jidanul orendar, ca să ne sugă toată vloga, numai noi am fost vânduți; băutura scumpă și otrăvită numai noi am băut; pâne neagră și amară, udată cu lacrimi, numai noi am mâncat; bățalii și rezmerițe, când a fost tot greul, numai noi l-am dus; oști când a venit, noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat; că cel cu puterea țeara își părăsia, peste hotare trecea; nevoia și greutatea o duceau cei ce rămâneau la vatra lor. Țeara aceasta, nici băi, nici maestrii, nici meșteșuguri multe ca alte țeri nu are; toată îmbelșugarea, brațele și sapele noastre o aduc. Cât îi Dunărea de mare și de largă curge râul sudorilor noastre; se duce peste mări și peste hotare, acolo se preface în râuri de aur și de argint și curge iarăși înapoi, de se varsă în țeara noastră; iar noi dela el nici că ne îndulcim. Când ne-am jăluit, când ne-am tânguit, păsurile când ne-am spus, ispravnicul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut, vătăjelul ne-a bătut, posesorul ne-a bătut, boierul de moșie ne-a bătut; cine s'a sculat mai de dimineață, cine a fost mai tare, acela era mai mare.

Boul și vaca, munca ostanelilor noastre, nu știam că sunt ale noastre, puilul și găina, laptele dela gura copiilor noștri, de multe ori cu nedreptul ni s'au luat. Boierescul era odinioară 6 și 12 zile; apoi s'a făcut lege ca să talmăcească ziua lăsată de Dumnezeu, câtu-i de mare, și boierescul s'a mărit; în urmă iar s'a talmăcit, și boierescul tot s'a îngreuiat.

Acum sunt 12 zile de pont, ziua cât luna; lucrăm de primăvară până în toamnă, lucrăm de cum se ia omătul și până dă înghețul, tot la boieresc; lucrăm cât zice legea și mai des și peste lege, lucrăm și numai mântuim. Holdele cele mari și întinse se fac frumoase și mănoase, iar când treci pe lângă pământurile noastre și se rumpe inima; ogoarele ne rămân în paragină; păpușoi ni se înecă în buruiană și rămân necopți, de-i bate bruma;

cei boierești așezați de noi în coșere șed ca aurul de frumoși. Când dă frigul, când bate crivățul, când ne bate nevoia, ne ducem de ne răscumpărăm înșine munca noastră, ca să ne hrănim copiii cu dânsa. Înainte de Regulament, săteanul avea 10, 15 și peste 20 de fălci; ridicam vite, ne prindeam nevoia și era și țeara folosită, căci cirezile cele multe cari eșiau din țeară, noi le creșteam.

Cu Regulamentul, munca ne-a împovărat, iar pământurile s'au micșorat. Noi nici la facerea legii acesteia, nici la celelalte nu am fost chemați nici întrebați, nici la vre-o învoială nu am stătut. Domnia lor boierii pe moșie, singuri le-au făcut, noi le-am urmat, deși greu și amar ne-am picat. Dară fiindcă Dumnezeu și-a adus aminte și s'a îndurat, că de astădată să fim și noi întrebați despre păsurile și durerile ce avem, uitat să fie și șters tot trecutul cu chinurile sale, departe fie toată ura, toată vrajba și toată împărăchiarea dela sufletul nostru. O seamă și din boieri au fost cu frica lui Dumnezeu și mai din vechi, pe când cu toții deavalma ne luptam și ne vărsam sângele pentru apărarea credinței și a moșiei strămoșești, și ne erau ca părinți și noi ca fiii lor. Noi însă știm, că, decând cu domniile grecești, de atunci s'au stricat și dresese țerii și ale noastre. De aceea noi nu facem nici imputare nici înfruntare nimărui, ci să avem iertare, dacă, spuind adevărul, vom fi scăpat vre-o vorbă care să vie greu la auzul cuiva. Noi dorim, ca tot poporul român să se înfrățească și să trăiască în pace și în liniște pe pământul strămoșesc al României, pentru mărirea și fericirea neamului“.

Cu toate că congresul dela Paris nu vroia să admită unirea complectă a Munteniei și a Moldovei într'un singur stat, totuși adunările chimate a alege domnitorul o realizară de fapt, alegând cea a Moldovei, în 5 Ianuarie, iar cea a Munteniei în 24 Ianuarie 1859 pe aceeași persoană, colonelul Alexandru Cuza, care se urcă pe ambele tronuri, sub numele de Alexandru Ioan I. Unirii faptice îi urmă, la 1861, și cea legală, împreunându-se atât camerele cât și ministerele. Procedându-se apoi la organizarea României, se făcură legile relative la consiliul de stat, la armată, la contabilitate, la comune, la județe, la codicele civil, etc., copiindu-se de pe legile franceze. Totdeodată se rezolvară și problemele cele mai actuale, secularizarea mănăstirilor (1863) și împroprietărirea țăranilor (1864), care, față de opoziția înverșunată a boierilor se îndeplini printr'un decret domnesc. Prin decretul acesta, aproape jumătate de milion de țărani obținu ca proprietate pământurile ce le muncia pe temeiul Regulamentului organic, și

anume, după cum avea 4 sau 2 boi sau niciunul, câte 5'5, 3'9, respective 2'3 ha în Muntenia și câte 7'9, 5'7 respective 3'6 ha în Moldova.

Pentru a putea realiza reforma aceasta, principele Alexandru Ioan octroase, la 1864, o constituție numită statut, aprobată printr'un plebicit, prin care-și rezervase dreptul de a promulga decrete, înzestrate cu puterea de legi, de a proroga bugetele peste termenul lor și de a numii președinții camerei și jumătate din numărul membrilor senatului. Senatul era chemat a pregăti și întări legile, a primi petițiuni și a griji de respectarea constituției. Lovitura această de stat avu de urmare detronarea lui Alexandru Ioan I, (11/22 Februarie 1866) și înlocuirea lui prin prințul Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen (20 Aprilie 1866). Sub domnia acestuia (1866—1914), România își dădu, în 1 Iulie 1866, o constituție definitivă, modificată mai târziu la 1879, 1884 și 1917, obținut prin războiul cu Turcia dela 1877—78 independența, și în schimb cu cele trei județe băsărebene, câștigate în pacea dela Paris, Dobrogea, și deveni la 1881, Regat. Intr'acelaș timp, fu creată, respective complectată organizația ce este încă în vigoare.

Urmașul său actualul Rege, luă parte (1916), la războiul mondial și încorporează României Basarabia, Ardealul și Bucovina.

4. Din provinciile detrunchiate, Bucovina, după pacea dela Cuciuc-Cainargi, în urma tractatului din 1775, ajunse prin fraudă sub stăpânirea Austriei și administrația ei militară, care desființă la 1781, boierescul și formă la 1786, din averile mănăstirilor fondul religionar gr. or. Intr'acelaș an, Bucovina fu încorporată Galiției. Abia după revoluția dela 1848, Bucovina deveni o provincie proprie, administrată mai întâi în mod absolutistic, iar apoi la 1861, înzestrată cu dreptul de autonomie și cu un corp legislativ propriu, numit dietă.

Din 1867 înainte, ea era reprezentată și în camera austriacă, și anume începând din anul 1907, pe baze sufragiului universal, egal, direct, secret și exercitat în comune. Prin decretul din 18 Decembrie 1918, ea fu reîncorporată României. Până la reîncorporare, erau în vigoare aceleași legi, ca și în celelalte provincii ale Austriei.

Chiar după încorporare, ele au rămas în vigoare. Într'ucât nu s'au modificat expres prin noi decrete-legi.

Basarabia, cedată Rusiei în pacea dela București din 26 Mai 1812, formă un guvernament propriu mai întâi sub un guvernor român, apoi echiparal celorlalte guvernamente rusești. Cu ele, și

ea luă parte la evoluția ulterioară a Rusiei. La 1861, împăratul Alexandru II, desființă iobăgia și iscăli, în 17 Februarie 1881, legea relativă la înființarea unui corp legiutor reprezentativ. Promulgarea legii acesteia fu însă împiedecată prin moartea împăratului. Abia nepotul său, Nicolai II, inaugură, prin ucazul din 12 Decemvrie 1904, o serie de reforme, îndeosebi în favorul țeranilor. O parte din ele fu realizată de voie, cealaltă stoarsă de revoluție. In 17 Octomvrie 1905, Țarul promulgă o constituție, iar în 23 Aprilie 1906 noui iegi fundamentale.

După prăbușirea Rusiei în rășboiul mondial, Basarabiă se deslupi pe cale revoluționară de Rusia și proclamă în 27 Martie 1918 unirea cu România, care fu promulgată prin decretul-lege din 9 Aprilie 1918. Și după unire fură menținute vechile legi, până la modificarea lor prin legi noui.

PARTEA II. (Prezentul)

Starea înainte de războiul mondial

§ V.

Elementele statelor

1. *România* este un Regat constituțional, ereditar în linia coborâtoare, directă și legitimă a Majestății Sale Regelui Ferdinand I de Hohenzollern-Sigmaringen, din bărbat în bărbat, prin ordinul de primogenitură și cu excluderea perpetuă a femeilor și coborâtorilor lor. În lipsă de coborâtori în linie bărbătească ai Regelui Ferdinand I, sau ai fraților Regelui Carol I, Regele poate numi succesorul său dintr'o dinastie suverană din Europa, cu primirea reprezentațiunii naționale.

Rusia până la 1905, era o autocrație ortodoxă, ereditară în casa domnitoare Romanov. Autocratorul nu avea decât obligațiunea morală de a păstra legea ortodoxă și de a respecta ordinul de succesiune din 5 Aprilie 1797, stabilit de Țarul Paul I, conform căruia avea să urmeze cel întâi născut în linie directă și legitimă, preferindu-se bărbății femeilor, și succedând femeile numai în caz de lipsă de coborâtori bărbătești. Abia prin decretul din 17 Octombrie 1905, desvoltat în legea organică din 23 Aprilie 1906, Țarul și-a limitat puterea absolută, obligându-se de a nu legifera decât în înțelegere cu reprezentațiunea poporului și de a nu ordona decât în cadrul legilor.

Austro-Ungaria era o monarhie constituțională, compusă din Regatele și Țerile reprezentate în „Reichsrat” și din „Țerile coroanei ungurești”, cărora li era comună numai dinastia și apărarea reciprocă. Comunitatea dinastiei fu stabilită prin legile ungurești 1722/23 I și II, cari, pe deoparte, declarară că Rege al

Ungariei nu poate fi decât domnitorul Regatelor și Țerilor ereditare, pe de altă parte, recunoscând ordinul de succesiune pentru țerile acestea, cuprins în sancțiunea pragmatică din 19 Aprilie 1713. Conform legii acestia, tronul avea să fie ereditar în linia directă și legitimă, coborâtoare dela fostul Împărat Carol VI (III) de Habsburg, iar după singurea ei dela fostul Împărat Iosef I, și anume din bărbat în bărbat, iar în lipsă de bărbați, succedând și femeile, prin ordinul de primogenitură. Apărarea reciprocă fu regulată prin pactul inarticulat în Regatele și Țerile reprezentate în Reichsrat prin legea fundamentală No. 146 din 21 Decembrie 1867, iar în Țerile coroanei ungurești prin legea 1867 XII. Legile acestea deosebeau apărarea în pace prin diplomație și apărarea în războaie cu arma și declarară deci comune afacerile străine și armata, cât și finanțele în ce privesc instituțiunile aceste. Budgetele respective se votau de delegațiunea Reichsratului, pe de o parte, și a dietei ungurești, pe de altă parte. Ca organe executive pentru afacerile comune funcționau: ministrul afacerilor străine, ministru de război și ministrul comun al finanțelor.

În formele acestea, teritoriul și cetățenii, atât în România, cât și în Rusia, în Austria și în Ungaria, constituiau state proprii, independente și indivizibile.

2. *Teritoriile* tuturor țerilor din chestie sunt declarate inalienabile. Limitele lor sunt fixate prin tractate internaționale și se pot schimba numai prin tractate de acestea.

În România, teritoriul este împărțit în județe, fiecare județ în plăși, fiecare plasă în comune. Aceste diviziuni și subdiviziuni nu pot fi schimbate sau rectificate, decât prin o lege (ar. 4 al constituției).

Rusia se compunea din Finlanda, din Polonia și din Rusia proprie, care se deosebia în teritoriul aziatic și cel european. Teritoriul european cuprindea 6 municipii și 50 de gubernii din cari unul forma și Basarabia. Guberniile sunt împărțite în cercuri (ujesdy), cercurile în districte administrative (stany) și judecătorești (mirovyje uceastki), iar districtele în comune (volosti) și sate. Pe lângă împărțirea aceasta existau și împărțiri speciale pentru anumite ramuri administrative. În prezent Basarabia este împărțită în 9 județe.

Austria era compusă din 17 Regate și Țeri autonome ale cărora limite nu se puteau schimba decât prin modificări ale constituției. Una din țerile acestea era și Bucovina. Țerile erau împărțite în cercuri, cercurile în districte administrative și judecă-

toarești, districtele în comune politice și cadastrale, comunele în parcele ținute în evidență prin cadastrul fonciar și prin registrele tabulare. Pentru diferitele ramuri ale administrației existau și împărțiri speciale.

Ungaria cuprindea părțile adnexe: Croația, Slavonia și municipiul Fiume și Ungaria proprie, (territorium metropolitanum). Intregul teritoriu era împărțit în municipii, și anume în 26 de orașe și în 63 comitate, din cari 23 și anume: Alba de jos, Aradul, Bihorul, Bistrița-Năsăud, Brașovul, Caraș-Severinul, Ciucul, Cojocna, Făgărașul, Himedoara, Maramureșul, Murăș-Turda, Odorheiul, Sălajii, Sătmarul, Sibiu, Solnoc-Dobâca, Târnava mare, Târnava mică, Timișul, Torontalul, Treiscaune și Turda-Arieș, sunt locuite în masă compactă sau înconjurate de Români. Comitatele sunt subîmpărțite în cercuri, cercurile în notariate și în comune, comunele în parcele, ținute așisderea în evidență prin cadastrul fonciar și prin registre tabulare. Și în Ungaria existau împărțiri administrative speciale.

3. Atât în *România* cât și în *Rusia*, în *Austria* și în *Ungaria*, exercițiul drepturilor politice depinde de calitatea de cetățean. Calitatea acestora se obține prin nașterea legitimă dintr'o cetățeană, prin legitimarea copiilor minori din partea unui cetățean, prin căsătoria unei străine cu un cetățean și prin naturalizare.

În *România*, naturalizarea urmează printr'un act al puterii legislative și numai în mod individual, după un stagiul de 10 ani, în *Rusia* și în *Ungaria* cu încuviințarea ministrului de interne, după un stagiul de 5 ani, iar în *Austria* printr'o decizie a guvernului, după ce petentul și-a asigurat indigenatul, adică dreptul de membru, în una din comunele Statului.

Calitatea de cetățean se pierde: în *România* prin naturalizarea obținută în țeară străină, prin primirea unei funcții străine, prin supunere la o protecțiune străină și prin căsătoria unei Românce cu un străin. În *Rusia* prin căsătoria cu un străin și prin demiterea din partea Țarului, naturalizarea în țeară străină fără autorizare fiind amenințată cu pedeapsă. În *Austria* prin căsătoria cu un străin și prin emigrare, adică prin părăsirea teritoriului cu intențiunea de a nu se mai întoarce. Iar în *Ungaria* prin căsătoria cu un străin, prin demitere din partea ministrului de interne și prin absență continuă prin 10 ani.

În *România*, *Austria* și *Ungaria*, cetățenii sunt egali înaintea legii; în *Rusia* ei se deosebesc în sudiiți, indigeni și mem-

bri ai popoarelor străine cu drepturi reduse, de cari se țin și evreeii-talmudiști.

În *România* nu există nici o deosebire de clasă. Toate privilegiile, scutirile și monopolurile de clasă sunt oprite pentru totdeauna. Titlurile de nobleță străină, precum: principii, grafi, baroni și alte asemenea sunt și rămân neadmise.

În *Rusia*, cetățenii se deosebesc după stări, și anume în preoți, nobili, târgoveți de clasa întâia și a doua și în țerani, formând corporațiuni deosebite.

În *Austria* și în *Ungaria* nu există clase, se recunosc însă titlurile de nobleță, cari sunt ereditare și se puteau conferi și de suveran.

Diferința de credințe religioase și confesiuni nu constituie în *România*, *Austria* și *Ungaria* o piedică pentru a dobândi și exercita drepturile politice; în *Rusia* Ovreeii-talmudiști au domiciliul forțat în gubernii anumite, nu se primesc în școlile publice, decât în număr restrâns, și nu au toate drepturile în municipii.

§ VI.

Datoriile și drepturile cetățenilor

1. Cetățenii, atât în *România*, cât și în *Rusia*, în *Austria* și în *Ungaria* sunt datorii a fi credincioși și ascultători Statului, a contribui fără deosebire la dările și sarcinile publice și a corespunde obligațiilor militare.

2. Drepturile garantate cetățenilor de constituțiile Statelor din chestie cuprind:

a) *Libertatea individuală*. Nimene nu poate fi urmărit, decât în cazurile prevăzute de legi și după formele prevăzute de ele, și nu poate fi oprit sau arestat, afară de cazul de vină veșnică, decât în puterea unui mandat judecătoresc, motivat. Nimene nu poate fi sustras judecătorului ce-i dă legea; nici o pedeapsă nu poate fi înființată nici aplicată, decât în puterea unei legi. În *România*, pedeapsa morții nu se poate aplica, afară de cazurile prevăzute în codul penal, militar, în timp de război;

b) *Libertatea mișcării*. Orice cetățean poate petrece și se așeza orișunde; nimene nu poate fi internat sau confinat, afară de cazurile prevăzute de lege, precum nu poate fi expulzat dintr'o localitate anumită, decât în cazurile aceste;

e) *Inviolabilitatea domiciliului.* Nici o vizitare a domiciliului nu se poate face, decât în cazurile prevăzute de lege și potrivit formelor prescrise de ea;

d) *Secretul scrisorilor și al depeșilor telegrafice.* Scrisori nu se pot confisca, decât în caz de război, de arestare sau perchiziție legală sau în virtutea unui mandat judecătoresc;

e) În *Austria* *minimul existenței.* comunele fiind obligate a da persoanelor lipsite de mijloace sustentațiunea necesară;

f) *Inviolabilitatea averii.* Nimene nu poate fi expropriat, decât pentru cauză de utilitate publică, legalmente constatată și după o dreaptă și prealabilă despăgubire;

g) *Libertatea agonisitei.* Fiecare cetățean poate dobândi și stăpâni mobile și imobile și poate exercita, în cadrul legilor, orice profesiune;

h) *Admisibilitatea în funcțiile publice* civile și militare, conform respectivelor condițiuni fără deosebire de confesiune și de naționalitate;

i) *Dreptul de a se coaliza.* Conformându-se legilor cari regulează exercițiul acestor drepturi;

k) *Libertatea învățământului.* Întrucât exercițiul ei nu atinge ordinea publică și bunele moravuri; fiecare cetățean are dreptul de a înființa școli și internate și de a da lecții, dacă probează capabilitatea cerută de lege; instrucțiunea casnică nu este supusă restricțiunilor acestora. Statul controlează întregul învățământ.

l) *Libertatea conștiinței și a cultului divin* întrucât celebrarea lor nu aduce o atingere ordinei publice sau bunelor moravuri. Nimene nu poate fi silit a lua parte la un act de cult sau a contribui pentru scopurile unui cult străin. Exercițiul casnic al cultului este liber; dreptul exercițiului public îl au numai comunitățile religioase recunoscute de stat. Aceste sunt și autorizate a-și administra înseși afacerile și fondurile lor. Bisericilor recunoscute li se acordă paritatea în *Austria* și în *Ungaria*. În *România* și în *Rusia* religiunea ortodoxă a Răsăritului este declarată religiune dominantă a statului.

m) *Paritatea limbelor în Austria.* Fiecare națiune are dreptul de a-și cultiva limba și de a o aplica în școală, în oficiu și în viața publică. În părțile mixte, școlite trebuie să fie întocmite astfel, ca fiecare națiune, fără a fi silită să învețe altă limbă, să aibă puțința de ase cultiva în limba proprie, în *Ungaria*, legea naționalităților 1868 XLIV declară ca limbă a

statului limba maghiară, admite însă în școală și în serviciul extern al autorităților și limbile naționalităților în teritoriile locuite de ele; în realitate, dreptul acesta a fost totdeauna călcat în picioare. *Rusia* admite alte limbi numai în mod subsidiar, în biserică și în școală; în viața publică limba rusească este obligatorie. Constituția *romană* nu cuprinde nici o normă relativă la limbile neromâne; ele deci sunt cu totul excluse atât în viața publică, cât și în officii și în școală.

n) *Dreptul de a se aduna și asocia* conformându-se legilor cari regulează exercițiul acestui drept. În *Austria*, dreptul acesta este bine determinat prin legile cu No. 134 și 135 din anul 1867 și acordă societăților în mod general calitatea de persoane juridice; tot așa sunt bine regulate respectivele raporturi în *Rusia* prin normele provizorice din 4 Martie 1906. În *România*, constituția recunoaște numai în principiu dreptul de întrunire și asociare, lasă însă întrunirile în loc deschis de tot în știrea diregătoriiilor polițienești și nu acordă societăților prin lege caracterul de persoane juridice. În *Ungaria* în urmă, pentru a menține arbitriul autorităților administrative, materia aceasta nu este regulată de fel;

o) *Dreptul de petițiune*. Afară de *Rusia*, fiecare are dreptul de a se adresa autorităților publice prin petițiuni subscrise de către una sau mai multe persoane, neputând însă petiționa decât în numele subscrișilor; de a adresa petițiuni în nume colectiv au drept, în *Austria*, numai corporațiunile și societățile recunoscute de lege, în *România* chiar numai autoritățile constituite;

p) *Libertatea opiniei*. Fiecare are dreptul de a comunica și publica ideile și opiniunile sale prin viu graiu, prin scris și prin presă, fiind respunzător de abuzul acestor libertăți, în cazurile determinate prin lege. Afară de *Rusia*, unde pentru anumite materii s'a menținut cenzura, orice cenzură sau altă măsură preventivă pentru aparițiunea, vinderea sau distribuirea oricărei publicațiuni nu există. Pentru aparițiune nu este nevoie de o autorizare prealabilă, ci cel mult de împlinirea unor formalități polițiale, ca în *Austria* și *Rusia*. De la ziariști, scriitori, editori și tipografi nu se cere nici o cauciune. Presa nu-i pusă sub regimul avertismentelor; nici un ziar nu poate fi suspendat sau suprimat. De scrieri răspunde autorul, în lipsa lui girantul (în *Austria* redactorul responsabil), iar în lipsa acestuia editorul. Delictele de presă se judecă de jurați.

3. Exercițiul drepturilor acestora se poate restringe sau chiar suspenda în caz de stare de asediu.

În *Romania*, starea de asediu se declară de Rege, în caz de pericol eminent pentru ordinea și siguranța publică și se poate extinde asupra unui sau mai multor districte. Declararea stării de asediu este împreună cu trecerea tuturor puterilor relative la menținerea ordinii și la poliție dela autoritățile civile la cele militare. Autoritățile militare au dreptul de a face percheziții ori-când și oriunde cere trebuința, de a depărta pe certajii în jude-cată și pe indivizii cari nu au domiciliul lor în locurile supuse stării de asediu, de a ordona depunerea armelor și munițiilor și de a procedea la căutarea și ridicarea lor, în urmă de a opri publicațiile și adunările pe cari ea le crede de natură a excita sau a întreține dezordinea. Fiind liniștea restabilită starea de asediu se ridică iarăși prin decret regal.

În *Rusia* se deosebește starea de scut mărit, starea de scut extraordinar, starea de asediu și starea de măsuri excepționale la căile ferate. Starea de asediu se declară de suveran, starea de scut mărit și extraordinar printr'un decret al consiliului de mi-niștri, aprobat de suveran, iar starea de măsuri excepționale la căile ferate de ministrul comunicațiilor. Declarându-se starea de scut mărit, guvernorii obțin autorizarea de a ordona măsuri de siguranță, de a amenința cu pedepse în caz de contravenții de a opri adunări, de a sista exerciții comerciale și industriale, de a depărta indivizi suspecti din localități anumite, și de a distitui pe funcționarii administrației autonome.

În caz de scut extraordinar, guvernorilor li se dă co-mandamentul trupelor, putere dictatorială și autorizarea de a trans-fera unele procese dela tribunalele civile la cele militare, de a se-chestra imobile, de a pedepsi pe cale administrativă, de a distitui funcționarii de orice fel, de a zista activitatea reprezentanțelor constituționale, de a suprima ziare și de a închide institute de instrucțiune.

Starea de asediu cuprinde foarte restricțiunile aceste și este împreună cu trecerea tuturor puterilor relative la menținerea ordinii și la poliție dela autoritățile civile la cele militare.

Măsurile excepționale la căile ferate în urmă se iau, con-form nevoilor concrete, de comitete speciale.

În *Austria*, starea excepțională se declară, în caz de război sau de revolte, prin o ordonanță a consiliului de miniștri, apro-bată de suveran, și are de obiect suspendarea locală și temporară

a garanțiilor constituționale pentru libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului, secretul scrisorilor, dreptul de a se aduna și asocia și libertatea presei. Cu starea de asediu se poate suprima și dreptul marțial, care prevede o procedură sumară în caz de revoltă, omor, prădăciuni, incendii și ultragiu.

§ VII.

Corporațiunile cetățenilor și reprezentanțele lor.

1. Pentru scopurile publice, cetățenii, în toate statele din chestie, sunt împreunați în corporațiuni anumite. Corporațiunile aceste sunt întemeiate parte pe calitățile personale ale cetățenilor, parte pe teritoriale. Calități personale pe cari se întemeiază corporațiunile publice sunt: starea, profesiunea, confesiunea și naționalitatea, teritoriile: unitatea locală, *comuna*, o pluralitate de comune, regiunea numită ba *judet*, ba *cerc*, *comitat*, *guvernament*, sau *țeară*, și totalitatea comunelor *statul*.

Corporațiuni personale, întemeiate pe *starea* cetățenilor, sunt în *Rusia* comunitățile *nobililor*, ale *târgoveților* și ale *țeranilor*.

Comunitatea *nobililor* se compune din totalitatea nobililor domiciliați într'alaș guvernament și se subdivide după cercuri. Nobilii se întrunesc în adunări generale cercuale și guberniale, grijesc de interesele și de prestigiul stării, exclud membri nedemni, adresază guvernului petiții colective în numele nobilimii, decretează cotizații (*skladki*) pentru scopurile comune, și aleg pe reprezentanții și șefii lor. Reprezentanții sunt delegații aleși de fiecare cerc, șefi mareașalii cercuali și mareașalul gubernial. Adunarea delegaților, sub prezidiul mareașalului, ține în evidență matricolele nobilimii și judecă pretențiile respective. Mareașalii administrază interesele nobilimii și exercită afară de aceea o sumă de atribuțiuni ale administrației generale.

Comunitățile *târgoveților* se deosebesc în comunitatea comercianților și a civilor mici. Fiecare cuprinde totalitatea cetățenilor respectivi din acelaș oraș. Membrii deliberează sau în persoană, în adunări generale, sau, în orașele mai mari, prin delegați. Ei aleg un prezident care, asistat de oficiul corporațiunii, administreză interesele ei.

Comunitatea *țeranilor* cuprinde totalitatea țăranilor așezați întracreeș comună și se subdivide după sate. În sat se întrunesc în adunare generală toți țeranii neinterziși chiar și femeile. Reprezențațiunea, comună, volost, se compune din delegați aleși tot de câte 10 țerani unul. Adunarea sătească primește și exclude membrii satului, repartizează birurile, stabilește folosirea averii comune și alege pe vornicul sătesc. De toate celelalte interese ale comunei, îndeosebi de agendele polițiale, grijeste „volost” care astfel îndeplinește funcția unei administrații locale. Volost alege pe primarul comunei, care împreună cu vornicii sătești administrează interesele țăranilor din comună. Controlul asupra comunităților țăranilor îl exercită, dela 1899 încoace căpitaniii țerii.

Corporațiuni personale, întemeiate *profesiune*, sunt în *România* camerele de comerț, și corpurile avocaților, în *Rusia* corporațiunile avocaților, în *Austria* și *Ungaria* camerele comercianților și industriașilor, ale avocaților, notarilor, inginerilor și medicilor gremii farmacistilor.

Camerile de comerț și de industrie sunt reprezentațiuni, gremiile alese de comercianții și industriașii dintr'un teritoriu anumit, și chierate a apăra interesele profesionale ale membrilor. Ele își dau votul în toate chestiile profesionale, și culeg datele statistice respective.

Corporațiunile și camerele avocaților, notarilor, inginerilor, medicilor etc. cuprind totalitatea persoanelor cari exercită respectiva profesiune liberă într'un teritoriu anumit. Ele sunt chierate a examina autorizarea membrilor, a menține disciplina și în genere a apăra prestigiul și interesele stării. Ca reprezentațiuni ale lor funcționează comitete de administrație și consilii de disciplină.

2. Corporațiuni *confesionale* nu există în *România* de fel, în *Rusia* numai pentru confesiunea evanghelică, în *Austria* pentru confesiunea evanghelică și mozaică și în *Ungaria* pentru confesiunea ortodoxă, cea evanghelică și cea mozaică. Toate corporațiunile acestea sunt întemeiate pe comunele confesionale. Preoții sunt totdeauna asistați de confesionați mireni, aleși de comuna confesională. Reprezențațiunile acestea, în cadrul legilor și sub controlul statului, formează voința colectivă a confesionalilor și administrează interesele confesionale. La confesiunea mozaică, organizația nu trece peste cadrele comunei confesionale. La confesiunea evanghelică, comunele sunt împreunate în senioarate, senioaratele în superintendențe, cari la rândul lor au o reprezentanță

comună. numită sinod sau convent. Fiecare reprezentanță alege și câte un comitet executiv, compus din preoți și mireni, cari administrează, pecând cultul divin este încredințat preoților.

La biserica ortodoxă din Ungaria în urmă, comunele confessionale formează protoprezviteriate, protoprezviteriatele eparhii, iar eparhiile sunt împreunate într-o mitropolie sârbească și una românească. Pentru fiecare eparhie există câte un sinod, compus, sub prezidiul episcopului, din 20 de delegați ai clerului și 40 de delegați mireni. Reprezentațiunea întregii biserici este congresul bisericesc, compus, sub prezidiul Mitropolitului, la Sârbi din 75, iar la Români din 90 de delegați, din cari a treia parte este aleasă de clerici, iar două din trei părți de mireni. În fruntea bisericii stă Mitropolitul, care însă în chestii dogmatice, rituale și disciplinare este avizat la sinodul episcopilor, în chestii administrative, judiciare și financiare la hotărârile consistoriului. Preoții se aleg de comune, episcopii de sinoadele diecezane, mitropolitul de congres. Alegerea mitropolitului este supusă aprobării suveranului.

4. Ca corporațiune *națională* există numai în *Ungaria* așa-numita „universitas Saxonum“. Ea avea mai înainte o serie de atribuțiuni naționale. Prin legea 1876, XII competența ei fu redusă la afaceri de cultură, și la administrația fondurilor ei. Intrucâtva și congresul bisericesc sârb și cel român funcționează ca corporațiuni naționale, purtând grijă de instrucțiunea națională. În *Austria* în urmă, rudimente de organizație națională se află în cadastrele și curiile naționale, înființate în Moravia și în Bucovina, conform cărora conaționalii aleg în colegii separate și administrează înșiși interesele naționale ce intră în cadrul atribuțiilor dictelor și ale comitetelor permanente. Era proiectată o organizație națională mai largă, dară nu s'a realizat din cauza rezistenței Germanilor imperiațiști, ceea ce a avut de urmărire o boală cronică a Austriei, care a devenit chiar letală pentru ea.

6. Corporațiuni teritoriale *locale* sunt în *România*, *Austria* și *Ungaria* comunele, cari se disting în comune rurale și urbane, iar în *Rusia* orașele, corporațiunile locale rurale fiind înlocuite prin corporațiunile profesionale ale țeranilor.

Comunele rurale se compun din unul sau mai multe sate și cuprind totalitatea cetățenilor așezați într'aceeaș unitate locală. Reprezentațiunea comunei este consiliul comunal compus în *România* din 7 până 31 membri aleși pe patru ani, iar în *Austria* și în *Ungaria* parte din viriliști (cari plătesc o sumă

oarecare de biruri), parte din 10—40 membri aleși pe șase ani. Consiliul comunal deliberază și hotărăște asupra tuturor intereselor ce ating comuna și se pot realiza cu mijloacele ei. El administrează averea comunei și stabilește veniturile și cheltuielile și controlează socotelile. Afară de aceea, consiliul comunal, ca delegat al statului, îndeplinește toate actele cu cari este însărcinat de legi sau de ordinii administrației statului. În activitatea sa, consiliul comunal este subordonat controlului corporațiilor regionale și al statului. Organul executiv al comunei este primarul, parte singur ca în *Romania*, parte împreună cu ajutorii săi, și asistat de secretarul comunal în *Bucovina* și de notar în *Ungaria*.

Comunele urbane, în *Romania*, sunt organizate la fel cu comunele rurale, au însă o autorizare mai întinsă. În *Austria* și în *Ungaria*, comunele urbane se disting în orașe, organizate la fel cu comunele rurale, și în municipii echiparate corporațiilor teritoriale regionale; în *Rusia*, toate orașele sunt organizate la fel cu corporațiile regionale.

Corporații teritoriale regionale sunt, în *România* județele, în *Ungaria* comitatele, în *Rusia* zemstvele cercuale și guberniale și în *Austria* Regatele și țerile, dintre cari una este *Bucovina*. Județele cuprind totalitatea cetățenilor așezați într'o comună situată în teritoriul aceluiaș județ. Reprezențațiunea județului este consiliul județean compus din 18 membri aleși pe patru ani. Consiliul județean grijește de toate interesele colective cari ating județul și se pot realiza cu mijloacele lui, administrează averea lui, stabilește veniturile și chelturile și controlează socotelile. El exmite din mijlocul său o delegațiune de trei membri, prezidată de cel mai în vârstă din ei, care se întrunește, decâte ori o convocă prefectul, și deliberază și decide asupra alegerilor consilierilor comunali și asupra bugetelor și compturilor comunale. Organul executiv al consiliului județean și al delegațiunii este prefectul. El dinge toate lucrările administrațiunii județene și reprezintă în intervalul sesiunilor consiliului județean. Fiind disolvat consiliul județean și delegațiunea, prefectul este însărcinat cu administrarea intereselor locale ale județului, până la instalarea noului consiliu. Afară de aceea, prefectul controlează activitatea consiliului județean și poate reelama, cu efect suspensiv, încontra încheierilor consiliului acestuia.

Comitatul este o subdiviziune a statului și cuprinde totali-

tatea cetățenilor așezați în teritoriul respectiv. Reprezentațiunea lui este congregațiunea care se compune pe jumătate din virili și censiții cei mai mari, și pe jumătate din 30 până la 300 de delegați aleși. Congregațiunea, sub presiul „fö-ispănuului“, numit de guvern, grijește de toate interesele comitatului, prin funcționari aleși de ea pe 6 ani. Ea pe deasupra însă îndeplinește și toate actele administrației statului, încasează birurile, recrutează oștii și are dreptul de a se ocupa de toate afacerile publice, de a lua rezoluțiuni în orice materie și de a le adresa atât guvernului, cât și parlamentului. Dacă un ordin al guvernului i se pare ilegal sau chiar numai inoportun, congregațiunea poate remonstra încontra lui și sub oareși care condițiuni, chiar declina executarea lui, cu atât mai vârtos cu cât funcționarii chieși a-l executa sunt aleși de ea și deci la dispoziția ei. Astfel în Ungaria, guvernul, în caz de rezistență a congregațiilor, era paralizat în acțiunea sa și nu avea puțința de a valida voința statului.

Zemstvele sunt reprezentațiunile cercurilor și se compun din șefii diferitelor resorturi și din un număr de delegați aleși, iar „zemstvo“ gubernial este reprezentantul întregului guvernament și organizat la fel. Atribuțiunile se deosebesc numai după teritoriu, fiind aproape identice în materie, și cuprind administrația averii, stabilirea veniturilor și a cheltuielilor, controlul socotelilor, aprovizionarea, comunicațiunile, poșta, scutul încontra incendiilor și asigurarea mutuală, igiena și sănătatea, instrucțiunea, agricultura, industria, comerțul. Îndeplinirea obligațiilor militare și civile. Numai unele atribuțiuni speciale sunt rezervate zemstvelor cercule, precum petiționarea în chestiile cercului, iar altele zemstvelor guberniale, precum dreptul de a face regulamente obligatorice, de a repartiza birurile erariale, de a decreta taxe și de a face împrumuturi. Organele zemstvelor sunt oficiile guberniale și cercuale, compuse dintr'un prezident și din 4—6 membri aleși cari se pot alege și din numărul tuturor alegătorilor, nu numai din sinul reprezentanței. În ajutorul lor se pot constltui comisiuni speciale. Incheierile zemstvelor se împărtășesc în copie organelor guvernului cari le pot sista. Unele sunt chiar supuse aprobării guvernului sau a ministrului. În Octombrie 1918 s'a desființat zemstvo gubernial.

Teara în Bucovina este o corporațiune proprie și cuprinde totalitatea cetățenilor domiciliați în una din comunele teritoriului respectiv. Reprezentațiunea ei esta dieta, un corp

legiuitor, care împreună cu suveranul făcea legi și punea biruri. Dieta se compune din Mitropolitul Bucovinei, din Rectorul universității de la Cernăuți și din 61 de deputați aleși pe 6 ani, după curii și în cadrul curiilor după naționalități. Atribuțiunile ei cuprind constituția proprie agriculturii, construcțiunile, instiutele de binefacere, apoi în cadrul legilor universale afacerile comunale, școlare și bisericești, tracțiunea, aprovizionarea și încvartirarea militară, în genere, toate materiile ce nu sunt expres rezervate competenței „Reichsratului“. Organul executiv al țerii este „comitetul țerii“, compus, sub prezidiul căpitănului țerii, numit de suveran, din 8 membri aleși după naționalitate, și a nune din 3 Români, 2 Ruteni, 1 Polon, 1 German și 1 Ovreu. Referatele sunt împărțite așisderea după naționalitate. Astfel comitetul Bucovinei servea de model pentru delimitarea națională. Administrația țerii, în materiile rezervate ei, este independentă de administrația statului și echivalenta cu ea. Un control al statului nu încape. Singura puțință de a interveni în chestiile țerii îi mijlocește guvernului sancțiunea legilor, rezervată suveranului.

Corporațiunea teritorială universală în urmă este statul. El cuprinde totalitatea cetățenilor. Reprezentațiunea lui este parlamentul care în toate țerile din chestie se împarte din doue camere. Camera dintăi, se compune în *Austria* și în *Ungaria* din membri ereditari și numiți și din dignitari, în *Romania* și *Rusia* din membri aleși, iar camera a doua în tuspătru țeri din deputați aleși, în *Romania* pe 4, în *Rusia* pe 5, în *Austria* pe 6 și în *Ungaria* de 5 ani.

§ VIII.

Sistemul electoral

1. Dreptul electoral material și formal nu este nicăiere uniform și nu se deosebește numai după diferitele state din chestie, ci și în cadrul lor după diferitele corporațiuni.

Pentru reprezentațiunile corporațiunilor personale au electoratul, de rēgulă, toți cetățenii majori, cari posed respectiva calitate. Sufragiul în corporațiunile acestea este deci universal și egal; o excepție fac numai comunitățile din *Rusia*, cari cer un

cens anumit. Eligibili sunt electorii cari au împlinit vârsta prescristă. Alegerea urmează cu majoritate absolută și, de regulă, prin vot direct și secret.

Dreptul de a alege pentru reprezentațiunea comunală îl au în *Bucovina* toți cetățenii majori, domiciliați de un an în comună, iar în *România* și în *Ungaria* numai cetățenii majori, domiciliați în comună, cari plătesc o dare cât de mică catre stat sau au absolvat oarecari studii. Eligibili sunt electorii cari au împlinit vârsta de 25 ani în *România*, de 30 ani în *Bucovina* și de 24 ani în *Ungaria*. Alegerea urmează cu majoritate absolută, într'un singur colegiu în comunele rurale și urbane, nereședințe de județ, din *Romania* și în *Ungaria*, în doue colegiuri în comunele urbane, reședințe de județ în *Romania*, și în trei colegiuri în *Bucovina*, prin vot direct și secret în *Bucovina*, direct și public în *Ungaria*, parte direct și parte indirect, dară secret în *România*.

Electoratul, eligibilitatea și procedura la alegerile pentru reprezentațiunea județului în *România* și pentru cea a Comitatului în *Ungaria* sunt indentice cu cele la alegerile pentru reprezentațiunea statului.

În *Rusia* alegerile pentru zemstve urmează în doue colegiuri separate, cea al nobililor și cea al celorlalți cetățeni. Electori sunt cetățenii majori cari au trecut vârsta de 25 ani și au o proprietate de cel puțin 15.000 de ruble. Eligibili sunt electorii.

În *Bucovina*, alegerile pentru dieț urmează în 3 colegiuri, și anume al proprietarilor mari, al censului și al sufragiului universal. Electoratul îl au cetățenii majori, cari, în colegiul întâiu, plătesc pentru o proprietate tabulară un bir fonciar de cel puțin 200 cor.; iar în colegiul al doile un bir direct de cel puțin 2 cor.; în colegiul al treile sunt alegători toți cetățenii majori, domiciliați de cel puțin jumătate de an într'o comună. Toate colegile se împărțesc în corpuri electorale deosebite pentru Români, Ruteni, Poloni și Germani. Eligibili sunt electorii cari au împlinit vârsta de 30 de ani. Alegerea are loc în fiecare comună, cu majoritate absolută, prin vot direct și secret.

În *Romania*, alegătorii se împărțiau la alegerile pentru senat în doue, iar pentru adunarea deputaților în trei colegiuri. Dreptul de alegere îl exercitau, cetățenii majori cari aveau un venit fonciar anual de cel puțin 2000 L în colegiul I al senatului, de 800 până la 2000 L în colegiul II al senatului, și de cel puțin 1200 L în colegiul I al camerii, mai departe cetățenii majori, cari, în colegiul II al camerii, erau domiciliați în orașe plăteau o dare directă de cel puțin 20 L în urmă, în colegiul III

al camerei, cetățenii majori, cari nu făceau parte din alt colegiu și plăteau o dare cât de mică cătră stat. Eligibili erau electorii, cari trecură vârsta de 40 de ani pentru senat și de 25 de ani pentru adunarea deputaților. Alegerile urmău cu majoritate absolută, prin vot secret și parte direct, parte, în colegiul III al camerei, indirect. În prezent în România Constituția modificată prevede sufragiul universal, egal proporțional direct și secret.

În *Rusia*, alegerile pentru camera I (consiliul imperial) se făceau în 5 curii, și anume: a preoțimii, a nobilimii, a zemstvelor, a academiei și universităților și a consiliului de comerț și de industrie, Eligibili erau cetățenii cari au absolvat cel puțin o școală medie și au împlinit vârsta de 40 de ani. Alegerea urma ca majoritate absolută, prin vot secret.

În camera a doua. „Duma imperială“, reprezentanții se alegeau de colegiile guberniale, compuse din delegați aleși în adunări deosebite, cari, la rândul lor, cuprindeau parte alegători direcți, parte plenipotențiarilor aleși de adunări prealabile. Adunările aceste aveau loc în diferitele cercuri, separat pentru proprietari, târgo veți, delegații țeranilor și delegații muncitorilor. Dreptul de a participa la adunările prealabile era dependent de o serie de condițiuni. Numai orașele alegeau direct, alegător fiind cetățenii cari au împlinit vârsta de 25 de ani. Eligibili erau electorii. Alegerile urmău cu majoritate absolută, prin vot secret. În prezent, în Besarabia se aplică acelaș drept electoral ca și în România.

În *Austria*, membrii camerei a doua „Abgeordnetenhaus des Reichsrates“ se alegeau prin vot universal, egal, direct și secret, exercitat în fiecare comună, cu majoritate absolută. Cercurile electorale țineau seamă de naționalitatea locuitorilor. Alegători erau cetățenii majori, domiciliați în comună de cel puțin un an, eligibili alegătorii cari împlinisera vârsta de 30 de ani.

În *Ungaria*, în camera reprezentanților, „Répviselőház“, 40 de deputați se trimiteau de dicta Croației și Slavoniei, 48 se alegeau de orașe, iar restul de cercurile comitatelor, formate după plac cu intenția de a scurta, pe cât se poate, naționalitățile. Alegători erau cetățenii majori cari aveau o avere anumită, diferită pentru deosebite cercuri, sau plăteau un bir direct de o mărime prescrisă. Alegerile se îndeplineau cu majoritate absolută, prin vot public, înaintea unor comisiuni stabile, cu atribuțiuni vaste, cari făceau cu putință orice fel de abuzuri.

2. Verificarea mandatelor celor aleși urmează de regulă

din partea reprezentanței în cari s'au ales. Contestându-se legalitatea alegerii, la corporațiunile personale judecă autoritățile însărcinate ca supraveghierea lor, iar la reprezentațiunile comunale, în *Romania* comitetul permanent al județului, în *Bucovina* guvernul local, iar în *Ungaria* un comitet special de verificare, iar în instanța a doua comitetul administrativ al municipiului. Atât în *Bucovina*, cât și în *Ungaria*, în contra deciziei administrative se poate reclama la curtea administrativă. Contestațiunile relative la alegerea consilierilor județeni se judecă în România de ministrul de interne, cele relative la alegerea membrilor din congregațiunile comitetelor în Ungaria de comitetele de verificare cu drept de recurs la comisiunea judiciară permanentă, aleasă de congregațiune pe 5 ani.

Contestându-se alegeri pentru corpurile legiuitoare, contestațiunile se rezolvă de respectivul corp legiuitor. O abatere există numai pentru camera din *Ungaria*, unde, cu privire la experiențele făcute, art. 1899 XV prevede jurisdicțiunea curții curiei regale (curții de casație). Numai curier poate anula un mandat din motivele taxativ enumerate în lege. Anularea se poate cere prin petițiune. Procedura trebuie să probeze numărul voturilor ilegale, obținute prin mită sau prin presiune. Aceste se anulează. Apoi se constată, câta voturi s'au adăos cu nedrept altei liste și câți alegători au fost opriți a vota. Voturile aceste se rectifică. Resultând din rectificare, că majoritatea nu mai este dată, mandatul se anulează.

3. Reprezentanții aleși în corpurile legiuitoare sunt *imuni*. Ei nu răspund pentru votul lor de fel, pentru cuvintele lor numai corpului căruia-i aparțin. Nici un membru, în timpul sesiunii, nu poate fi nici urmărit nici arestat în materie de represiune, decât cu autorizarea corpului din care face parte afară de cazul de vină vădită. Detențiunea sau urmărirea unei membru este suspendată întot timpul sesiunii, dacă o cere corpul respectiv.

Exercitând mandatul, reprezentanții nu reprezintă numai pe alegătorii lor, ci întreaga corporațiune, într'a căruia reprezentațiune au fost aleși, ei lor li-i oprit a primi instrucțiuni de la alegătorii lor.

În schimb cu drepturile amintite, reprezentanții au datoria de a lua parte la ședințele și lucrările reprezentațiunii în cari au fost aleși. Mai departe legea le oprește oarecari ocupațiuni, declarându-le de incompatibile cu mandatul. Așa art. 42 al const.

române prevede pierderea mandatului, în caz că membrul reprezentațiunii naționale primește o funcție publică salariată. În *Ungaria*, art. 1901 XXIV declară de incompatibile cu un mandat în corpurile legiuitoare toate funcțiile conferite de suveran sau de guvern, afară de funcția de ministru, de secretar de stat și de profesori la școlile superioare, calitate de întreprinzător sau furnisor al guvernului, de arendaș al domeniilor statului, de reprezentant al unei societăți sau bănci frecventate de stat, de solicitant al unei concesiuni de căi ferate sau de altă comunicațiune. Oprit este deputatului apoi, de a interveni, cu plată, pentru titluri, decorațiuni etc. sau alte avantaje personale. Ori de este dat cazul de incompatibilitate, judecă un juriu ales prin sorți din sinul parlamentului.

§ IX.

Procedura corpurilor reprezentative

1. Reprezentațiunile corporațiilor personale, sunt permanente și se convocă periodic sau în caz de nevoie de prezenței lor aleși sau numiți. O abatere fac numai reprezentațiunile confesionale, cari nu pot fi convocate, decât cu aprobarea suveranului. Așisderea permanente sunt și reprezentațiunile comunale, cari se convocă în caz de trebuință, și se prezidează de primari. Consiliile județiene în România se întrunesc, la ordonanța Regelui, la 15 Octomvre, pe o sesiune de 20 de zile și aleg din sinul lor prezidentul.

Congregațiunile municipale în *Ungaria* se întrunesc după plac, cel puțin însă de două ori pe an, primăvara, pentru controlul socotelilor, și toamna, pentru votarea bugetului, la învitatea fișpanului care le prezidează.

Zemstvele în Basarabia se convocă odată pe an, și anume zemstvele cercuale pe 10, iar zemstvele guberniale pe 20 de zile, și se prezidează de mareșalii aleși. Numai în cazuri extraordinare, ele, cu aprobarea guvernului, se pot întruni într'o a doua sesiune. Dieta Bucovinei și celelalte corpuri legiuitoare se întrunesc la ordinul suveranului, numai parlamentul român se întrunește și de sine, fără convocațiune prealabilă, la 15 Noemvre a fiecărui an. Dieta Bucovinei se prezidează de căpitanul

terii, celelalte corpuri legiuitoare își aleg, sub prezidiul membrului celui mai în vârstă, președinții și vicepreședinții pe durata sesiunii, Duma imperială însă pe un an. După alegerea prezidiului se aleg birourile, cât și secțiile și comisiunile necesare, conform regulamentului determinat de reprezentațiunea respectivă, Secțiile și comisiunile, la rândul lor, își aleg președinții, vicepreședinții și secretarii.

2. Obiectele deliberării reprezentațiunilor personale, locale și regionale le formează actele administrative incurse, cari se rezolvă conform regulamentelor respective.

Corpurile legiuitoare deliberază asupra interpelărilor și propunerilor făcute de membri și asupra proiectelor prezentate de guvern.

Interpelările sunt în rebări adresate de regulă reprezentațiilor guvernului și se pot face de fiecare membru, fiind iscalite de numărul prescris de membri. Răspunsul la interpelări este ba facultativ, ba obligatoric și urmează ba prin rost, ba, ca în camera Ausriacă, și în scris. El poate fi pus în desbateră corpului legiuitor.

Propunerile membrilor sunt ori formale, ori meritore. Propuneri formale se pot face ori când și prin rost. Propunerile meritore trebuie să fie scrise și iscalite sau sprijinite de un număr mai mare de membri. Ele se deosebesc în propuneri normale și propuneri de urgență.

Proiectele guvernului au de regulă precăderea înaintea propunerilor făcute din inițiativa membrilor. Regulamentul camerei *române* nu prevede pentru ele aite privilegii și nici nu a avut cauză de a le prevedea, pentrucă în România, camerele întrunind unanimități guvernamentale și fiind lipsite de o opoziție serioasă, obstrucțiunea este încă necunoscută.

Din cauza ei, regulamentul camerei *ungurești*, pentru a asigura legile indispensabile pentru traiul Statului, precum legea finanțiară și de recrutare, a introdus proiecte cu termen, cari chiar fără de deliberare prealabilă se consideră ca votate, îndată ce nu s'au rezolvat în termenul prescris. Mai departe, în *Austria*, legea No. 104 din 1867, ușurează deliberarea codificațiunilor, adică a legilor organice ce regulează o materie complectă, acordându-li privilegiul primirii sau respingerii „en bloc“.

3. Atât propunerile meritore ale membrilor, cât și proiectele guvernului, înainte de a fi discutate în corpul legiuitor, trebuie să treacă prin secții sau prin comisiuni. Subdiviziunile acestea

le supun unei deliberări prealabile în decursul căriia ele pot face anchete și asculta votul organelor guvernului și institue în urmă un raportor, care formulează propunerile subdiviziunii și le predă președintelui corpului, ca să le pună la ordinea zilei.

Ordinea zilei cuprinde toate obiectele ce au să se delibereze în ședința respectivă și se fixează de președinte, în acord cu corpul legiitor, tot în ședința premergătoare pentru ședința următoare. Înainte de a intra, în ordinea zilei, președintele împărtășește procesul verbal și incursele și admite motivarea propunerilor de urgență. Abuzându-se de formele aceste pentru scopuri de obstrucțiune, regulamentele modificate pentru camera *austriacă* și cea *ungurească* lasă în direcțiunea președintelui de a face împărtășirile acestea abia după absolvarea ordinei de zi.

Înrând în ordinea zilei, președintele deschide discuțiunea asupra fiecărui punct, acordând cuvântul raportorului, și, la dorința lui, și reprezentantului puterii executive, oricând îl cere. După raportor ajung la cuvânt membrii insinuați, în rândul insinuării, alternând un orator contra cu unul pro, până când se termină lista. Momentul din urmă favorizând obstrucțiunea, regulamentele mai noi au introdus clotura, adică închiderea discuțiunii înainte de ce se termină lista oratorilor, admițându-se la cuvânt numai câte un orator general contra și pro, ales de ora'orii ce nu mai ajung la cuvânt. Cuvântul final îl are în tot cazul raportorul. Regulamentul *austriac*, pentru a împiedeca obstrucțiunea, a mers și mai departe, dând președintelui autorizarea discreționară, sau de a contingenta întreaga durată a discuțiunii, sau de a limita contingentul fiecărui orator cu un număr anumit de minute, sau în urmă de a acorda cuvântul numai leaderilor diferitelor fracțiuni.

Poliția în decursul discuțiunii o exercită președintele. Mijloacele uzitate pentru menținerea disciplinei erau „chiamarea la ordine” și retragerea cuvântului. Mijloacele aceste fiind de tot insuficiente în turturile obstrucțiunii, regulamentele mai noi prevăd și depărtarea excedenților din sala de ședință și excluderea lor pentru una sau mai multe ședințe.

4. Terminându-se discuțiunea, se procede la votare. Voturile se dau prin sculare și ședere, prin viu graiu sau prin scrutin secret, sau prin apel nominal. Modalitatea aceasta, consumând, cu privire la numărul mare al membrilor, ore întregi, se folosia cu predilecție pentru obstrucțiune.

Constituția *română* ordonă votarea pe articole și dă dreptul de a despărți în mai multe părți articolele și amendamentele pro-

pușe. Regulamentul *austriac* lasă votarea în discrețiunea președintelui, obligându-l numai de a o întocmi astfel, ca voința corpului legiuitor să se poată manifesta cât mai exact. Folosindu-se de autorizarea aceasta, președintele, de regulă, supune votării individuale numai amendamentele propuse, pecând părțile neamendate se consideră ca un singur tot și se supun unui singur vot. Ca o propunere să fie primită, se cere majoritatea absolută a voturilor, afară de cazurile în cari este permisă o majoritate calificată. Rezultatul votului se fixează în procesul verbal.

Unul din obiectele principale ale votului corpurilor legiuitoare este budgetul, adică actul prin care se prevăd și se aprobă prealabil veniturile și cheltuielile anuale ale corporațiunii respective. Budgetul cuprinde exercițiul, adică totalitatea drepturilor și a serviciilor efectuate în cursul unui an financiar. Anul financiar este de 12 luni și începe în *România* la 1 April, în *Austria* la 1 Iulie, iar în *Ungaria* și *Rusia* la 1 Ianuarie.

Fiecare budget se desparte în budgetul veniturilor și cel al cheltuielilor, având a se înscrie în ele toate veniturile și cheltuielile pe capitole și articole. Diferitele articole nu pot cuprinde decât servicii corelative sau de aceeași natură.

Budgetul veniturilor indică toate sumele ce au să se perceapă în respectivul an financiar, din orișice titlu. Budgetul cheltuielilor deschide credite necesare pentru cheltuielile fiecărui serviciu. Sporirea creditelor afectate sau contractarea unor datorii pe seama lor peste creditele deschise, fără autorizarea corpului legiuitor, este oprită, așșderea în întrebuițarea creditelor deschise pentru un exercițiu la cheltuielile altui exercițiu sau a sumelor afectate la un capitol sau articol pentru alt capitol sau articol. Când creditele deschise nu sunt suficiente pentru a acoperi trebuințele serviciului la care sunt afectate, se deschid credite suplimentare, iar când serviciile ce recer cheltuieli nu s'au prevăzut de fel, se acordă credite extraordinare.

Proiectul budgetului trebuie prezentat corpurilor legiuitoare, în *România*, cu un an înainte de punerea în aplicare, în *Rusia*, *Austria* și *Ungaria* de cu vreme, înainte de ce începe anul financiar. În *România*, budgetul se deliberează și se votează numai de adunarea deputaților, în *Rusia*, *Austria* și *Ungaria* de ambele camere. Deliberându-se budgetul, se controlează totodată și întreaga administrație. Budgetul votat își află expresia în legea de finanțe care se promulgă ca și oricare altă lege. Fără lege de finanțe nu se poate încasa nici un impozit, nici cheltui un singur ban.

Dacă lege de finanțe nu se poate promulga în timp util, puterea executivă, în *Romania*, îndestulează serviciile publice după budgetul anului precedent, fără a putea merge cu acel budget mai mult de un an peste anul pentru care a fost votat. În *Austria* și în *Ungaria*, puterea executivă trebuie să ceară, în cazul acesta, autorizarea — indemnitatea — de a continua, în mod provizoric, prin un număr de luni, încasarea veniturilor și persolvarea cheltuielilor în cadrul ultimei legi de finanțe. Lipsând autorizarea aceasta, corporațiunea ajunge în situația numită „exlex” în *Ungaria*, în care, în teorie, ar avea să înceze și încasarea veniturilor și persolvarea cheltuielilor. În *Ungaria*, puterea executivă aflându-se în mâinile municipiilor independente, foarte scrupuloase în chestii constituționale, sa și întâmplat lucrul acesta.

Afară de budget formează obiectul voturilor propuneri formale și încheieri, cari obliga numai corpul legiuitor sau publicat întreg. Cele dintâi se numesc rezoluțiuni, cele din urmă legi. Legile, ca să fie valabile, trebuie să fie adoptate de ambele camere, unde existe două, și sancționate de capul statului, care poate acorda sau declina sancțiunea. Legile sancționate se promulgă de capul statului. Publicarea lor urmează, în *Romania* prin Monitorul oficial, în *Austria* și *Ungaria* însă atât prin Monitoarele oficiale (*Wiener Zeitung* și *Budapesti Közlöny*), cât și în buletine speciale (*Reichsgesetzblatt* și *Orszagos Törvénytár*), cari ușurează mereu evidența legilor. În *Rusia* în urmă, legile se înseamnă într'un registru sistematic, numit „*Swod Sakonow*.”

§ X.

Capul statului

1. În față represențațiunilor, cetățenilor ca depozitare ale unei părți a puterii legislative se află capul statului, copărtașul puterii legislative și depozitarul puterii executive și judecătoreșii.

Capul *României* este Regele, cap al *Rusiei* era Țarul, al *Austriei* împăratul care todată era și Rege al *Ungariei*. În toate țerile aceste, capul statului întrupează în sine suveranitatea statului și exercită prerogativele ei. Prerogativele ținând seamă

de împărțirea uzitată a suveranității în puterea legislativă, judecătorească și executivă cuprind :

a) Pe terenul legislațiunii : dreptul de a convoca, amâna și dizolva corpurile legiuitoare, în gradul garanțiilor cuprinse în constituțiuni, de a lua inițiativa legilor, de a sancționa legile votate și de a promulga legile sancționale ;

b) Pe terenul jurisdicțiunii dreptul de a face dreptate prin judecătorii independente, cari pronunță sentințele în numele capului statului, și de a micșora sau de a ierta pedepsele, atât în mod individual, cât și prin amnestii generale ;

c) Pe terenul executivei de a reprezenta Statul și drept aceea de a încheia, cu oareșicare rezerve, tractate, de a conferi decorațiuni și de a bate monete, pentru stat, de a apărea țeara și de a dispune pentru scopul de puterea armată, de a scuti religiuina și de a purta grija de întreaga administrație, folosind, pe deoparte toate mijloacele statului, iar pe de altă parte numind, dirijând și controlând întregul personal plătit din mijloacele aceste.

Pentru a putea administra, capul Statului are dreptul de a ordona, adică de a impune cetățenilor obligațiuni individuale sau generale, de a asigura împlinirea lor prin pedepse puse în perspectivă, și, în caz de rezistență, de a aduce la îndeplinire chiar cu sila. Dreptul de a ordona este primar, rezultat din obligațiunea de a administra, adică de a servi interesele publice, și-și află limita sa numai în legile în vigoare, cari prin ordonanțe nu pot fi nici modificate, nici suspendate.

2. Atât dreptul de a ordona, cât și îndecomun prerogativele, capul Statului le poate exercita, sau în persoană, sau prin delegațiune, delegațiunea fiind sau specială, sau generală sau chiar direct acordată de lege. În orice caz însă, capul statului fiind sacrosanct și inviolabil, exercițiul prerogativelor nu poate urma decât sub răspunderea altui factor. Factorul acesta în *România*, *Austria* și *Ungaria*, sunt miniștrii, cari prin contrasemnarea obligatorică a actelor capului statului iau asupra-și răspunderea. Capul statului deci nu poate governa fără de miniștrii.

§ XI.

Ministrii

1. Miniștrii sunt mijlocitori între corpurile legiuitoare și între capul statului și din cauza aceasta au o funcțiune dublă, una parlamentară și alta executivă.

În funcția parlamentară, ministrii iau parte la lucrările corpurilor legiuitoare, chiar dacă nu sunt membri ai lor, având dreptul de a nu cere cuvântul orișicând. La debateri, cel puțin un ministru trebuie să fie de față; corpu legiuitor poate exige prezența lor. Expresiunea cea mai caracteristică a fizii lor parlamentare însă este responsabilitatea lor față de parlament, pentru actele puterii executive, ce rezulă din semnătura și contra semnătura lor. Prin responsabilitatea aceasta, ei se disting de toate celelalte organe ale puterii executive; ca, și un titlul sau rangul, constituie calitatea de ministru. Din cauza aceasta, așa numiții miniștri ai *Rusiei* nu erau miniștri, ci numai funcționari de rang mai înalt, pentru că nu erau responsabili parlamentului ci numai capului statului.

Responsabilitatea miniștrilor este triplă, civilă, penală și politică. Responsabilitatea civilă este la fel cu cea a fiecărui alt cetățean, așisderea și cea penală; instrucțiunea și urmărirea însă în *România* nu poate încăpea fără autorizarea corpului legiuitor din care face parte ministrul. Crimele și delictele comise în exercițiul funcției se judecă de curtea de casație. Pe calea politică se poate trage la răspundere ministrul care: în *România* semnează sau contrasemnează decrete sau iau dispozițiuni ce violează un text expresal constituției sau al unei legi existente, împiedică sau încearcă să împiedice prin violență sau fraudă, liberul și sincerul exercițiu al dreptului electoral al cetățenilor, sau, cu rea credință și în prejudiciul intereselor țerii, amăgeșe reprezentarea națională asupra situației afacerilor Statului, în *Austria* violează, în mod dolos sau crepos, instituția sau o lege, în urmă în *Ungaria* alterează, prin faptă sau ordonanță, independența statului, garanțiile constituției, legile în vigoare, libertatea individuală și inviolabilitatea proprietății, sau delapidază bani și valori ce-i sunt încredințate sau omite a dispune cele necesare pentru executarea legilor și menținerea ordinii și liniștii publice. Autorizate, a trage la răspundere pe miniștri, sunt în toate țerile din chestie reprezentațiunile naționale, și anume fiecare din ambele camere ale lor. Numai în *România*, și Regele are dreptu.

de a trimite în judecată pe miniștri. Procedura la judecarea miniștrilor este cât se poate de complicată.

În calitatea de organe ale puterii executive, miniștrii, față de capul Statului, nu se află în raport de autoritate subordonată, ci de servitori față de stăpân. Drept aceea ei dătoresc capului statului ascultare absolută, garantată prin dreptul acestuia de a-i demite după plac, dară limitată prin facultatea miniștrilor de a demisiona orișicând. Conform raportului acestuia, capul statului nu funcționează ca instanță față de miniștri; el nu casează deciziunile miniștrilor, ci-i îndeamnă a-și modifica și retrage înșiși dispozițiunile lor.

Miniștrii cu toatecă, conform misiunii lor duble, trebuie să aibă a ât încrederea corpurilor legiuitoare, cât și cea a capului statului, se numesc numai de suveran, fără oarecäre asentiment și chiar fără de orice ingerență a reprezentățiunii naționale.

Ei, în teorie, nici nu trebuie să facă parte din unul din corpurile legiuitoare. Camera are însă totdeauna puțința, de a le refuza budgetul și de a-i sili astfel să se retragă. De dreptul acesta, camera din *Austria* nu s'a folosit aproape de fel, cea *română* foarte puțin, miniștrii fiind mai totdeauna aleși din majoritate, pentru aceea camera *ungurească*, în conflictele ei cu capul statului, mai adese.

Mai întâi se numește primul ministru; el abia propune pe ceilalți miniștri și contrasemnează numirea lor. Totalitatea miniștrilor, sub prezidiul primului ministru, constituie consiliul de miniștri. În *Austria*, consiliul acesta, nu forma un colegiu ce hotărăște prin majoritate, obligând minoritatea, ci fiecare ministru dispunea sub propria-i responsabilităte, iar consiliul nu avea de scop decât a unifica vederile și procedeul. În *România*, consiliul pe lângă aceiaș funcție, ca și în *Austria*, exercită în unele afaceri și un fel de tutelă și de jurisdicțiune administrativă, fără ca însă atribuțiunile sale să fie bine precisate. Numai în *Ungaria* consiliul de miniștri funcționa ca colegiu pentru o serie de afaceri și lua hotărârile sale cu majoritatea voturilor, lasând în știrea miniștrilor majorizația a ieși din cabinet. Un jurnal al consiliului *unguresc* de miniștri stabilea apriat obiectele care aveau să se supună aprobării capului statului, și cari au să se hotărească de consiliul de miniștri.

Agendele ce nu sunt rezervate consiliului de miniștri, se împărțesc între diferiții miniștri. În *Austria*, împărțirea aceasta se făcea, conform nevoilor timpului, printr'un act al capului statului, ingerența corpurilor legiuitoare fiind garantată prin dreptul lor, de a vota sau nu vota în budget creditele necesare. În *Ro-*

mânia și în *Ungaria* numărul miniștrilor este fixat prin lege. Cu toate acestea însă, atât în *România* cât și în *Ungaria*, s'au numit în decursul războiului, sub dictatul necesității, mai mulți miniștri decât îi prevede legea, ceea ce dovedește, că petrificarea împărțirii agendelor între miniștri prin legi nu corespunde exigențelor reale.

În prezent funcționează în *România* pe lângă miniștrii vechiului Regat și câțiva miniștri fără portofoliu ca reprezentanți ai țărilor realipite, măi departe în *Basarabia* și în *Bucovina* miniștrii delegați și în urmă în *Transilvania* membrii consiliului dirigent.

În cadrul agendelor încredințate lor, miniștrii, la mandatul și sub controlul capului statului sunt depozitari direcți ai puterii executive, șefii administrației respective. În calitatea aceasta, ei prepară proiectele de lege ce le prezintă corpurilor legiuitoare și le susțin înaintea lor, contrasemnează actele capului statului, aplică legile, fac regulamentele necesare, dispun de creditele deschise în buget și direc autoritățile dependente de ei.

§ XII.

Autoritățile

1. *Autorități* sunt organele autorizate a ordona. Ele se pot institui numai de corporațiunile cetățenilor. Dupăcum sunt instituite de stat sau de celelalte corporațiuni publice, ele se disting în autorități ale statului și în autorități autonome. Întrucât distincțiunea aceasta vrea să indice o diferență esențială între firea autorităților statului și cea a autorităților autonome, ea nu are nici un rost, deoarece toate autoritățile acestea emană, în ultima linie „dela națiune după principiile și regulile așezate în Constituție“, au de o potrivă dreptul de a ordona și obligațiunea de a griji de grupul de interese ce li-i încredința.

Numai interesele aceste sunt deosebite. Unele privesc nevoile proprii ale Statului, precum reprezentarea și apărarea lui, și reces din cauza aceasta grija lui directă; altele ating mai mult sfera cetățenilor și se îngrijesc mai bine de diferitele lor comp-turi personale și teritoriale. Repartiția grupurilor de interese între organele corporațiunii statului și cele ale diferitelor sale corporațiuni variază mereu după timpuri și popoare. În Franța și

după modelul ei în *România*, mai toate interesele sunt concentrate în mâna statului, în dauna intereselor corporațiilor personale și teritoriale; în *Ungaria* din contră, partea cea mai mare a intereselor publice este lăsată în știrea subcorporațiilor teritoriale, în dauna intereselor statului. Experiența arată, că precum interesele propriie ale statului sufăr, dacă nu sunt îngrijite direct de el, totașa și interesele colective ale subcorporațiilor personale și teritoriale târjesc, dacă nu sunt încredințate lor, ci concentrate în mâna statului. În privința aceasta, principiul cel mai potrivit este acela de „suum cuique“.

El poate aplica fără piedică, deoarece între autoritățile statului și cele autonome nu există, după cum s'a arătat, nici o deosebire esențială.

2. Autoritățile sunt sau coordonate, sau supra-și subordonate. Autoritățile coordonate nu-și dătoresc decât sprijin reciproc; cele subordonate sunt obligate a asculta de cele supraordonate. Autoritățile supraordonate controlează activitatea celor subordonate și au dreptul de a înlocui oricând voința acestora prin voința proprie. Unde sunt atinse interese publice, ele proced din oficiu, iar unde vin în vedere interese individuale, scutite de lege, numai la inițiativă interesenților. În afacerile din urmă, autoritățile, în ierarhia lor, sunt deci instanțe.

Grupurile de interese încredințate fiecării autorități se determină parte prin materie, parte prin teritoriu.

Determinarea materială constituie „atribuțiunile“, cea teritorială „circumscripția“, ambele „competența“.

Autoritatea nu are dreptul de a se manifesta, decât în cadrul competenței sale, și este obligată, a observa competența din oficiu.

Învindându-se în urma obligațiunii acesteia diferențe între autorități concurente, se naște un conflict de competență. Conflictul este negativ, dacă competența se declină, și pozitiv, dacă ea se reclamă de ambele autorități interesate. El se numește conflict de jurisdicțiune, dacă se iscă între două autorități de acelaș sistem, și conflict de atribuțiune, dacă se naște între două autorități de diferite sisteme. Conflictele de jurisdicțiune se judecă de autoritatea supraordonată ambelor autorități concurente, cel de atribuțiune în *România* de curtea de casație, în *Rusia* de unul din multele organe de justiție administrativă, în *Austria* de curtea imperială (*Reichsgericht*), iar în *Ungaria* de curtea de competență (*hatasköri bíróság*).

Din punct de vedere al atribuțiunilor, autoritățile se deosebesc, după cum grijesc de niște interese speciale, sau de toate celelalte interese, în autorități speciale și generale, iar din punct de vedere al circumscripției, după cum cuprind o unitate teritorială, o sumă de unități sau totalitatea unităților, în autorități locale, regionale și Centrale. Autoritățile locale sunt de regulă generale, cele regionale speciale sau generale, cele centrale speciale

Autorități centrale sunt : în *Romania* ministerele, curtea de conturi și curtea de casație, în *Rusia* departamentele consiliului imperial. Senatul, Sf. sinod, comitetul finanțelor, consiliul de caritate, de miniștri, de război, de macină, ministerele, administrația centrală a agriculturii și cea a prasilei și controlul central, în *Austria* și *Ungaria* ministerele comune și curtea comună de compturi, în *Austria* ministerele, curtea de conturi, curtea administrativă, curtea imperială și curtea de casație, în *Ungaria* ministerele, curtea de conturi, curtea administrativă, curtea de competență și curia regală. Autoritățile centrale de mai înainte s'au înlocuit în țerile realipite parte prin ministerele Regatului, parte prin miniștrii delegați în Basarabia și Bucovina și prin consiliul dirigent în Transilvania.

Autorități regionale speciale pentru afacerile străine sunt în toate patru State ambasadetele, legațiunile și consulatetele, pentru puterea armată comandamentele de corp, pentru finanțe în *Romania* comisiunile de apel pentru recensementul general, în *Rusia* camerile de finanțe (Kassenyja palata) și administrațiunile accizelor, în *Austria* direcțiunile de finanțe, oficiile pentru evaluarea taxelor și procuraturile de finanțe, în *Ungaria* comisiunile de recensement și direcțiunile de finanțe, pentru poliție în *Rusia* poliția cercuală, pentru comunicațiunile publice în *Austria* direcțiunile căilor ferate și direcțiunile de poștă și telegraf, pentru instrucțiune în *Austria* consiliile școlare provinciale și districtuale, pentru afacerile economice în *Rusia* administrația domeniilor, ședințele guberniale relative la afacerile industriale, montanistice și comerciale în *Austria* direcțiunile domeniilor, în *Ungaria* direcțiunile montanistice și pentru justiție în *Austria* curțile de apel.

Autorități regionale generale sunt în *Romania* prefecturile, în *Rusia* guberniile și oficiile zemstvelor, în *Austria* guvernele, comitetele țerilor și căpităniile, iar în *Ungaria* municipiile. În *Basarabia* locul guberniei îl ține în prezent directoratetele, iar în *Bucovina* administrația țerii, compusă din secretari — șefi.

Autorități locale în urmă sunt în *Romania*, în *Austria* și în *Ungaria* primăriile și direcțiile de poliție, în *Rusia* în orașe magistratul iar la țeară vornicii satești și primarii comunelor țerănești.

După cum autoritățile se compun din elemente reprezentative, sau profesionale sau de ambele categorii, ele se deosebesc în autorități reprezentative, birocratice sau mixte. Tipul reprezentativ prevalează în *Ungaria*, tipul birocratic în *Romania*, tipul mixt în *Rusia* și în *Austria*. După experiențele făcute, cea mai bună soluțiune este tipul mixt, adică combinarea factorilor reprezentativi și aleși cu factorii birocratici și numiți. Căci cei dintâi, de regulă, au cunoștințe speciale, un contact mai intim cu viața reală și din cauza aceasta vederi mai largi, fiind însă, în majoritatea lor, lipsiți de obiectivitate și de simț de disciplină; cei din urmă au numai cunoștințe generale, puțin contact cu viața reală și vederi adese strimte. Pentru aceea modul în care se institue și se recompensează și disciplina căriia îi sunt supuși, îi silește a fi obiectivi și conștiincioși. Momentele din urmă le imprimă un caracter deosebit și face din ei o clasă socială deosebită, cea a *funcționarilor*.

§ XIII.

Funcționarii

1. Funcționari publici sunt persoanele cari exercită în mod profesional o funcție publică, adică o autorizare stabilită de lege. Ori de autorizarea respectivă constă în realizarea intereselor publice, în distribuirea justiției, în predarea unor lecții sau în instruirea și conducerea ostașilor, este irelevant, dacă exercițiul urmează numai în virtutea unei imputerniciri publice. Drept aceea în categoria funcționarilor nu încap numai persoanele investite cu dreptul de a ordona, precum funcționarii administrativi și magistrații, ci și ofițerii, profesorii etc. cu un cuvânt toți aceia ce exercită o funcție publică. Exercițiul trebuie să urmeze în mod profesional. Momentul acesta nu este imanent națiunii de funcționar, a devenit însă caracteristic pentru ea în urma evoluțiunii moderne, care nu se mai mulțamește a pretinde de la funcționar o sumă de muncă, ci-l astringe a pune întreaga

sa persoană în serviciul interesului public, rădicând astfel funcționarismul de la treapta unei slujbe la nivelul unei profesii ce servește o idee. Fundamentul raportului de funcționar nu este așadar un fel de contract, conform căruia funcționarul vinde o cantitate de muncă pentru un preț oarecare, ci mai vârtos un act de supunere voluntară, prin care funcționarul dedică binelui comun toate forțele sale fizice, morale și spirituale în schimb cu obligațiunea de a-i garanta sustentațiunea. Din natura raportului acestuia rezultă pentru organul public pe deoparte dreptul de a cere de la funcționar atât calitățile necesare pentru exercițiul funcției sale, cât și îndeplinirea exactă a dătoriiilor ce-i incumb, și prin urmare a-l trage la răspundere pentru ori ce neglijență, pe de altă parte obligațiunea de a-i presta mijloacele necesare de existență.

Calitățile necesare pentru exercițiul unei funcții își află expresiunea lor în condițiunile de admisibilitate prevăzute în diferitele legi. Ele diferă nu numai după țerile din chestie, ci și în cadrul lor după deosebitele funcții și sunt de acord numai în principiul general de a cere calitate de cetățean, folosința drepturilor civile și politice și lipsa unor acte difamante.

Fiind împlinite condițiunile de admisibilitate, conferirea funcțiilor urmează prin numire. Numirea nu este un contract civil, ci un act al dreptului public și urmează din partea capului Statului în persoană sau prin delegație administrativă, legală sau constituțională.

2. Intrând în funcție pe baza numirii, funcționarul ia asupra-și toate dătoriiile împreunate ca funcția sa. Dătoriiile acestea au de obiect de regulă credința pentru capul statului respectul legilor, ascultarea față de superiori, observarea secretului oficial, păstrarea decorului în viața oficială și particulază și prestarea muncii prescrise.

Călcându-și și dătoriiile, funcționarul se trage la răspundere și se supune unor pedepse disciplinare, precum este prevenirea, mustrarea, zistarea salarului, depărtarea pasajeră din funcție și în urmă desituirea.

Implinindu-și însă dătoriiile, funcționarului, drept recompensă pentru dedicarea întregii sale persoane, i se cuvin și drepturile indispenzabile, și anume, de a i se garanta o existență amăsurată stării sale sociale prin un salar fix și progresiv, de a se reculege prin pauze în activitatea sa (concedii), de a fi asigurat pentru sine în caz de invaliditate și pentru familia sa

în caz de moarte, (pensia) și în urmă dreptul principal de stabilitate, în privința dreptului din urmă, întocmirile țerilor din chestie reprezintă o adevărată gamă. În *Rusia*, toți funcționarii, afară de magistrați, pot fi destituiți fără proces disciplinar și chiar fără de orice motiv. În *Romania*, pe lângă unii magistrați, sunt stabili și câțiva funcționari administrativi. În *Ungaria* funcționarii dacă nu sunt aleși pe un timp determinat ca funcționarii municipali, sunt viageri și nu pot fi destituiți, decât în virtutea unei sentințe disciplinare, fără însă ca procesul disciplinar să fie ardicat și inzestrat cu garanțiile necesare de dreptate. Numai în *Austria*, întregul drept al funcționarilor este codificat într'o pragmatică proprie, care precizează exact datoriile și drepturile funcționarului și-i garantează, în caz că-și împlinește datoriile, cea mai deplină stabilitate. Iar calitatea funcționarilor este direct proporțională drepturilor și stabilității lor. Funcționarii din *Austria* sunt cu mult superiori celor din *Ungaria* și *Romania*, necum din *Rusia*. Funcționari buni fiind o necesitate indispensabilă pentru o administrație bună, nu rămâne decât a-i stabili, a codifica drepturile lor și a le respecta.

§ XIV.

Resorturile.

1. Agendele fiind împărțite între miniștri, totalitatea funcționarilor și a autorităților chemate a administra interesele încredințate aceluiaș ministru formează *resortul*. Resorturile nu sunt determinate prin natura lor, ci ar avea să se acomodeze atât intereselor schimbătoare, cât și calității persoanelor ce au să le servească. În decursul evoluțiunii însă, s'au stabilit în cele mai multe țeri constituționale, și deci și în cele din chestie, oarecari tipuri de resorturi, și anume, după cum prevalează interesele proprie statului față cele colective ale cetățenilor următoarele: 1) afacerile străine, 2) puterea armată, 3) finanțele, 4) Comunicațiunile, 5) poliția și afacerile sociale (interne), 6) cultele, instrucțiunea, știința și arta, 7) economia națională (agricultura, industria, comerțul, creditul), 8) justiția.

2. Resortul *afacerilor străine* are de obiect raporturile internaționale. Ministrul respectiv ține în evidență mișcarea în

statele străine, regulează raporturile statului propus cu statele aceste și negociază tractatele internaționale. De la el resortează serviciul consular și cel diplomatic. Cel dintâi poartă grija de comerțul internațional; cel din urmă să intervină în interesul statului propriu și să dea guvernului informațiuni precise asupra situației în statul respectiv. Serviciul acesta era indispensabil, câtă vreme presa nu era dezvoltată. În prezent, informațiunile presei sunt mai bogate și adese și mai exacte decât cele ale diplomaților. Cel puțin în războiul mondial, diplomații s'au arătat adese foarte rău informați.

3. Resortul *puterii armate* cuprinde în sine apărarea statului în afară și menținerea ordinii în lăuntru. Scopul dintâi îl servește *armata*, cel din urmă *jandarmeria*. *Armata*, atât în *Romania* cât și în *Rusia*, *Austria* și *Ungaria* era întemiată pe serviciul obligatoric universal și cuprindea armata permanentă și marina cu rezervele lor, armată teritorială și gloatele. Ea era compusă din infanterie, cavalerie, artilerie și din trupele tehnice și formată în corpuri de armată, diviziuni, brigăzi, regimente, batalioane și companie. Pentru trebuințele armatei existau, pe deoparte, institute de educațiune și de instrucțiune, pe de altă parte stabilimente tehnice, arsenale etc. Legi speciale regulau încalzirea și tracțiunea. Toate întocmirile aceste au îndurat modificări esențiale în decursul războiului și vor fi supuse probabil unor modificări și mai radicale din cauza înființării Ligii națiunilor.

Jandarmeria este un corp cu organizație militară, însărcinat cu serviciul de siguranță și cu executarea legilor. Serviciul ei se deosebește în serviciul ordinar și cel extraordinar. Serviciul ordinar urmează automatic, cu ocaziunea patrulelor periodice, și are de obiect poliția publică și criminală, cât și paza arestațiilor, cel extraordinar se îndeplinește numai la cererea autorităților și constă în asistențe. *Jandarmeria* se recrutează din foști ofițeri și subofițeri. Ea este supusă, în afacerile serviciului de siguranță organelor administrației generale, în privința poliției criminale, judecătorilor de instrucție și procurorilor, iar ce se atinge de comandament, disciplină și exercițiul militar, resortului puterii armate.

4. Resortul *finanțelor* are de obiect procurarea și întreținerea banilor necesari pentru realizarea scopurilor publice și administrarea averii publice. Banii se procură parte din *întreprinderi* parte din *contribuțiuni*. *Întreprinderile* sunt sau analoge întreprinderilor particulare, precum domenele, pădurile,

păscăriile, minele, fabricile, caile ferate, liniile de vapor, docurile etc. sau întemeiate pe un privilegiu precum *monopolurile* și *regaliile*.

Monopolurile cuprind dreptul exclusiv de a produce și vinde un articol oarecare. Monopoluri există, în *Romania* pentru earba de pușcă, pentru sare, tutun, hârtie de țigarete, chibrituri și cărți de joc, în *Rusia* pentru vinars, în *Austria* pentru earbă de pușcă, pentru sare și tutun, în *Ungaria* pentru earbă de pușcă, sare și caliu, petrol, zaharină, vânzarea vinarsului și pentru tutun. În prezent vigoarea legii monopolurilor Statului din România s'a întine și în cuprinsul țărilor realipite (decretul-lege din 12. August 1919).

Regaliile au de obiect un exercițiu exclusiv. Regalii sunt în *Austria* și în *Ungaria* loteria, ponțarea și verificarea vaselor, iar în tuspatri state din chestia posta, telegraful, telefonul și moneda. Unitatea monetară în *Romania* este leul de aur, împărțit în 100 de bani, un kilogram de aur valorând 3100 Lei, în *Rusia* rubla de aur, împărțită în 100 de copeici, și cuprinzând 17.424 doli de aur fin, iar în *Austria* și *Ungaria* coroana de aur, împărțită în 100 de heleri, dintr'un kilogram de aur bătându-se 3280 cor.

Contribuțiunile privesc sau *traficul*, sau *consumul* sau *producțiunea*. *Contribuțiuni* pe *trafic* sunt în tuspatri țeri din chestie vama, taxele și timbrele, iar în *Rusia*, *Austria* și *Ungaria* birul pe transport; *contribuțiuni* pe *consum* se incasează în tuspatri țeri de pe consumul tuturor beuturilor spirituoase, al petrolului și al zahărului, în *Rusia* mai departe de pe consumul tutunului și al chibriturilor, iar în *Austria* și *Ungaria* de pe consumul cărților de joc și al cărnii. *Contribuțiuni* pe *producțiune* în urmă sunt în tuspatri țeri fonciara și patentele, în *Romania*, *Austria* și *Ungaria* birul de salare, în *Rusia*, *Austria* și *Ungaria* birul de rente, în *Austria* și *Ungaria* birul progresiv pe venit și taxa militară și în urmă în *Ungaria* birul pe mine, pe arme și vânat și pe câștiguri.

Corporațiunile autonome trag veniturile lor parte din averea lor, parte din contribuțiuni proprii, parte din adiționale la contribuțiunile Statului și parte din dotațiunile Statului.

Averea publică se administrează la stat de ministrul finanțelor și de ministrii de resort iar la celelalte corporațiuni de organele lor executive. Administrația averii cuprinde în sine incasarea veniturilor, îndeplinirea chieluielilor și serviciul

dătoriilor. Veniturile se incasează în totalitatea lor, cheltuielile încasării fiind prevăzute în budgetul cheltuielilor. Cheltuielile se ordonează de autoritățile competente și trebuie să fie lichidate, înainte de ce se persolvă. Lichidarea salarelor și diurnelor urmează lună de lună, cea a plăților convenționale pe baza respectivelor contracte. Contractele se încheie, de regulă, prin licitațiune publică. Dătorii nu se pot contracta, decât cu autorizarea corpurilor reprezentative.

Fiecare incasare și plată se înregistrează. Totalitatea înregistrărilor formează contul care începe și se încheie cu anul financiar. Încheierea urmează după aceleși capitole și titluri ca și budgetul. La finele anului, se formează din conturile încheiate contul final care se supune controlului curților de conturi și aprobării corpurilor reprezentative.

Pentru înregistrările prescrise există la fiecare autoritate autorizată a dispune de banii publici un serviciu de contabilitate, serviciul banilor este separat și se îndeplinește de casierii.

5. Resortul *comunicațiunilor* cuprinde *drumurile publice, caile ferate, navigațiunea, posta, telegraful și telefonul.*

Drumurile publice se deosebesc în șosele naționale, județene și vicinale și în drumuri comunale din cari fac parte și drumurile cei leagă stațiunile și gările. căilor ferate. Clasarea drumurilor urmează parte după lărgimea lor, parte după corporațiunile ce le construiesc și le întrețin. Pentru construcțiune se cere, după clasa drumului, sau o lege sau o ordonanță, care, de regulă, acordă și dreptul de expropriare. Uzul drumurilor publice este liber pentru ori și cine. Poliția lor o exercită autoritățile administrative generale.

Caile ferate sunt sau publice sau particulare; cele publice se întemeiază pe legi, cele particulare pe concesiuni. Concesiunarea căilor ferate este regulată în *Austria* prin o lege specială, în *Ungaria* printr'un statut votat de consiliul de miniștri. Concesiunea acordă dreptul de expropriere și prevede conducitatea liniei după un șir oarecare de ani cât și dreptul statului de a rescumpăra ori și când calea ferată pe baza beneficiului produs în anii din urmă. Totodată ea stabilește modalitățile exercițiului și-i rezervă statului dreptul de a controla tarifele.

Navigațiunea nu este regulată prin legi speciale nici în unul din statele din chestie. Pentru dreptul maritim particular prevede norme numai cartea II a codicelui de comerț din *România*. Relativ la navigațiunea pe apele curgătoare, tuspătru

state din chestie recunosc principiul, că râurile navigabile și flotabile sunt de domeniul public și că drept aceea navigațiunea și plutirea pe ele sunt libere pentru ori și cine.

Serviciul postal, telegrafic și telefonic se exercită în tuspatri State de oficii speciale, stabile și ambulante. Linii particulare de telegraf și telefon se pot înființa numai cu autorizarea statului.

6. Resortul *polițici și al afacerilor sociale* are de obiect scutul preventiv și represiv al diferitelor interese, Activitatea respectivă leste tot așa de varie ca interesele ce au să se scutească. După natura lor, poliția se deosebește în cea *administrativa* și cea de *siguranța*.

Poliția administrativa cuprinde evidența populațiunii (oficiul stării civile, regimul pașapoartelor și al insinuărilor, recensamentele periodice, statis ica), sanitatea (salubritatea, personalul medical, spitalele și stabilimentele balneare, cimitirele, veterinăria) grija pentru muncitori, caritatea, construcțiunile comunicațiunile și apele, Toate materiile acestea, rezultând din aceleși nevoi, sunt regulate aproape la fel în tuspatri state din chestie, prin o sumă de norme speciale cari diferă numai în detalieri.

Poliția de siguranța privește sau siguranța individuală sau cea a statului. Pentru siguranța individuală grijește poliția flagețelor calamitoase, a accidentelor, a substanțelor periculoase a armelor și cea judiciară care are de scop de a descoperi și urmări intracțiunile, pentru siguranța statului atât poliția judiciară, cât și cea a presei, a adunărilor și societăților și a spectacolelor. Și în materia aceasta, întocmirile din statele din chestie sunt analoge. În tuspatri state, poliția este încredințată administrației generale, care, pentru scopurile ei, dispune, la oraș, de organe polițiale speciale, iar la țeară de jandarmerie.

Mijloace ale poliției sunt supraveghiarea polițială, domiciliul forțat, expulzarea dintr'o comună anume sau din intregul teritoriu în *Rusia* și deportarea administrativă, mai departe arestul preventiv, uzul armei și asistența puterii armate. Normele respective, în țerile din chestie, diferă numai în detalieri.

Resortul *cultelor, instrucțiunii, științei și artei* administrează interesele spirituale ale populațiunii.

Ce se atinge de cult, tuspatri state din chestie consideră biserica ca institut al statului. *România* și *Rusia* declară una din biserici, și anume cea ortodoxă, biserică dominantă, pecând *Au-*

stria și *Ungaria* statuează paritatea tuturor bisericilor recunoscute de lege. La bisericile dominante, afacerile externe se dirig de stat care grijește totodată de sustentățiunea clerului; numai dogmele, canoanele și ritul sunt lăsate în știrea unor organe proprii, a Sfințtelor Sinoade. Celelalte biserici se administrează autonom, sunt însă supuse, în *Rusia* controlului statului; în *România*, legile nu iau de fel act de existența bisericilor neortodoxe.

În *Austria*, biserica catolică și cea ortodoxă, iar în *Ungaria* cea romano- și greccatolică se dirig de episcopat, statul exercitând o ingerență intensivă; celelalte biserici sunt autonome, în cadrul constituției ce le-a acordat statul. Toate bisericile recunoscute de lege au în tuspătru state din chestie dreptul exercițiului public al cultului divin.

Învățământul în țerile din chestie este liber, întrucât el nu atinge bunele moravuri sau ordinea publică, rămâne însă supus cortrolului statului. El este public, dacă cheltuielile respective se acopăr de corporațiuni publice, și privat, dacă particulari grijesc de el, mai departe *general*, dacă are de scop cunoștințe generale, și *special*, dacă prepară pentru un ram special.

Învățământul general cuprinde trei grade, cel *elementar*, cel *mediu* și cel *superior*. *Învățământul elementar* este obligatoric în *România*, în *Austria* și în *Ungaria*, și anume în *România* pentru copiii între 7—12 ani, în *Austria* pentru cei între 6—14, iar în *Ungaria* pentru cei între 6—15 ani; în *Ungaria* există încă și pentru copiii între 3 și 6 ani obligațiunea de a frecventa școlile frebeliane. *Învățământul* se predă în școlile primare de învățători și învățătoare ce au absolvat școlile normale și corespund cerințelor legilor respective; el se completează în școli urbane sau civile cu mai multe clase și cu plan mai larg.

Învățământul mediu urmează în *România* în gimnaziile de 4 și în licee de 8 clase, în *Rusia* în progimnaziile de 4 și 6, în gimnaziile de 8 și în școli reale de 6 clase, în *Austria* în gimnaziile de 8 și în școli reale de 7 clase și în *Ungaria* în gimnaziile și în școli reale de câte 8 clase. La gimnaziile prevalează limbile clasice, la școlile reale limbile moderne și științele exacte. Bacalaureatul școlilor dintâi autorizează a frecventa universitatea, cela al școlilor din urmă școala tehnică superioară. Cu ambele bacalaureate este împreunat privilegiul serviciului de un singur an la oaste.

Pentru *învățământul superior* există universități și școli tehnice superioare. Universitățile cuprind 3 până la 6 facultăți, și anume facultatea de teologie, de drept, de științe, de medicină,

și de farmacie, școlile tehnice superioare una sau mai multe despărțituri speciale, așa pentru arhitectură pentru mașini, pentru chimie, pentru inginerie, pentru montanistică, pentru agricultură, pentru silvicultură și pentru veterinarie. Școlile superioare din *România* și *Rusia* au un regulament mai strict, examene anuale și o administrație mai birocratică; cele din *Austria* și *Ungaria* sunt autonome, după modelul universităților germane; ele conferă și titlul de doctor.

Invățământul special cuprinde așisderea școli de grad mai jos și mai înalt și se diferențează mereu după diferitele ramuri. În statele din chestie există școli de agricultură, de meserii, de industrie, de comerț, de belearte, de muzică, de teatru etc.

Știința se cultivă în Academii, arta de diferite comisii și muzee.

Resortul economiei naționale cuprinde agricultura, silvicultura, prasila vitelor, vânatul, pescuitul, minele, industria, comerțul și creditul.

Agricultura. În toate statele din chestie, era lăsată în știrea ei. Afară de Rusia, unde țeranii au o organizație proprie, pe baza stării lor, agricultorii nu erau nici măcar organizați. Evoluția istorică îi despărțiră în două categorii, în proprietari mari privilegiali, cari în decursul timpului acaparaseră întregul pământ cultivabil, și în țerani lipsiți de pământ, iobagi și lipiți gliei. Luptele între ambele categorii de agricultori au durat prin secolii. Neajunsurile ce rezultau din ele au silit mai întâi pe împăratul *Austriei* să desființeze, după revoluția dela 1848|9 boierescul atât în *Austria* cât și în *Ungaria*, să împrorietărească pe țerani pe parcelele lucrate de ei și pe deasupra să le deie și o parte de imașuri și de păduri. La 1861 și *Rusia* îmbunătăți starea țeranilor în mod analog, iar în *Romania*, principele Cuza, prin o lovitură de Stat împrorietări la 1864, 463.554 de țerani, dându-le 1.737.714 ha. De atuncea încoace, atât în *Romania*, cât și în *Rusia*, statul făcu diferite încercări de a ușura soarta țeranilor și de a mări moșiile lor; ele însă nu țineau paș cu înmulțirea firească a țeranilor, încât, înainte de război, starea țeranilor devenise tot așa de nesatisfăcătoare, precum fusese înainte de împrorietărire. Abia după război, urmară întreaga *Romanie* mare exproprieri și împrorietăriri pe o scară mai întinsă.

Silvicultura în toate țerile din chestie este supusă unui control strict din partea statului. Defrișarea nu poate urma, decât pe baza unei autorizări a administrației publice.

Pădurile se pot exploata numai după un amenajament aprobat. Unde o recer împrejurările, codrii au parte de un scut special, Regimul acesta silvic se observă exact în *Austria* și în *Ungaria*, mai puțin în *Rusia* și în *Romania*, unde de pădurile particulare proprietarii dispun încă după planul lor.

Pentru prasila vitelor grijesc toate țerile din chestie prin întocmiri veterinare. În *Austria*, țerile au adus sacrificii mari pentru îndreptarea rasei și au și obținut succese foarte frumoase. Grija cea mai mare pentru prasila vitelor o purta *Ungaria*, garantând prin legea 1908, XLIII prăsitorul intervenția gratuită a statului la procurarea animalelor de reproducție, avansuri fără de interese pentru cumpărarea lor, asigurarea gratuită în caz de moarte, subvențiuni până la jumătatea prețului de cumpărătură pentru vitele de prasilă, premiarea vitelor și întocmirea unor târguri speciale de vite.

Vînatul și pescuitul este regulat în tuspatri state din chestie prin norme speciale. Dreptul de vânat este un accesoriu al proprietății. În *Austria* și în *Ungaria* însă, el nu se poate exercita de proprietar, decât dacă proprietatea are o întindere de cel puțin 115 ha. De alta exercițiul se dă în arendă comună, iar câștiul se împarte între proprietarii atinși. Pescuitul în apele particulare este așîșderea un accesoriu al proprietății. În apele publice române, statul exercită dreptul de a pescui în regia proprie; în *Rusia*, cu puține abateri, pescuitul este liber, în *Austria* și în *Ungaria* se cere o autorizare specială pentru a pescui în ape publice. Pescuitul pe mare este liber. Atât pentru vânat, cât și pentru pescuit există o serie de restricțiuni, atât ce privește perioadele modalitățile exercițiului, cât și obicetele lui.

Minele sunt supuse controlului statului și nu se pot înființa, decât pe baza unei concesiuni obținute pe un șir anumit de ani și pentru un teren determinat. Dreptul de a exploata subsolul pe terenuri particulare este rezervat, în *Rusia*, proprietarului, în *Romania* exploratorului cu încuviințarea proprietarului; Pe terenurile publice în *Rusia* și îndeocomun în *Austria* și *Ungaria* dreptul de a obține concesiunea pentru minieratele așanumiete rezervate îl are exploratorul, datorind proprietarului numai plata pentru suprafața folosită și pentru daunele cauzate. Explorarea este condiționată de o autorizare specială care în *Rusia* se acordă pe 3, în *Austria* și în *Ungaria* însă pe 1 an, putându-se proroga. Legile montanistice prescriu, ca minele să se exercite în continuu și să fie ținute în stare bună.

Industria se deosebește în *industria mică*, reprezentată prin *meserii*, și în *industria mare*, exercitată de *fabrici*. *Meseriile* sunt sau concesionale sau libere; în *Austria* și în *Ungaria*, exercițiul unor anumite meserii este dependent de o calificare formală. *Meserieșii*, în tusaltru State, sunt împreună în bresle și în corporații autonome cari grijesc de interesele profesionale. Înființarea unor *fabrici* este liberă; numai în *Rusia* se cere o autorizare prealabilă a autorităților locale. Fabricile fiind insalubre sau împrumate cu oareșcare pericol, stabilimentele respective sunt supuse unei examinări și aprobării polițiale. Inspectori speciali controlează fabricile din punct de vedere al salubrității și siguranței. În *România* și în *Ungaria*, statul aprijinește industria mare, acordându-i diferite javoruri, precum loc gratuit, scutirea de biruri, de taxe și de vamă, tarifuluri scăzute, și în *Ungaria* chiar și dreptul de expropriere. Legi speciale scutesc producțiunea industrială prin privilegii, mărci și mostre.

Comerțul este liber și supus numai patentei; în *Rusia*, comerțul cu unele articole nu poate urma, decât cu o autorizare prealabilă. Comerțul interior este, de regulă, lăsat în știrea comercianților; comerțul exterior se bucură adese de sprijinul statului care-i pune la dispoziție linii subvenționate de navigațiune, docuri, autrepouri și premii de export.

Creditul îl servesc *bănci*, *case de economii* și *cooperative*. *Băncile* sunt sau publice sau private, după cum sunt înființate de corporațiuni publice sau de particulari. În fruntea lor se află băncile naționale autorizate a emite bilete de bancă. În *Rusia* banca națională este a statului, în *România* și *Austro-Ungaria* societate anonimă, Banca din *Rusia* emite bilete de 500, 100, 50, 25, 10, 5 și 3 ruble, cari până la concurența de 600 de milioane trebuie să fie acoperite cu aur pe jumătate, de acolo în sus însă integral, banca națională a *României* bilete de 1000, 500, 100, 20 și 5 Lei, acoperite în aur cu 40 la sută; iar banca austro-ungară bilete de 1000, 100, 50, 20 și 10 coroane, acoperite în aur așșderea cu 40 la sută; ea însă nu este obligată a schimba biletele de bancă în aur. În cursul rășboiului, toate băncile acestea au zistat schimbul biletelor de bancă cu aur. *Casele de economii* sunt menite a păstra și eloca banii depuși de particulari. O instituțiune publică pentru scopurile acestea este *casa postală de economii* în *Austria* și în *Ungaria*, care împreună serviciul creditului cu serviciul postal. *Coopera-*

tivele de împrumuturi și economii în urmă satisfac, pe bază mutuală, nevoile de credit și de elocare ale unor complexe mai mici, de regulă profesionale.

9. Resortul *justiției* administrează instituțiunile menite a scuti atât drepturile publice, investite cu sancțiuni penale, cât și cele particulare. Materie a justiției este deci pe deoparte *dreptul penal*, pe de altă parte *dreptul civil*. *Dreptul penal material* este codificat, în tuspatri State din chestie, într'o serie de legiuri generale pentru infracțiunile comune și speciale (precum pentru infracțiunile militare și fiscale) cari sunt întemiate pe principii disparate și dearândul așa de vechi, încât nu mai corespund nevoilor timpului. Mai modern și mai uniform este *dreptul penal formal*, care pretutindene este bazat pe principiul procedurii publice, orale imediate și contradictorice. Ca și dreptul penal material, așa și *dreptul civil material* diferă în țerile din chestie, în *Rusia* fiind original, în *România* copiat de pe modele franceze, iar în *Austria* și *Ungaria* în parte de pe modele germane; în tuspatri, el este învechit și cere o reformă modernă. Dincontra *dreptul civil formal*, afară de cele al *Romaniei*, este modern; îndeosebi procedura civilă austriacă și cea *ungurească*, copiată de pe dânsa, sunt la înalțimea chiemării.

Pe baza dreptului material și formal, justiția în tuspatri state din chestie se distribue, în numele capului statului, de judecători independenți și în parte inamovibili. Pentru a fi numit judecător se cere calitatea de cetățean o moralitate incontestată o vârstă anumită, licența sau doctoratul în drept, un stagiu de unul sau mai mulți ani și în *România*, *Austria* și *Ungaria* un examen de capabilitate, judecătorii se numesc de ministrul justiției sau la propunerea lui de capul statului. Numai în *Rusia* judecători de pace se aleg din rândul cenziților, condițiunile de admizibilitate fiind reduse.

Justiția se dă de judecătorii, parte *speciale* (militare, fiscale, în *Rusia* și *Ungaria* țerănești în *Austria* și *Ungaria* consulare și de privilegii e c.), parte *generale*. *Judecătorii generale* sunt în *România* și din 1919 încoace și în *Basarabia* judecătoriile de ocoale, tribunalele de județe, curțile cu jurați, curțile de apel și curtea de casație; în *Austria*: judecătoriile districtuale, tribunalele, curțile de apel, curtea de casație, curtea imperială și curtea de administrație, și în *Ungaria* judecătoriile districiuale, tribunalele, tabulele regale, curia regală și curtea de administrație. Locul curții de casații, curții imperiale și curții de adminis-

trație din Austria, cât și al curiei regale și curții de administrație din Ungaria l'a luat pentru Bucovina, resp. pentru Transilvania, din Mai 1919 încoace, curtea de casație din București.

Atribuțiunile judecătorilor acestora sunt de tot varie. Așa judecătorii de ocol în *România* și *Basarabia* și judecătorii districtuale în *Austria* și în *Ungaria* judecă infracțiunile și cauzele civile mai mici (până la 500 ruble sau 1000 cor.), tribunalele în *România*, *Austria* și *Ungaria* apelurile în contra sentențelor judecătorilor de ocol și a judecătorilor districtuale în *Austria* și *Ungaria*, apoi delictele și crimele și cauzele civile mai mari, pe lângă tribunale în *Austria* și *Ungaria*, funcționând și curțile cu jurați; curțile de apel în *Romania*, *Basarabia* și *Austria* și tablele regale în *Ungaria* formează a doua instanță față de tribunale, iar ultima instanță este în întreaga *Romanie-Mare* curtea de casație pentru toate cauzele penale, civile și administrative.

La judecătorii de ocol din *Romania* și *Basarabia* și la judecătorii districtuale din *Austria* și *Ungaria* funcționează judecători singurari; tribunalele și curțile deliberază în colegii de 5 până la 7 judecători. În *Austria* și *Ungaria* intervin în unele afaceri speciale (comerciale, industriale etc.), pe lângă judecătorii de profesiune, și asesori laici, aleși din respectivele stări. Tribunalele și curțile sunt împărțite în *România* și *Basarabia* în 3 până 7 secții, în *Austria* și în *Ungaria* în senate. Activitatea judecătorilor în *Romania*, *Basarabia* și *Austria* se controlează de inspectori speciali. Ca organe auxiliare există în *Romania* și *Basarabia* grefe și portărei, în *Austria* și în *Ungaria* cancelarii și executori.

Pe lângă tribunalele și curțile din *România* și *Basarabia* și secțiile penale ale tribunalelor și curților din *Austria* și *Ungaria* funcționează procurori și substituți, numiți din sinul magistraților, dară supuși direct ministrului de justiție.

Ca reprezentanți ai părților interesate înaintea judecătorilor se admit în tuspatri State din chestie *advocații*. Intervenția lor este în *Romania* și *Rusia* facultativă, în *Austria* și în *Ungaria* înaintea tribunalălor și curților chiar obligatorică. *Advocații* formează corporațiuni autonome, autorizate a exercita jurisdicțiunea disciplinară și a introduce *advocații* în tablourile respective. Pentru a fi introdus în tablou se cere, pe lângă calitatea de cetățean și o moralitate incontestabilă, în *Romania* licența în drept și un stagiu de 2 ani, care poate fi întocmit prin doctorat, în *Rusia* vârsta de 25 ani, calificarea de judecător și un stagiu de 5 ani,

în *Austria* doctoratul în drept, examenul de avocat și un stagiu de 7 ani, în *Ungaria* în urmă doctoratul în drept, examenul de avocat și un stagiu de 3 ani înainte de examen și de 2 ani după el.

Pe lângă avocați există în *Austria* și *Ungaria* ca organe ale justiției și *notarii*, cari așiderea formează corporațiuni autonome. Ei se numesc de ministerul justiției și sunt chemați a dresa documente autentice, certificate și proteste, a păstra documente și depozite, a interveni la regularea succesiunilor și a îndeplini ca comisari mandatele ce li se dau de judecătorii în procedura nelitigioasă. Pentru a fi numit notar se cere pe lângă calitatea de cetățean și o moralitate incontestabilă, încă și licența în drept, examenul de notar și stagiul prescris.

PARTEA II. (Viitorul)

Perspectivă

§ XV.

Observări generale

În urma rezultatelor războiului mondial, România se compune în prezent din patru teritorii deosebite, omogene ce se ating de populațiune, de tot disparate însă în privința evoluției și a organizării. România veche are instituțiuni copiate în mare parte de pe cele franțuzesti, Ardealul instituțiuni ungurești, Bucovina austriace și Basarabia rusești. Și instituțiunile acestea nu diferă numai în unele puncte secundare, ci sunt adese diametral opuse în ideile lor fundamentale. În fața sistemului napoleon din România veche, croit la vremea sa de un imperator omnipotent care vroia să cârmuiască statul cu un singur gest, se află municipalismul unguresc, închiegat într'o luptă milinară a libertății cetățenești încontra absolutizmului statului și al capului său. Ici un centralism extrem, care anihilează aproape libertatea individuală și sugrumă provincia, pentru a îmibuiba capitala; dincolo un particularism întrecut, care paralizează acțiunea statului și neagă supremația capitalei. Și iarăși, în Basarabia, arbitriul nemărginit al stăpânirii, deportația administrativă și cnută, în Bucovina scutul perfect, nu numai a libertății individuale, prin constituție, dară și chiar al fiecărui interes legitim, prin contenciosul administrativ, rânduială și dreptate.

Contrastele aceste nu pot coexista. Părțile disparate trebuie contopite precum nu se poate altfel cu privire la omogenitatea populațiunii — într'un *stat unitar*.

Primii pași în direcțiunea aceasta s'au făcut deja din

inițiativa Regelui, prin înfăptuirea sufragiului universal și proporțional și a reformei agrare care a pus o temelie comună politică și socială pentru tusalpatru țeri.

La prima ochire s'ar părea, că mijlocul cel mai probat pentru a unifica țerile din chestie ar fi de a extinde simplu instituțiunile României vechi asupra Ardealului, Basarabiei și Bucovinei. Judecând după opiniile exprimate până acuma, publicul din România, care, aștintind totdeauna privirile sale asupra batrachomiomachiei partidelor pretinse istorice din țeară, nu are idee ce se petrece afară de frontierele ei, așteaptă direct o astfel de soluție. Din nefericire însă dintre toate instituțiunile concurente, tocmai cele din România sunt relativ cele mai înapoiate și cele mai imperfecte, după reformele moderne din Rusia chiar inferioare celora din Basarabia neglijată.

Așa structura constituției române, monopolizează pentru stat drepul de a forma o voință colectivă, dă comunei numai o autonomie fictivă, negându-i mijloacele materiale pentru activitatea autonomă, reduce autonomia județelor la o adevărată caricatură și nu tolerează între județ și stat o corporațiune mai mare, în stare de a griji de sănătate, de gospodărie și de școală. Pentru a demonstra insuficiența ei, este de ajuns a confrunta progresele obținute, pe acelaș teren, de România liberă și de Bucovina asuprită și de a compara spitalele bine inzestrate din districtele Bucovinei cu spitalele în mare parte neexistente din județele României, rasa splendidă de vite din Bucovina cu rasa prizărită și degenerată din România, palat'ele școlare din fiecare comună bucovineană cu edificiile școlare din România. Caracteristic în privința aceasta este faptul, că, cu toate că zemstvele din Basarabia, din cauza corupțiunii rusești, nu au funcționat nici odată perfect, și Basarabenii țin mereu la autonomie și la vremea sa au făcut din menținerea ei chiar o condiție a unirii. Astfel simpla aplicare analogă a constituției române actuale ar fi insuportabilă pentru Bucovineni și mai insuportabilă însă pentru Ardeleni deprinși cu autonomia pe un teren și mai gingaș, și anume pe terenul bisericesc. Este exclus, ca ei, dupăce, cu toată asuprirea ungurească, au avut, prin decenii, cea mai deplină libertate în beserica ortodoxă, să se supună orbiș absolutizmului bisericii secularizate din România.

Tot așa nu este probabil pe terenul administrației, ca Ardelenii reprezentați în congregațiunile comitatense, unde se guvernau înșiși și hotăreau în chestiile cele mai vajnice, să se

supună centralizmului întrecut din România și să ceară de la ministru chiar banii pentru a repara un geam spart. Iar pentru Bucovineni ar fi un lucru de tot dureros de a vedea înlocuindu-se funcționarii lor stabili și din cauza aceasta cinstiți și conștiincioși prin funcționarii amovibili și în mare parte insuficienți din România.

Dară chiar și pe terenul dreptului privat, legile României, în multe puncte, sunt inferioare celor din țerile liberate. Așa codicele civil din Bucovina și din Ardeal garantează femeii în privința averii deplina paritate, pecând codicele român o supune unei tutele insuportabile pentru femeia ce a trăit sub alt regim. Apoi registrele tabulare, împreună cu cadastrarele fonciare, mijlocesc cea mai deplină rândueală și evidență a averii imobiliare, pecând în privința aceasta, starea în România este chaotică.

Astfel simplu întindere a legiuirilor române în cuprinsul țărilor liberate ar însemna, în multe puncte, pentru țerile aceste un paș îndărăpt cu cel puțin 50 de ani. Interesul poporului român însă cere, ca unde țerile realipite sunt mai înăinate, nu ele să fie reduse la nivelul României vechi, ci din contra România vechie să fie ridicată la nivelul lor. Pentru a atinge scopul acesta, sunt de nevoie legiuri noi, acomodate pe deoparte spiritului poporului român, pe de altă parte rezultatelor științei, deci nu copii fără critică de pe modele străine învechite, ci legi naționale și moderne.

§ XVI.

Principii

1. Principiul cordinal al dreptului public modern este *delimitarea libertății individuale față de omnipotența statului*. Postulatul acesta rezultă în totala schimbare ce ideile despre natura statului o au îndurat în decursul timpului.

În evul mediu, statul se considera de înocmire menită numai a apăra drepturile individuale. Singurul său scop era de a menține pe fiecare individ în drepturile sale particulare. Misiunea să de organism chemat a realiza probleme generale de ordine superioară nu era cunoscută; drept aceea funcția sa se consuma în jurisdicțiune căruia chiar regele îi era supus. Impotența

acestui, starea deplorabilă a tuturor instituțiilor publice și îndeosebi a executivei, dreptul pumnului și al forței brachiale caracterizează anihilarea ideii de stat în *statul medieval*, bazat pe *individualism*.

Abia căderea sistemului feudal și renașterea culturii antice cu predispoziția ei de a accentua obștia față de individualism a avut de urmare reînvierea ideii proprii de stat și constituirea unor state adevărate. De atunci încoace, timp de trei secolii, întreaga evoluție politică se concentrează în problema de a stabili un acord între exigențele statului și liberatea individuală.

Prima încercare de a rezolva problema aceasta a purces de la curentul dreptului natural. Reprezentanții ei construiește statul pe temelia unui contract social. Conform construcției acestei statul nu este decât o sumă de indivizi asociați pentru scutul reciproc al drepturilor particulare, deci un fel de societate mutuală de asigurare. A apăra diferitele drepturi este chemată puterea publică, care face legile fără să le fie supusă, obligatoric pentru ea este numai contractul social care limitează ingerența statului față de libertatea individuală. Respectarea limitelor stătorite însă este lăsată în discrețiunea statului deoarece el nu se poate astringe a le observa; dincontra, toți cetățenii îi dăoresc ascultare nemărginită. Pe baza aceasta, întreaga literatură de „no-resistance“ a ajuns la *absolutismul luminat* al secolului al optsprăzecele, care în interesul statului atribuia suveranului putere nemărginită, totodată însă îi da povețe pentru exercițiul corect al puterii. Acelaș cuprins îl au și tezele lui Rousseau, cu singura deosebire, că locul suveranului îl ia comunitatea.

Revoluția franceză a făcut capăt teoriilor acestora și a produs un curent nou; idealul sentimental de umanitate al secolului XVIII, spiritul abstract, neistoric și raționalismul speculativ fu înlocuit prin studiul raporturilor reale, și al evoluției istorice și naționale, deci prin o direcțiune mai practică și pozitivă. Ea a dat naștere ideii *statului constituțional*. Pe temeiul împărțirii puterilor publice, propagat de Montesquieu, sistemul constituțional postulează codificarea raportului între stat și individ într'o cartă ce stabilește odată pentru totdeauna articolele contractului social, garantează cooperarea reprezentanților națiunii la formarea voinței publice și rezervă îndeplinirea voinței acesteia unei puteri deosebite, executivei, care se consideră de simplu mandatar al puterii legislative. Garanția, că ea nu-și depășește mandatul, o dă formula responsabilității miniștrilor. În cercul acesta de idei se mișcă *România* încă și astăzi.

Evoluția politică, dela 1848 încoace, a sgduit mereu sistemul pur constituțional. Metoda istorică, arătând, că statul este product organic, rezultat din mersul istoriei ca reprezentant legitim al comunității omenești față de singurii indivizi, a transformat din temelie vederile anterioare, relative la natura statului, și a descoperit adevărul, că statul este un ce viu cu exigențe proprii, în truparea națiunii și a culturii ei, și că din cauza aceasta nu se poate construi sau înțelege a priori, cică dincontră ideile ce se manifestă în întocmirile sale se pot abstrage abia din evoluția institutelor publice. Din punctul acesta de vedere, mult lăudatele constituțiuni de șablonă se prezentă numai ca epigrafe neputincioase față de potențele reale. Ele nu ating, decât acțiunea legislativă de pe suprafață vieții publice, neputând pătrunde în adâncul mecanismului statului, deoarece pierd din vedere, că voința publică nu se manifestă numai în legislațiune, ci în mod și mai puternic și simțitor și în administrație. Iar experiența a probat, eă pentru problemele administrative, atât de varie, formula responsabilității miniștrilor este de tot insuficientă, că dreptul electoral și participarea numai la legislațiune nu ajung pentru a scuti libertatea individuală față de puterea mereu crescândă a statului și că dincontră sistemul pur constituțional invalvă pericolul de a altera drepturile indivizilor prin guverne de partid cu neajunsurile lor fatale de aplicare tendențioasă a legilor, de arbitriu și de nedreptate. Din faptele aceste a rezultat dela sine concluziunea, că, pentru a înlătura relele aceștea este de nevoie, pe de o parte de a aplica relativ la scutul intereselor publice aceleși măsuri, ca relativ la interesele private, adică de a întemeia raportul între stat și individ pe *drept*, pe de altă parte, administrația nefiind numai executiva puterii legislative, ci o manifestare proprie a vieții publice, paralelă legiferării și indispensabilă pentru realizarea scopurilor statului, de a garanta cetățenilor și participarea la administrație, precum o mijlocește sistemul de așa numitul „selfgovernment“, autoguvernare.

Astfel idea de stat, în evoluțiunea ei, a ajuns la faza statului bazat pe *drept* și pe autoguvernarea cetățenilor.

Intemeierea raportului între Stat și individ pe drept și autoguvernare nu înseamnă dar un simplu detail politic ce se poate întocmi după plac sau defel, conform împrejurărilor și considerantelor tehnice, ci este expresiunea tipică a ideii moderne de stat, formula generală pentru raportul între totalitate și individ,

sinteza echilibrării exigențelor publice și individuale, în care se concentrează însuși problemă a Statului.

2. Pentru a întemeia raportul între Stat și individ pe drept, nu există alt mijloc decât cel uzitat în dreptul civil, adică de a constitui și pentru dreptul public *drepturi subiective*, realizabile chiar încontra voinței puterii publice. Drepturile subiective administrative sunt de tot analoge drepturilor subiective de materie civilă, ambele constituind o stăpânire a voinței individuale recunoscută de dreptul obiectiv. Corolarul stăpânirii acesteia este obligațiunea organelor publice de a respecta voința celui în drept și de a nu atinge sfera stăpânirii sale legale. Astfel drepturile administrative subiective formează o stavilă pentru puterea direcționară a autorităților administrative și un scut pentru libertatea individuală. Conduasă de tendența, de a delimita și scuti cât se poate de bine libertatea individuală față de omnipotența statului, evoluția modernă, izvorâtă din idea statului bazat pe drept, tinde a lărgi tot mai tare cercul drepturilor administrative, ridicând tot mai multe interese legitime la rangul drepturi subiective și declarându-le de executabile chiar față de stat.

Ca ele să fie executabile, trebuie să existe un organ care să le recunoască și să grijească de respectarea lor. Pentru scopul acesta, Statele civilizate au înființat organe judecătorești, independente de ierarhia administrativă, cari exercită un fel de „judicium finium regundorum“ între stat și cetățean și constată, întru cât acțiunea administrativă a vătămat drepturi subiective ale cetățenilor. Funcția aceasta o îndeplineau pentru Ardeal curtea administrativă *ungurească* din Budapesta și pentru Bucovina *curtea administrativă* și *curtea imperială* din Viena, iar pentru România legea din 17 Februarie 1912 a introdus-o și a încredințat-o curții de casație. Totuși justiția administrativă, sau cum se numește în România, contenciosul administrativ, încă nu funcționează bine, pentru că legile administrative române nu prevăd destule drepturi subiective. Ele sau nu reflectează de fel la drepturi de aceste, sau suferă de o dicțiune salopă care-i face cu neputință autorității avizate la textul legii de a recunoaște un drept subiectiv chiar acolo unde el a fost de sigur intenționat. Un termen ca „poate“ sau prezentul verbului, întrebuițat adese în locul imperativului, exclude dreptul subiectiv și constituie arbitriul administrației, chiar unde intenția legislatorului a fost evident contrară. Din cauza aceasta, la unificarea legilor care are de premisă reviziunea lor ar trebui să se asigure mai

bine interesele individuale legitime, ridicându-se la rangul de drepturi subiective.

3. Sistemul de „selfgovernment“ la rândul său, cere cel puțin cooperarea unor factori reprezentative cu birocrăția care în România este singură însărcinată cu administrația. Sistemul pur birocratic era poate suficientă câtă vreme în România administrația nu avea de obiect decât poliția de siguranță, ca pe timpul lui Napoleon. De atunci încoace, de când administrația cuprinde terenuri economice și sociale tot mai largi și pătrunde tot mai adânc în sfera individuală, birocratismul și-a pierdut de mult rostul, pentru că administrația de azi cere un contact continuu cu viața reală și cunoștințe speciale pe toate terenurile, cari birocrăția nu le are și nu și le poate procura fără un aparat mare și costizitor. Golurile acestea nu se pot împleni în administrație, decât prin factori reprezentativi. Incercarea de a complectea birocrăția prin elemente reprezentative a făcut-o pentru prima oară Prusia, în renumita „Kreisverfassung“, și a obținut prin ea rezultatele cele mai bune. Atât în pace, cât și în război, administrația Prusiei s'a arătat superioară tuturor. Sistemul ei se poate adapta și pentru România, cu atât mai vârtos, cu cât cu oareșcari modificări se aplică deja atât de congregațiunile din Ardeal, cât și de zemstvele din Basarabia.

Introducându-se însă „selfgovernment“, se rezolvă de sine și mult discutata dară rău înțeleasa problemă a „descentralizării“, pentru că „selfgovernment“ simplică formarea complectă a actului administrativ și aceasta nu poate urma, decât în sediul organului respectiv, deci afară de centru.

4. Descentralizându-se administrația trebuie descentralizată și legislația, deoarece reprezentațiunea statului nu este în stare să rezolve mulțimea problemelor moderne.

Descentralizarea legislației numită „autonomie“ este proscrisă de școala vechie, îndeosebi în România pe cuvânt că ar înființa „un stat în stat“. Pe nedrept, căci momentul caracteristic al statului este suveranitatea, adică dreptul de a se constitui din propria voință și de a trăi după propria voință, fără a fi supus altei voințe. Corporațiunile autonome însă nu se constituie din propria voință, ci din voința statului sub controlul lui și în limitele trase de el. Ele nu exercită deci o putere originară, cum este suveranitatea, ei numai atribuțiuni derivative, delegate lor de statul suveran. Astfel de atribuțiuni exercitau însă constant și în România vechie, camerele de comerți, județele.

comunele și chiar consiliile de familie, fără ca cuiva să-i fi venit în gând de a califica complexe acele ca „state în stat.“ Și întocmai aceeași natură și structură o au în țerile realitate și corporațiunile profesionale, confesionale și naționale, cât și municipiile, zemstvele și țerile. Parola de „stat în stat“ față de ele este deci neîntemeiată și tendențioasă, izvorată din setea absolută de atotputernicie a statului, care vrea să monopolizeze pentru stat și pentru exponentul său, guvernul, toate competențele. Lucrul ar fi discutabil, dacă statul ar fi în stare de a griji mai bine de respectivele interese, decât subcorporațiunile sale. Dară efectul dovedește, precum s'a arătat mai sus, ca statul și așa însărcinat cu prea multe probleme, neglijează interesele individuale, și locale și regionale, și adese nu grijește de ele de fel. Misiunea instituțiunilor publice însă este de a servi cât mai bine interesele obștești. Din ea rezultă de sine principiul de a încredința subcorporațiunilor toate interesele colective de cari ele grijesc mai bine și de a nu rezerva statului decât interesele proprii și din interesele colective numai acele de cari celelalte corporațiuni sau nu pot griji de fel, sau numai mai rău.

5. Încredințând grupuri de interese subcorporațiunilor, statul trebuie se facă diferite rezerve, din considerări de ale suveranității. Suveranitatea cere, ca mai întâi subcorporațiunile statului să fie înființate cu voia statului și în limitele fixate de el. Constituția subcorporațiunilor deci nu se poate stabili și modifica decât de reprezentațiunea statului. Stabilindu-se constituția lor de stat, numai decât statului îi compete și dreptul, de a supraveghia observarea ei, deci controlul subcorporațiunilor. În urmă postulatul rezultat din suveranitate, ca statul să-și poată manifesta voința până în ultima respirație a vieții publice, cere ca executiva chiar și în interesele încredințate subcorporațiunilor să fie rezervată organelor statului. Evoluția istorică a adus cu sine, că corporațiunile autonome și au creat organe executive proprii, cari sau nu erau defel supuse ingerenței statului, ca în Bucovina, sau îi opuneau o rezistență pasivă și chiar activă la împlinirea funcțiilor delegate, precum în municipiile ungurești. Răul acesta trebuia suportat, câtă vreme statul nu avea organe potrivite. Introducând el „selfgovernment“ și în administrația rezervată lui, aceleși organe pot executa toate hotărârile administrative atât ale statului, cât și ale subcorporațiunilor unificând astfel executiva, în folosul ei, și realizând principiul

cardinal, conform căruia voința este a factorilor reprezentativi, iar fapta a organelor subordonate și responsabile direct statului.

§ XVII.

Concluziuni

1. Din complexul principiilor dezvoltate mai sus rezultă mai întâi concluziunea, de a rezerva reprezentanței statului interesele proprii statului precum afacerile străine apărarea într'afară și înlăuntru și finanțele, mai departe din interesele colective acele care privesc toată țara sau reces mijloace mari, precum comunicațiunile principale, cari leagă părțile cu centrul, poliția de siguranță, grija socială, instrucțiunea superioară și știința, comerțul, creditul și justiția.

Aplicarea normelor stabilite de reprezentațiunea statului în materiale rezervate ei era încredințată până acuma miniștrilor, fără oarecare ingerență a unor factorilor reprezentativi, Neapunsurile rezultate din întocmirea aceasta s'a simți adese, în toate statele constituționale, decât ori nu erau întrunite corpurile legiuitoare, și îndeosebi în vremuri critice. Spre o înălătura „Reichstagul“ german, în decursul războiului mondial, a înființat un comitet permanent (Hauptausschuss), care în contact continuu cu miniștri colabora și la problemele administrative și dedea cabinetului directivele necesare, executiva rămânând rezerva a miniștrilor rezponzabili. Instituțiunea aceasta s'a probat de minune, totașa o instiuțiune analogă în Moravia. Pentru România, în care nu există un consiliu de stat, un astfel de comitet permanent, ales de corpurile legiuitoare, care ar avea să-și conține activitatea în decursul vacanțelor și îndeosebi în cazul dizolvării corpurilor legiuitoare până la re alegerea lor, ar fi o întocmire foarte potrivită în interesul continuității și al consolidării administrației. Oricum, el ar pune stavilă sistemului de decrete-legi, inaugurat sub dictatul necesității, dară neîntemeiat în constituție și de prejudiciu periculos pentru viitor. În caz de obstrucțiune, care nu-i defel exclusă cu privire la sufragiul universal, la votul proporțional și la contrastele puternice dintre societatea veche din România și elementele noi, el ar fi chiar

singura garanție pentru activitatea constituțională a statului și pentru salvarea parlamentarismului. Atribuțiunile comitetului permanent față de miniștri s'ar putea lesne delimita. Comitetul permanent ar avea, de exemplu, să-și deie avizul în toate chestiile organice și la formarea bugetului și în senate proprii, să hotărească în ultima instanță în toate afacerile administrative cari ating drepturi subiective. Executiva ar rămânea rezervată miniștrilor, în calitatea de organe ale Regelui.

2. Din corporațiunile personale cari există pe teritoriul României, cele întemeiate pe starea cetățenilor, precum comunitățile nobililor, târgoveților și țeranilor în Basarabia nu au nici un rost deoarece nobleța nu se recunoaștea în România și privilegiu, scuti și monopoluri de clasă sunt oprite. Pentru aceea comunitățile profesionale, ținând seamă de curentul modern de organizare, nu merită numai a fi conservate, ci chiar întocmite pentru toate profesiunile. Nu numai comercianții, industriașii, avocații au interese profesionale, ci și agricultorii, muncitorii, cu un cuvânt toate profesiunile admise de lege. Corporațiunile profesionale trebuie să devină o instituțiune generală.

Totașa și corporațiunile confesionale. România, până acum având o populațiune în majoritatea covârșitoare ortodoxă, a putut, pe deoparte, erarializa direct religiunea aceasta și declara de religiune dominantă, pe deala parte ignora toate celelalte religiuni. Prin alipirea părților libera e, ea a obținut o populațiune numeroasă de alte confesiuni, în mare parte deja organizată în corporațiuni proprii, cum sunt protestanții și Ovreii. Corporațiunile aceste nu se mai pot desliința, cu atât mai puțin și corporațiunea confesională a Românilor ortodoxi din Ardeal, reprezentată prin congresul bisericesc, care a prins rădăcini adânci în conștiința poporului. În împrejurările acestea, ținând seamă de paritatea confesiunilor, cerută de spiritul modern, neexprimată însă în constituția română, nu rămâne al a, decât a generaliza instituțiunea corporațiunilor confesionale și a constitui fiecare confesiune într'o comunitate proprie.

Soluțiunea aceasta corespunde și doctrinei dominante, care pe deoparte, în opoziție cu doctrina franceză, ce declară religiunea de chestie particulă, recunoaște caracterul ei de interes public, pe de altă parte însă reclamă și pentru confesiune deplină libertate și autonomie în cadrul statului.

De tot analogă este situația și ce se atinge de celalt interes ideal, și anume de naționalitate. Războiul mondial nu a fost

purtat, pentru a preface pe asupriți în asupri ori și viceversa, ci pentru a pune capăt asupririi naționale și a realiza principiul parității națiunilor. Singurul mijloc pentru scopul acesta este autonomia națională, și drept aceea înființarea unor corporațiuni naționale în cadrul și sub controlul statului. Prin soluțiunea aceasta s'ar evita și consecvențele tutelei rușinoase, impuse statelor mici, în privința minorităților, deoarece minoritățile având autonomie, nici nu pot veni măcar în poziția de a reclama și de a apela la Liga popoarelor. Iar din punct de vedere al intereselor statului, naționalități libere cari se manifestă pe față sunt totdeauna mai puțin periculoase, decât naționalitățile suprimate cari conspiră.

Din punct de vedere al calităților personale ar avea deci să se înființeze corporațiuni profesionale, confesionale și populare termenul „național” rămânând rezervat pentru totalitatea statului. Constituțiunile lor nu se pot alcătui, decât prin legi emanate de la reprezentatiunea statului. Ca corporațiuni, ele trebuie înzestrate cu organele necesare pentru formarea voinței colective, și anume cu reprezentatiuni pentru stabilirea normelor, și analog organizației statului cu comitete permanente pentru aplicarea lor. Executiva, precum și controlul activității le-ar exercita organele statului. Atribuțiunile ar avea să cuprindă, la corporațiunile profesionale ridicarea prestigiului, menținerea disciplinei și apărarea intereselor profesionale, la corporațiunile confesionale grija de cultul divin și la corporațiunile populare, esența intereselor naționale, *școala*, și anume cea elementară în mod obligatoric, iar cea medie în mod facultativ, stabilindu-se din partea statului tipul și minimul instrucțiunii. Se 'nțelege, că tuturor corporațiunilor acestora, ca să-și poată împlini menirea, trebuie să li se deie dreptul de a pune biruri pe membri săi. În cadrul acesteia, detaliurile activității, cu privire la varietatea intereselor din chestie, cari diferă nu numai după categoriile corporațiunilor, ci și în cadrul lor, după specialitatea deosebitelor profesii și confesii, ar avea să se reguleze prin statute autonome, supuse sancțiunii Regelui.

3. Dintre corporațiunile teritoriale cari există deja, comunele cari formează unitățile organizației, se 'nțelege dela sine că trebuie menținute. Așisderea, sub numirea generală de județe și județele în România și Basarabia și comitatele în Ardeal, pecând în Bucovina, unde districtele nu' au calitatea de corporațiuni, ar avea să se înființeze corporațiuni regionale la fel.

Pentru România mică, împreunarea comunelor în județe era

de ajuns. În România mare cu teritoriul ei mai întins care cere o descentralizare mai intensivă și pentru scopul acesta transferarea tot mai multor interese din competența statului în competența subcorporațiilor regionale, ar fi de folos de a intercala între județ și stat o corporațiune care să aibă dimensiunile și prin consecvență și puterile necesare, pentru a servi grupurile de interese cari, pe deoparte, depășesc puterile județelor, pe de altă parte însă, din cauza caracterului lor regional, se neglijează întrucâtva de stat. Corporațiunile acestea, care cu un termen istoric s'ar putea numi „banate“, ar avea să se alătuiască astfel, ca să corespundă și nevoilor administrației statului și îndeosebi celor ale armatei. Căci armatele permanente fiind menite a fi reduse, în urma Ligii popoarelor, statul, ca să nu rămâie fără de scut în cazul unei conflagrații, trebuie de cu vreme să-și întocmească apărarea pe sistemul gloatelor și să acomodeze întreaga sa organizație scopului acestuia. Din punct de vedere militar însă, se cere ca subdiviziunile statului, menite a servi de cadre pentru diferitele formațiuni, să aibă cam acelaș stoc de locuitori și numărul lor, formațiunile militare bazându-se de regulă pe patru unități (4 plutoane formează compania, 4 companii batalionul, 4 batalioane regimentul, 4 regimente diviziunea etc.) să fie divizibil prin patru. Din fericire, România mare, după întinderea și populațiunea ei, se lesă lesne împărțită conform văilor râurilor principale (Dunărea, Oltul, Siretul, Prutul, Nistrul, Tisa, Murășul și Timișul), în 8 banate cu câte 8 județe, cari s'ar apropia de împărțirea istorică, nu ar coincide însă cu dânsa, și totodată ar servi de cadre militare.

4. Constituțiunea corporațiilor teritoriale, ca și cea a corporațiilor personale, nu se poate alcătui, decât prin legi emanate de la reprezentațiunea statului. Fiecare corporațiune ar avea să se înzestreze cu o reprezentațiune pentru stabilirea normelor și analog organizației statului, cu un comitet permanent pentru aplicarea lor. Executiva cât și controlul activității le-ar exercita organele statului. Atribuțiunile ar avea să cuprindă la comune: administrația averii comunale, budgetul, stabilimentele comunale, comunicațiunile comunale, edilitatea și alimentarea, aliniamentul și poliția în comună la județe, administrația averii, budgetul, stabilimentele județene comunicațiunile ce leagă comunele cu reședința județului, tutela comunelor, la banate: administrația averii, budgetul, stabilimentele bănațene, comunicațiunile ce leagă, județele cu capitala banatului, regularea construcțiilor,

caile ferate secundare, regularea apelor, exploatarea forțelor idraulice și prefacerea lor în electricitate, agricultura, prasita vitelor, spitalurile, învățământul special, tutela județelor. Se înțelege că corporațiunilor teritoriale, ca să-și poată împlini m-nirea, trebuie să li să deie mijloacele necesare, pe o scară mai întinsă, decât până acuma, și pentru scopul acesta îndeosebi dreptul de a pune biruri pe membri săi.

§ XVIII.

Procedura

1. Organizarea României mari și unificarea legilor cere o muncă uriașă care trebuie prestată. Prestându-se, interesul statului dictează, să nu se facă improvizații și cârpituri, ci un lucru cum se cade, o codificație sistematică și organică, un adevărat cod al întregului drept românesc. Opera aceasta nu se poate cere nici de la politicianii diletanți, autorii multor legi salope nici de la funcționarii schimbători, disconcentrați de agendele lor zilnice. De aceea opinia publică așteaptă instituirea unei comisii de experți, cari împreună să pregătească legile. Dară și calea aceasta nu duce la țintă, pentrucă un proiect de lege nu se poate face de o pluralitate de oameni, ci numai de un singur om. De aceea lucrul primar este instituirea unor *referenți* pentru diferitele materii. Pentru funcția de referent nu califică nici rangul, nici vechimea nici protecțiunea. Legi bune poate face numai acela, care cunoaște întreaga teorie a materiei, s'a validat însă și în practică și pe deasupra are darul de a pătrunde până în miezul unei chestii și de a-l expune cu puține cuvinte pregnante. Cine intrunește calitățile acestea, se cunoaște mai bine din opera concretă. Din punctul acesta de vedere, mijlocul cel mai bun de selecțiune măică ar fi un fel de concurs, cum se practică la edificii monumentale. Dacă procedura aceasta s'ar părea stranic, din cauză că nu s'a aplicat încă, referenții, de la cari în prima linie atârna calitatea legilor proiectate, ar trebui aleși cu cea mai mare atențiune și anume din cercul bărbaților cari s'au probat deja ca legislatori buni.

2. Referenții, dacă legiuirea să fie organică, nu au voie de a procedea după capul lor. Încă înainte de a începe lucrul, totalitatea lor avea să discute și să stabilească într'o conferență comună principiile fundamentale ale întregii codificări, deci atât pentru dreptul public, cât și pentru cel privat, material și formal. Căci și între materiile acestor există un ce nex oarecare; dreptul public nu poate evalua în direcția progresivă, pe când cel privat se mișcă în direcția retrogradă, și viceversa; amândouă materii trebuie să fie omogene.

În cadrul principiilor fundamentale stabilite, referenții ar avea să facă proiectele de lege, și abia după ce ele sunt dirijate, ar încăpea comisiuni compuse din reprezentanți ai științei și a practicii, cât și din delegați ai corpurilor legiuitoare, cari împreună ar avea să discute mai întâi principiile și structura legii, iar apoi textul pe articole, dându-se fiecărui membru al corpurilor legiuitoare dreptul de a adresa comisiunii, în scris, propuneri și amendamente. În forma, în care se primește de comisiune, proiectul ar avea să se prezente corpurilor legiuitoare, cari s'au ar avea să-l respingă sau să-l primească en bloc, fiind excluse modificări în detalii. Căci discuțiunea pe articole și amendarea în parlament la codificațiuni organice nu numai nu are nici un rol, ci-i direct un pericol. Un singur vot accidental, ale căruia consecvențe nu se pot aprecia la moment, este în stare să ruineze structura celei mai bune legi. Iar obiecțiunea, că fiecare membru al parlamentului, înainte de a vota, trebuie să-si deie seamă de cuprinsul proiectului și să aibă puțință de a-l amenda, a devenit obsoletă, penrucă material legislațiunii sunt atât de vaste și obiectele ei atât de varii, încât nici un singur deputat nu le stăpânește, neputând fi specialist în toate ramurile. Astfel majoritatea covârșitoare a votărilor meritorice în parlamente nu urmează pe seama cunoștinței de cauză, ci a încrederii în referen. Cu atât mai vârtos este indicat procedeul acesta la codificări sistematice ce regulează o întreagă materie.

3. Fiind dată necesitatea de a unifica întreaga legislațiune, obiecte ale studiului și ale pregătirii trebuie să fie toate materiile, deci atât dreptul civil, cât și îndeosebi dreptul public. Dreptul civil material, în toate teritoriile române este întemeiat pe codificări făcute înainte de un secol, cari în multe părți, precum în dreptul de familie, în dreptul obligațiunilor și în dreptul ereditar nu mai corespund nevoilor vremii. Și partea bunurilor are lipsă de o complectare prin instituțiunea probată în Bucovina și

în Ardeal a registrelor tabulare. Mai departe dreptul civil formal român care protejează rancuna și împiedecă mersul neted al proceselor este cu mult inferior celui mai modern din Bucovina și din Ardeal și trebuie deci revăzut.

Din dreptul public, dreptul penal în întregul teritoriu al României este învechit și cere o reformă temeinică conform progreselor mari ale științei pe terenul acesta. Unificarea întregului drept administrativ în urmă oferă ocaziunea binevenită, de a delimita libertatea individuală față de omnipotența statului și de a prevedea drepturi subiective administrative unde interesele respective justifică scutul lor legal. Pentru scopul acesta trebuie regulată și procedura administrativă, deocamdată detot neglijată și direct anarchică în România.

Precăderea înaintea tuturor materiilor din chestie însă se cuvine legilor organice menite a dura clădirea României mari. Organizația judecătoriilor este aproape consolidată și nu are nevoie decât de puține modificări în interesul unificării. Mai multă grijă cere unificarea advocaturii și a notariatului. Din temelie însă nou clădită trebuie organizația administrativă, de tot dispartă îndiferitele teritorii și insuficientă în toate. Pe terenul acesta nu ajung novele și petece. Este de neapăzâtea lipsă o lege organică pentru întreaga administrație și anum atât pentru cea centrală, cât și pentru cea regională, specială și generală, și pentru cea locală, pentru a închiega în structură întregului aparat administrativ și a face din el un mecanism de precizie, la care măselele unei roți să se potrivească întocmai cu măselele celeilalte.

Paralel cu legea administrației ar avea să se facă și o lege pragmatică pentru funcționarii publici, care să precizeze datoriile și drepturile lor, să facă capăt mizeriei de până acuma și să garanteze României un corp de funcționari inteligenți, harnici și cinstiți.

4. În fruntea tuturor acțiunilor legislative însă trebuie să fie modificarea Constituției. Constituția actuală, croită pe un copilandru, nu mai cuprinde pe bărbatul adult. Dacă s'ar lăsa cum este, sau ar deveni olog statul, sau s'ar distrăma toate titivurile lui. Apoi și structura constituției nu mai corespunde nevoilor vremii. Pe deoparte ca este mută, așa în materia procedurii, care este lăsată cu totul în știrea regulamentului. Experiența însă, făcută cu obstrucțiunea în mai toate parlamentele, arată, că pentru mersul regulat al afacerilor publice,

dispozițiile relative la procedură, așa-numita „Constituție internă”, au aceeași importanță, ca și dispozițiile Constituției propriu zisă, și deci nevoie de autoritatea acesteia, pe care regulamentul votat prin rezoluțiune simplă nu o poate înlocui nici odată. Pe de altă parte, Constituția actuală, este prea vorbăreță, cuprinzând o mulțime de detaiuri superflue; supuse schimbării vremurilor. Dătoria principală însă a unei Constituții, având în vedere faptul, că orice modificarea ei provoacă lupte crâncene, adevărate convulsii, este de a fi cât se poate de trainică. Și constituția devine cu atât mai trainică, cu cât cuprinde mai puține detaiuri și se mărginește la stabilirea unor principii fundamentale, lăsând dezvoltarea lor în seama unor legi suplimentare, cari se pot modifica mai lesne, chiar dacă, în caz de trebuință s'ar inzebra cu garanția unor majorități calificate.

~~Institutul de Științe Istoric și Social-Politice
de pe lângă C. C. al P. R. M.
BIBLIOTECA DOCUMENTARĂ~~

BIBLIOTECA
CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

TABLA DE MATERII

TABLA DE MATERII

	Pagina
PARTEA I (Trecutul). Evoluția istorică	5
§ I. Organizația în Dacia-Traiană	
1. Pe timpul Romanilor	
2. După retragerea legiunilor	
§ II. Evoluția în Ungaria	10
1. Năvala Ungurilor	
2. Intocmirile Regelui Ștefan cel Sfânt	
3. Evoluția până la 1526	
4. Raportul Românilor față de Unguri	
§ III. Evoluția în Transilvania și Ungaria de la 1526 până la 1918	16
1. Organizația în Transilvania	
2. Evoluția în Ungaria proprie	
§ IV. Evoluția în Principate în țerile detrunchiate	19
1. Organizația la descălicare	
2. Evoluția în timpul decadenței	
3. Era constituțională	
4. Evoluția în țerile detrunchiate	
PARTEA II (Prezentul). Starea înainte de războiul mondial	34
§ V. Elementele statelor	
1. Forma	
2. Teritoriile	
3. Cetățenii	
§ VI. Datoriile și drepturile cetățenilor	37
1. Datoriile	
2. Drepturile	
3. Restrângerea drepturilor	
§ VII. Corporațiunile cetățenilor	41
1. Corporațiunile personale	
2. Corporațiunile teritoriale	

	Pagina
§ VIII. Sistemul electoral	46
1. Electoratul și eligibilitatea	
2. Verificarea mandatelor	
3. Drepturile și datoriile celor aleși	
§ IX. Procedura corpurilor reprezentative	50
1. Convocarea	
2. Obiectele deliberării	
3. Deliberarea	
4. Votarea	
§ X. Capul statului	54
1. Prerogativele	
2. Exercițiul prerogativelor	
§ XI. Miniștrii	56
1. Atribuțiunile miniștrilor	
2. Numirea și activitatea miniștrilor	
§ XII. Autoritățile	58
1. Observari generale	
2. Impărțirea autorităților	
§ XIII. Funcționarii	61
1. Starea	
2. Datoriile și drepturile	
§ XIV. Resorturile	63
1. Inpărțirea	
2. Afacerile străine	
3. Puterea armată	
4. Finanțele	
5. Comunicațiunile	
6. Poliția și afacerile sociale	
7. Cultele, instrucțiunea, știința, arta	
8. Economia națională	
9. Iustiția	
PARTEA III. (Viitorul) Perspective	75
§ XV. Observări generale	
§ XVI. Principii	77
1. Libertatea individuală	
2. Drepturile administrative subiective	
3. Autogubernamentul	
4. Autonomia	
5. Executiva	
§ XVII. Concluziuni	83
1. Comitete permanente	

	<u>Pagina</u>
2. Corporațiuni personale	
3. Corporațiuni teritoriale	
4. Constituirea lor	
§ XVIII. Procedura	87
1. Referenții legislativi	
2. Comisiunile	
3. Materiile.	

— SFÂRȘIT —

Erori de tipar

Cetitorul este rugat să citească :

Pe pagina	șirul	se va citi :	în loc de :
5	6 de sus	Malvensis	Nalvensis
5	9 „ jos	provinciae	provinciac
6	13 și 14 „ sus	coloniae	coloniac
6	20 „ „	patroni	pateoniul
7	14 „ „	fabrilor	fabricelor
7	23 „ „	sau	său
8	11 „ „	obștei	estei
8	19 „ „	cârciuma	eârciuma
8	13 „ jos	lege	legi
8	12 „ „	se	sc
8	6 „ „	jurători	pârători
9	8 „ sus	Menumorot	Menumerol
9	9 „ „	Lytuon	Lytnon
9	10 „ „	O organizație	Organizație
10	7 „ jos	Menumorot	Menumerol
11	20 „ sus	ereditară	creditară
11	14 „ jos	agazonum	agaronum
13	13 „ „	curiae	curiac
12	18 „ „	și se conferă	si confera
13	9 „ sus	fură	fuse
13	14 „ „	domnii	domniia
13	22 „ „	puterea	pnterea
14	12 „ „	țerani și ajungând	țerani ajungând
14	14 „ „	voievozii	voievezii
15	14 „ „	voievozi	voievozii
16	1 și 6 „ „	Mohacs	Mohaes
17	8 „ „	liberei	liberi
17	20 „ „	Legislațiunea rămănea	Legislațiunea română
18	16 „ „	claca	clacă
20	7 „ „	la	a
20	17 „ „	pedestri	pedeștrii
20	15 „ jos	prin cislă	princista
20	14 „ „	birnicilor	biruicilor
20	13 „ „	adauseră	aduseseră
20	7 „ „	podvadă	podovada
20	6 „ „	morunilor	moranilor
20	1 „ „	cu buzduganul, sentența	ca buzduganul cententa
21	8 „ „	ceda	cedau
21	14 „ „	Dumitru	Demitru
21	2 „ jos	Craiovei	Craiove
22	6 „ sus	jitnicerul	pitnicerul
22	9 „ „	medelnicerul	medevnicerul
22	5 „ jos	ereditară	creditară
23	5 „ sus	pârgari	pâsgari
23	7 „ „	formau	format
23	15 „ „	mănăstirești	mănăstiroști
23	25 „ „	Basilicalele	Basilicatele
23	6 „ „	închinase	închiase

24	3	de sus	pentru	penra
24	12	" "	al 16-le	al 19-le
24	20	" "	numărarul	numărul
24	16	" jos	cointeresași	ca interesași
24	15	" "	de cel mai	de mai
25	2	" sus	nedestoinici	destoinici
25	21	" "	Adeseori	Arareori
25	9	" jos	împrejurările	împrumuturile
25	4	" "	boieriiilor	boierilor
25	3	" "	mulți	și mulți
26	11	" sus	grecești	grecăști
26	19	" jos	dispărara	diepărara
26	18	" "	moșneni	moșteni
26	3	" "	solidaric	solidarnic
26	2	" "	cădea în	cădeau
27	9	" "	rânduieli	rândurile
28	14	" sus	înlocuindu-se	întocmindu-se
28	16	" "	înlocuită	întocmită
28	22	" "	boierului fură reduse	boierului
29	3	" jos	adaogară	adaogă
30	9	" sus	havalele	ho'arele
31	11	" "	ne-au	ne-am
32	8	" "	numi	numii
32	10	" jos	bază	baze
32	1	" "	echiparat	echiparat
36	10	" sus	Hunedoara	Himedoara
36	20	" "	aceasta	acestora
36	20	" "	prin originea legitimă	dintr'un cetateea ... prin
36	20	" "	ilegitimă	legitimă
36	4	" "	partea	pertea
39	14	" jos	opinieii	opinici
41	3	" sus	împreuna	suprima
41	11	" "	teritorii	teritoriale
42	13	" "	intemeiate pe	intemeiate
42	17	" "	gremiile	gremii
42	19	" "	alese	gremiile alese
42	7	" jos	confesionali	confesionati
43	13	" "	dictelor	dictelor
44	15	" "	chieltuielile	ch'el uirile
44	9	" "	direge	dinge
45	14	" "	cercuale	cercule
46	10	" "	pe	de
48	21	" "	alegători	alegator
48	10	" "	Képviseleház	Répviseleház
49	1	" sus	care	cari
49	1	" "	contestându-se	contestindu-se
49	3	" "	cu	ca
49	11	" "	comitatelor	comitetelor
49	18	" "	curia	curier
49	6	" jos	căreia	căruia

Pe pagina	șirul	se va citi :	în loc de :
50	6 de	sus calitatea	calitate
50	12 „	jos întrunesc	întunesc
52	12 „	sus discrețiunea	direcțiunea
52	10 „	jos furtunile	turturile
53	16 „	„ așisderea	așisderea în
54	1 „	sus lăgăa	lege
54	17 „	„ publicul	publicat
54	19 „	„ există	existe
55	4 „	„ cadrul	gradul
55	12 „	„ de a apăra	poairu stat de a apărea
55	13 „	„ scopul acesta	scopul
55	1 „	jos miniștri	ministrii
56	6 „	sus de a cere	de a nu cere
56	7 „	„ corpul	corpu
56	9 „	„ firii	fizii
56	12 „	„ sa	ca
56	9 „	jos culpos, constituția	crelpos, institutia
56	1 „	„ drep ul	dreptu
57	8 „	„ majorizați	majorizatia
58	5 „	„ recer	reces
58	1 „	„ subcorporațiuni	corporatiuni
59	8 „	„ tânjesc	târjesc
59	11 „	sus El se	El
59	1 „	jos hatásközi biroság	hatasköri, birosóg
60	11 „	sus marina	macina
60	1 „	jos țin	tine
61	4 „	„ urmeze	urmesc
61	3 „	„ noțiunii	natiunii
62	19 „	sus calitatea	calitate
62	12 „	jos particulară	particulaza
62	10 „	„ Calcându-și	Calcându-și și
63	10 „	sus codificat	ardificat
63	7 „	„ față de	fata
64	1 „	„ propriu	propus
64	3 „	„ cel	cei
64	19 „	„ companii	companie
66	10 „	jos votat	votal
66	9 „	„ caducitatea	conducitatea
67	16 „	„ infracțiunile	intrațiunile
68	16 „	sus controlului	cortrolului
68	1 „	jos de drept, de litere	de drept
69	21 „	sus despărțișe	despartira
69	22 „	„ privilegiați	privilegiali
69	5 „	jos urmară în	urmară
70	5 „	sus placul	planul
70	10 „	„ prăsitorului	prăsitorul
70	14 „	jos perioadele și	perioadele
71	13 „	sus sprijinește	aprijinește
71	13 „	„ favoruri	javoruri
72	19 „	„ cea	cele
72	12 „	jos julecătorii	judecători

Pe pagina	șirul	se va citi :	in loc de :
72	1 de jos	cașătie	caeatii
75	1 „ sus	Partea III	Partea II.
77	15 „ „	simplă	simplu
77	10 „ jos	cardinal	cordinal
78	18 „ „	nemărginită	nemargitrita
79	13 „ sus	suprafață	suprafate
79	21 „ „	involvă	inalva
80	1 „ „	publice	punlice
80	2 „ „	însași	îns și
80	13 „ „	discreționară	directionura
80	18 „ „	rangul de	rangul
81	4 „ „	reprezentativi	reprezentative
81	17 „ „	implică	simplica
81	3 „ jos	ci	ei
81	2 „ „	atribuțiuni	atributiunile
81	1 „ „	comerț	comerti
82	7 „ sus	de absolută	absolută de
82	12 „ jos	ultima	uitima
83	10 „ sus	recer	reces
83	15 „ „	materiile	materiale
83	16 „ „	factori	factorilor
83	16 „ „	Neajunsurile	Neapunsurile
83	19 „ „	Spre a le	Sprea o
84	12 „ „	recunoaște	recunoastea
85	19 „ jos	lasă	leşă
85	17 „ „	apropia	apropiu
87	7 „ sus	membrii	membri
87	4 „ jos	stranie	stranic
88	3 „ sus	lor ar avea	lor avea
88	6 „ „	conex	cenex
88	7 „ „	evolua	evalua
88	11 „ „	redactate	dirijate
88	21 „ „	rost	rol
88	15 „ jos	materiile	material
89	21 „ „	neapărată	neapăzatae
89	12 „ „	lor să-i stabileze	lor
89	3 „ „	regulamentului	regulamentulut
90	4 „ sus	votat	votal
90	8 „ „	modifi are a	modificarea

